AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ahmet YÜCE

İBN AKÎL VE SUYÛTÎ'NİN *ELFİYYE* ŞERHLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2026

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ahmet YÜCE

İBN AKÎL VE SUYÛTÎ'NİN *ELFİYYE* ŞERHLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Turan BAHŞİ

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2026

T.C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ahmet YÜCE'nin bu çalışması, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Mahmut OLÇUN	(İmza)
Üye (Danışman)	: Dr. Öğr. Üyesi Turan BAHŞİ	(İmza)
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Tunahan ERDOĞAN	(İmza)

Tez Başlığı:	İBN AKÎL VE SUYÛTÎ'NİN *ELFİYYE* ŞERHLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 17 / 04 /2026

Mezuniyet Tarihi : 18/ 06 /2026

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "İBN AKÎL VE SUYÛTÎ'NİN *ELFİYYE* ŞERHLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Ahmet YÜCE

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

17 / 06 / 2026

TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Ahmet Yüce
Öğrenci Numarası	202252049024
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Programı	Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Turan BAHŞİ
Yüksek Lisans Tez Başlığı	İbn Akîl ve Suyûtî'nin *Elfiyye* Şerhlerinin Karşılaştırılması
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2984440950
Rapor Tarihi	16 / 06 / 2026
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %14 Alıntılar dahil: %21

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 85 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

Danışman Öğretim Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Turan BAHŞİ
İmza

İ Ç İ N D E K İ L E R

TABLOLAR LİSTESİ ..... **iii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **iv**
ÖZET ..... **v**
SUMMARY ..... **vi**
ÖNSÖZ ..... **vii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
NAHİV İLMİNDE METİN ve ŞERH GELENEĞİ

1.1. Metin 11
1.1.1. Mensur Nahiv Metinleri 11
1.1.2. Manzûm Nahiv Metinleri 12
1.2. Şerh 14
1.2.1. Şerh Türleri 16
1.2.1.1. Şerh-i Memzûc 16
1.2.1.2. Şerh-i Gayr-ı Memzûc 17
1.2.2. Şerh ile İlgili Diğer Kavramlar 17
1.2.2.1. Hâşiye 17
1.2.2.2. Ta'lîk 18
1.3. Manzûm Bir Metin Olarak İbn Malik'in *Elfiyye*'si 19
1.3.1. İbn Malik'in Hayatı ve İlmî Kişiliği 19
1.3.2. *Elfiyye* 21
1.3.3. *Elfiyye*'nin İzahı Üzerine Yazılan Eserler 22

İKİNCİ BÖLÜM
İBN AKÎL ve SUYÛTÎ'NİN *ELFİYYE* ŞERHLERİNİN MUHTEVA ve METOT BAKIMINDAN MUKAYESESİ

2.1. Eser Adları ve Yazılış Amaçları 24
2.2. Kullanılan Kaynaklar 26
2.3. Konuların Tertibi ve Başlıklar 31
2.4. Üslup ve Anlatım Özellikleri 35
2.5. Şerh Yöntemleri 39
2.6. Nahiv Delilleri 41
2.6.1. Semâ 41

2.6.2. İcmâ 43
2.6.3. Kıyas 44
2.6.3.1. İllet……...……46
2.6.3.1.1. Münâfât (Zıtlık)……...……....47
2.6.3.1.2. Kesretu'l-isti'mâl (Yaygın Kullanım)……..…...47
2.6.3.1.3. Müşâbehet (Benzerlik)……..…..…48
2.6.3.1.4. Havfu'l-lebs (Karıştırma korkusu)……..…....48
2.6.3.1.5. Tahfîf (Hafifletme)……..49
2.6.3.1.6. Zarûret……..…....49
2.7. Nahiv Terimlerine Yaklaşımları 50
2.8. İstişhâd Metotları 52
2.8.1. Kur'ân-ı Kerîm 53
2.8.2. Hadis 56
2.8.3. Arap Şiiri 57
2.9. İhtilaflara Yaklaşım 59
SONUÇ 62
KAYNAKÇA.....65
ÖZGEÇMİŞ 74

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Şerhlerde Atıf Yapılan Dilcilerin Karşılaştırılması……..27

Tablo 2.2 Şerhlerde Atıf Yapılan İbn Mâlik'in Eserlerinin Karşılaştırılması ……..30

Tablo 2.3 Şerhlerde Kullanılan Lehçe Dağılımları ……..31

Tablo 2.4 Ana Başlıkların Karşılaştırılması ……32

Tablo 2.5 Alt Başlıkların Karşılaştırılması……...33

Tablo 2.6 Başlıkların İzah Açısından Karşılaştırılması……34

Tablo 2.7 Başlıkların İfade Açısından Karşılaştırılması……...35

Tablo 2.8 Şerhlerdeki Aynı Başlıklar...……....35

Tablo 2.9 Şârihlerin İbtidâ Konusunda İstişhâd Ettikleri Âyetlerin Karşılaştırılması……..54

KISALTMALAR LİSTESİ

b.: İbn

bkz.: Bakınız

DİA.: Diyanet İslam Ansiklopedisi

edt.: Editör

h.: Hicrî

Hz.: Hazreti

ö.: Ölümü, ölüm tarihi

s.a.v.: Sallallâhu aleyhi ve sellem

TDV.: Türkiye Diyânet Vakfı

thk.: Tahkik eden

ts.: Basım tarihi yok

ÖZET

İbn Mâlik'in (ö. 672/1274) *Elfiyye* adlı manzûmesi, kaleme alındığı tarihten günümüze kadar nahiv alanında büyük bir ilgi görmüş ve bu eser üzerine çok sayıda çalışma telif edilmiştir. Bu çalışmalar arasında İbn Akîl'in (ö. 769/1367) *Şerhu İbni Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik* adlı eseri ile Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Behcetu'l-merdiyye fî şerhi'l-Elfiyye* adlı şerhi, nahiv öğretiminde yaygın olarak kullanılması bakımından öne çıkmaktadır. Bu tez, söz konusu iki şerhin karşılaştırmalı incelenmesini konu edinmektedir. Araştırmanın temel amacı, İbn Akîl ve Suyûtî'nin *Elfiyye* şerhleri arasındaki muhteva ve metot bakımından benzerlik ve farklılıkların ortaya konulmasıdır. Doküman analizi yöntemine başvurulan araştırma; giriş, iki bölüm ve bir de sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde söz konusu iki şârihin hayatı ve ilmî kişiliği genel hatlarıyla ele alınmıştır. Birinci bölümde ise nahiv ilminde metin ve şerh geleneği incelenmiş ardından manzum bir metin olarak *Elfiyye* ve bu eserin izahına yönelik çalışmalara değinilmiştir. İkinci bölümde İbn Akîl ve Suyûtî'nin *Elfiyye* şerhleri, muhteva ve metot açısından karşılaştırılmıştır. Bu bölüm içerisinde eser adları ve yazılış amaçları, kullanılan kaynaklar, konuların tertibi, başlıklar, üslup ve anlatım özellikleri, şerh yöntemleri, nahiv delilleri, nahiv terimlerine yaklaşım, istişhâd metotları ve ihtilaflara yaklaşım konuları incelenmiştir. Yapılan değerlendirmeler neticesinde, her iki şârihin de *Elfiyye* metnini şerh etmelerinin doğal bir sonucu olarak ortak özelliklere sahip oldukları görülmüştür. Bununla birlikte eserlerinde kullandıkları şerh yöntemleri başta olmak üzere üslup ve anlatım özellikleri, istişhâd anlayışları, nahiv delillerini kullanmaları gibi hususlar bakımından aralarında farklılıklar bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu farklılıklar her iki esere de kendine özgü bir yön kazandırmıştır. Bundan hareketle İbn Akîl'in *Şerhu İbn Akîl*'i ile Suyûtî'nin *el-Behcetu'l-Merdiyye*'sinin, nahiv şerh geleneğinin iki farklı önemli şerhi olduğu söylenebilir. Bu araştırmanın, *Elfiyye*'nin diğer şerhleri üzerine yapılacak mukayeseli çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı; Nahiv; Şerh; İbn Akîl; Suyûtî; *Elfiyye*.

SUMMARY

A COMPARISON OF IBN AQIL AND SUYUTI'S COMMENTARIES ON ALFIYYAH

Ibn Malik's (d. 672/1274) poem, *Alfiyya*, has received great interest in the field of grammar from the time it was written to the present day, and numerous studies have been written on this work. Among these studies, Ibn Aqil's (d. 769/1367) work, *Sharh Ibn Aqil 'ala Alfiyya Ibn Malik*, and Suyuti's (d. 911/1505) commentary, *al-Bahjat al-mardiyya fi sharhi al-Alfiyya*, stand out due to their widespread use in grammar teaching. This thesis focuses on a comparative examination of these two commentaries. The main aim of the research is to reveal the similarities and differences in content and methodology between Ibn Aqil and Suyuti's commentaries on *Alfiyya*. The research, which employs the document analysis method, The work consists of an introduction, two chapters, and a conclusion. The introduction outlines the lives and scholarly personalities of the two commentators. The first chapter examines the textual and commentary traditions in grammar, followed by a discussion of *Alfiyya* as a poetic text and studies aimed at explaining this work. The second chapter compares the commentaries of Ibn Aqil and Suyuti on *Alfiyya* in terms of content and methodology. This chapter examines the titles and purposes of the works, the sources used, the arrangement of topics, headings, style and narrative characteristics, commentary methods, grammatical evidence, approaches to grammatical terminology, methods of citation, and approaches to disputes. As a result of the evaluations, it is seen that both commentators share common characteristics as a natural consequence of both commenting on the *Alfiyya* text. However, it has been determined that there are differences between them in terms of the commentary methods they used in their works, as well as their stylistic and narrative characteristics, their understanding of istişhâd (referencing), and their use of grammatical evidence. These differences have given each work a unique character. Based on this, it can be said that Ibn Akîl's *Sharh Ibn Akîl* and Suyûtî's *al-Behcetu'l-Merdiyye* are two different and important commentaries in the grammatical commentary tradition. This research is expected to contribute to comparative studies on other commentaries of *Alfiyya*.

Key Words: Arabic Language and Rhetoric; Grammar; Commentary; Ibn Aqil; Suyûtî; *Alfiyya*.

ÖNSÖZ

İbn Mâlik'in *Elfiyye*'si İslam dünyasında büyük ilgi görmüş, birçok medresede ders kitabı olarak müfredatta yerini almış ve öğrenciler tarafından ezberlenmiş manzûm bir metindir. Söz konusu eser üzerine birçok şerh, hâşiye, ta'lîk ve ihtisar çalışmaları yapılmıştır. *Elfiyye* üzerine yazılan eserler arasında İbn Akîl ve Suyûtî'nin *Elfiyye* şerhleri de bulunmaktadır. Bu tez, İbn Akîl ve Suyûtî'nin *Elfiyye* şerhlerinin karşılaştırılmasını konu edinmektedir. Bu mukayeseyle birlikte iki şârihin eserlerini telif ederlerken aralarında ne gibi bir benzerlik ve farklılık olduğu da tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma giriş, iki bölüm ve sonuçtan müteşekkildir. Giriş bölümünde tezin kapsamı, konusu, amacı, yöntemi, önemi ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Ardından İbn Akîl ve Suyûtî'nin hayatı ve ilmi kişiliğinden kısaca bahsedilmiştir.

Nahiv İlminde Metin ve Şerh Geleneği başlıklı birinci bölümde "metin", "şerh" ve "hâşiye" gibi kavramlar incelenmiş ve nahiv ilminde söz konusu yazım türlerine dair örnekler sunulmuştur. Buna ek olarak söz konusu bölümde manzum didaktik bir metin olan *Elfiyye*'den ve izahına yönelik çalışmalardan söz edilmiştir. İkinci bölümde, muhteva ve metot bakımından İbn Akîl ve Suyûtî'nin *Elfiyye* şerhleri ele alınmış; bu bağlamda eser adları ve telif gayeleri, kullanılan kaynaklar, konuların tertibi ve başlıklandırma biçimleri ile üslup özellikleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ardından şerh yöntemleri başta olmak üzere nahiv delilleri, nahiv terimlerine yaklaşım, istişhâd metotları ve ihtilaflara yaklaşım gibi hususlar karşılaştırmalı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Tezin sonuç bölümünde ise araştırmada elde edilen bulgular sade ve öz bir biçimde aktarılmaya gayret edilmiştir.

Çalışmamıza görüş ve değerlendirmeleriyle büyük katkı sağlayan kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Turan BAHŞİ'ye, tez jüri üyelerim Dr. Öğr. Üyesi Tunahan ERDOĞAN ve Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Mahmut OLÇUN'a teşekkürlerimi sunarım. Tez sürecimde istişare ve yönlendirmelerinden yararlandığım Dr. Kadir AYAZ'a ve Ahmet Lütfi ERKAN'a şükranlarımı arz ederim. Yine bu süreçte desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli eşim Kübra YÜCE'ye, kızım Asya YÜCE'ye ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu, Kapsamı ve Amacı

İslam ilim geleneğinde şerhler, herhangi bir ilmî disiplinde şöhret bulan muhtasar metinlere yazılan, bunlardaki kapalı kalan ifadelerin açıklandığı, eksik kısımların tamamlandığı, yanlışların tashih edildiği ve farklı örneklerin sunulduğu eserlerdir. Öte yandan şerhler, sadece temel metnin problemlerini çözmekle kalmayıp bizatihi meseleyi, ibareyi ve okuyucusunu bir üst basamağa çıkarmayı da hedeflemektedir.[1] Bu yönüyle "şerh literatürü" üzerine yapılacak akademik çalışmalar, İslam ilim geleneğinin analiz edilmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın konusu İbn Malik'in *Elfiyye* adlı manzûmesi üzerine yazılan iki şerhin nahiv ilmi açısından muhteva ve metot bakımından karşılaştırılmasıdır. Söz konusu iki şerhten ilki, İbn Akîl'in (ö.769/1367) *Şerhu İbni Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik* isimli kitabı diğeri ise Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Behcetu'l-merdiyye fî şerhi'l-Elfiyye* adlı eseridir. Araştırma, İbn Akîl ve Suyûtî'nin söz konusu şerhlerinde yer alan nahiv meseleleriyle sınırlandırılmıştır. *Elfiyye* üzerine yazılmış diğer şerhler ile sarf ilmine dair konular inceleme kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışmanın temel amacı İbn Akîl'in (ö.769/1367) *Şerhu İbni Akîl alâ Elfiyyeti İbn Mâlik* ve Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Behcetu'l-merdiyye fî şerhi'l-Elfiyye* eserlerinin mukayese edilmesiyle iki eser arasındaki muhteva ve metot bakımından benzer ve farklı yönlerin ortaya çıkarılmasıdır.

Araştırmanın Önemi, Yöntemi ve Kaynakları

İbn Mâlik'in (ö. 672/1274) *Elfiyye* isimli eseri, günümüze dek yoğun ilgi gören manzûm bir metindir. Eğitim-öğretim faaliyetlerinde ders kitabı olarak okutulmuş ve ezberlenmiş, ilim adamları tarafından pek çok çalışma kaleme alınmıştır. Bu çalışmalar da en az *Elfiyye* kadar rağbet görmüştür. Özellikle İbn Akîl ve Suyûtî'nin *Elfiyye* şerhleri bu eserler arasında nahiv öğretiminde yaygın bir şekilde kullanılması bakımından önemli sayılmıştır.

Literatür incelendiğinde *Şerhu İbni Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik* ve *el-Behcetu'l-merdiyye fî şerhi'l-Elfiyye* isimli eserlerin müstakil çalışmalara konu edildiği görülmektedir.

[1] Sedat Şensoy, "Şerh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/555-558; İsmail Kara, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2018), 29.

Bunlardan İbn Akîl'in şerhi üzerinde ülkemizde 4 yüksek lisans[2], 2 doktora[3] düzeyinde çalışma yapılmış ayrıca "*Şerhu İbn 'Akîl'de İstişhâd Yöntemi*"[4] ve "*İbn 'Akîl ve Şerhu İbn 'Akîl Eserinde Metot*"[5] başlıklı makaleler kaleme alınmıştır.

Suyûtî'nin şerhi üzerinde ise ülkemizde 3 tane yüksek lisans[6] düzeyinde çalışma yapılmış ayrıca "*Suyûtî'nin el-Behcetu'l-Merdiyye 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik Adlı Eserindeki*

[2] Bu tezlerden ilki, Muhammet Hekimoğlu'nun *Şerḥu İbn Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi* isimli yüksek lisans tezidir. Bu çalışmanın giriş bölümünde İbn Mâlik ve İbn Akîl'e dair kısa bilgiler verildikten sonra *Şerḥu İbn Akîl*'de geçen beyitler incelenmiştir. Bkz.: Muhammet Hekimoğlu, *Şerhu İbn Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi* (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998). İkinci tez, Mehmet Mahşuk Acar'ın *Şerhu İbn Akîl'deki Şâhid Âyetlerin İncelenmesi* isimli yüksek lisans tezidir. Çalışmanın giriş bölümünde istişhâd terimi irdelenmiş. Birinci bölümde İbn Mâlik ve İbn Akîl'in hayatı ve ilmi kişiliği üzerinde durulmuş. İkinci bölümde ise, *Şerhu İbn Akîl*'de geçen âyetler incelenmiştir. Bkz.: Mehmet Maşuk Acar, *Şerhu İbn Akîl'deki Şâhid Ayetlerin İncelenmesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015). Üçüncü tez, Ahmet Karakaya'nın *İbn Akîl ve Arap Dili Nahvine Katkıları (Elfiyye Şerhi Özelinde)* isimli yüksek lisans tezidir. Çalışmanın giriş bölümünde İbn Akîl özelinde Arap dili'nin tarihsel süreci değerlendirilmiş. Birinci bölümde İbn Akîl'in kişisel yönleri ele açıklanmıştır. İkinci bölümünde İbn Akîl'in *Şerḥu İbn Akîl*'de izlediği metot ve dilsel görüşleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, İbn Akîl'in nahiv ilmindeki konumu tartışılmıştır. Bkz.: Ahmet Karakaya, *İbn Akîl ve Arap Dili Nahvine Katkıları (Elfiyye Şerhi Özelinde)* (Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017). Dördüncü tez, Sümeyra Turhan'ın *İbn Akîl ve Şerhu İbn 'Akîl Adlı Eseri* isimli yüksek lisans tezidir. Çalışmanın birinci bölümünde literatür taraması, ikinci bölümünde yöntem, üçüncü bölümünde ise bulgular, tartışma ve yorumlar başlıkları içerisinde İbn Akîl ve *Şerhu İbn 'Akîl* isimli eseri irdelenmiştir. Bkz.: Sümeyra Turhan, *İbn Akîl ve Şerhu İbn 'Akîl Adlı Eseri* (Uşak: Uşak Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

[3] Bu tezlerden ilki, Şehmus Ülker'in "*İbn Akîl ve Şerhu İbn Akîl Adlı Eseri*" isimli doktora tezidir. Çalışmanın giriş bölümünde Arap dilindeki şerh geleneği değerlendirilmiş. Birinci bölümde İbn Akîl'in hayatı ve ilmi kişiliği ortaya konulmuş. İkinci bölümde ise, *Şerḥu İbn Akîl* ve önemi analiz edilmiş. Bkz.: Şehmus Ülker, *İbn Akîl ve Şerhu İbn Akîl Adlı Eseri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018). İkinci tez, Hana Güven'in "*Abdullah b. Ali Suveydân'ın İbn Mâlik Elfiyesi Üzerine Yaptığı Şerh ve İbn Akîl'in Elfiye Şerhi ile Karşılaştırılması*" isimli doktora tezidir. Çalışmanın giriş bölümünde Arap dilinin süreci ve *Elfiyye* geleneği irdelenmiş. Birinci bölümünde İbn Akîl ve *Elfiyye* şerhi, ikinci bölümünde İbn Suveydân ve *Elfiyye* şerhi incelenmiş. Üçüncü bölümde ise, bu iki şârihin *Elfiyye* şerhlerinin kısaca karşılaştırılması yapılmıştır. Bkz.: Hana Güven, *Abdullah b. Ali Suveydân'ın İbn Mâlik Elfiyesi Üzerine Yaptığı Şerh ve İbn Akîl'in Elfiye Şerhi ile Karşılaştırılması* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020).

[4] Şehmus Ülker, "Şerhu İbn 'Akîl'de İstişhâd Yöntemi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/23 (2019), 806-824.

[5] Sümeyra Turhan, "İbn 'Akîl ve Şerhu İbn 'Akîl Eserinde Metot", *The Journal Of Social Science* 7/14 (2023), 264-279.

[6] Bu tezlerden ilki, Adnan Damar'ın *el-Behcetü'l Mardiyye'de Kullanılan Şâhid Beyitlerinin İncelenmesi* isimli yüksek lisans tezidir. Çalışmanın birinci bölümünde Suyûtî'nin dilciliği, hayatı ve eserleri irdelenmiş. İkinci bölümünde *Elfiyye* şerhleri ve *el-Behcetu'l Mardıyye* konu edilmiş.Üçüncü bölümde ise, *el-Behcetu'l Mardıyye*'de geçen beyitler incelenmiştir. Bkz.: Adnan Damar, *el-Behcetü'l Mardiyye'de Kullanılan Şâhid Beyitlerinin İncelenmesi* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013). İkinci tez, Muhammed Mahmut Olçun'un *Suyûtî'nin el-Behcetu'l-Merdiyye Adlı Eserinde İstişhad Ettiği Ayetler* isimli yüksek lisans tezidir. Çalışmanın giriş bölümünde dil çalışmaları ve nahiv ilminin doğuşu işlenmiştir. Birinci bölümde Suyûtî'nin hayatı ve ilmi kişiliği analiz edilmiş. İkinci bölümde ise, *el-Behcetu'l Merdıyye*'de geçen âyetler irdelenmiş. Bkz.: Muhammed Mahmud Olçun, *Suyûtî'nin el-Behcetu'l-Merdiyye Adlı Eserinde İstişhad Ettiği Ayetler* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017). Üçüncü tez, Habibe Çakar'ın *Celâlüddîn Abdurrahmân b. Bekr es-Süyûtî'nin Şerh Metodu -el-Behcetü'l-Merdiyye Adlı Eseri Özelinde-* isimli yüksek lisans tezidir. Çalışmanın birinci bölümde İbn Mâlik'in *Elfiyye*'si ve Suyûtî'nin *el-Behcetu'l Merdıyye* isimli eserleri incelenmiş. İkinci bölümde ise, Suyûtî'nin *el-Behcetu'l Merdıyye*'deki metodu konu edilmiş. Bkz.: Habibe Çakar, *Celâlüddîn Abdurrahmân b. Bekr es-Süyûtî'nin Şerh Metodu -el-Behcetü'l-Merdiyye Adlı Eseri Özelinde-* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

İstişhâd Metodu"[7] ve "*Suyûtî'nin el-Behcetu'l-Merdiyye 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik Adlı Eserindeki Şerh Metodu*"[8] başlıklı makaleler kaleme alınmıştır.

Görüldüğü üzere tez konumuzla doğrudan ilişkili çalışmalar müstakil incelemelerden oluşmakta olup, İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerhlerinin karşılaştırmalı olarak ele alındığı kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Bu bağlamda, Arapça dünyasında "*Mukârenetu beyne'ş-şerhayni eş-şehîrayni li'l-Elfiyyeti: Şerhu İbn Akîl ve Şerhu's-Suyûtî*" başlıklı bir makale[9] kaleme alınmıştır. Ancak söz konusu çalışmanın, makale sınırlılıkları gereği konuyu dar bir hacimde ve yüzeysel bir biçimde ele aldığı; ayrıca ilgili iki şerhin karşılaştırılması hususunda nahiv delillerinden semâ, icmâ, kıyas, illet ile nahiv terimlerine yaklaşım gibi bazı önemli başlıkların kapsam dışında bırakıldığı görülmektedir.

Hem yurt içinde hem de yurt dışında, bu iki şerhi muhteva ve yöntem bakımından karşılaştırmalı olarak inceleyen herhangi bir lisansüstü tez çalışmasının bulunmayışı, mevcut literatürdeki boşluğu ve araştırmanın önemini yansıtmaktadır. Bu çerçevede, söz konusu makalede ele alınmayan yönlerin kapsamlı bir şekilde incelenmesi, şerhlerin hem içerik hem de metot bakımından derinlemesine mukayese edilmesi ve konunun lisansüstü bir çalışma düzeyinde ele alınması, bu araştırmanın özgün değerini ortaya koymaktadır.

Alandaki söz konusu boşluğu doldurmak için yapılan, *İbn Akîl ve Suyûtî'nin Elfiyye Şerhlerinin Karşılaştırılması* başlıklı bu çalışmada nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi metodu kullanılmıştır. Araştırmada başvurulan âyetler ile meâlleri tırnak içerisinde verilmiştir. Âyet mealleri Türkiye Diyanet Vakfı komisyon meâlinden yararlanılarak yazılmıştır. Çalışmamızda ismini zikrettiğimiz ilim adamlarının vefatları hicrî ve milâdî olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında ilmî ıstılah ve kavramların imlâsı konusunda TDV'nin hazırladığı *İslam Ansiklopedisi*'nin yazım kuralları dikkate alınmıştır.

İbn Akîl ve Suyûtî'nin hayatı ve ilmi kişiliğinin ele alındığı giriş bölümünde; Kutubî'nin (ö. 764/1363) *Fevâtu'l vefeyât*'ı, Subkî'nin (ö. 773/1372) *Tabakâtu'ş-Şâfiiyye el-Kübrâ*'sı, Cezerî'nin (ö. 833/1429) *Gâyetu'n*-Nihâye'si, İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *ed-Dureru'l-*kâmine'si, Sehâvî'nin (ö. 902/1497) *ed-Dav'u'l-lâmi*'si, Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *Buğyetu'l-vu'ât*'ı, *Husnu'l-Muhadara*'sı ve *Kitâbu et-Tehaddus bi Ni'metillâh*'ı, Dâvûdî'nin (ö. 945/1539) *Tabakâtu'l-Mufessirîn*'i, İbnü'l-'İmâd'ın (ö. 1089/1679) *Şezerâtu'z-Zeheb*'i,

[7] Muhammed Mahmut Olçun, "Suyûtî'nin el-Behcetu'l-Merdiyye 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik Adlı Eserindeki İstişhâd Metodu", *Akademik Platform*, (2019), 169-176.
[8] Şehmus Ülker, "Suyûtî'nin el-Behcetu'l-Merdiyye 'ala Elfiyyeti İbn Mâlik Adlı Eserindeki Şerh Metodu", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2021), 19-28.
[9] Aleyeh Safyan - Seyyid Muhammed Rızâ İbn er-Rasûl, "Mukârenetu Beyne'ş-Şerhayni eş-Şehîrayni li'l-Elfiyyeti Şerhi İbn Akîl ve Şerhi's-Suyûtî", *Mecelletü dirâsât fi'l-luğati'l-'arabiyye ve âdâbihâ* 4 (1389 2011), 59-90.

Şevkânî'nin (ö. 1250/1834) *el-Bedru't-tâli*'si ve Ziriklî'nin (1893-1976) *el-A'lâm*'ı gibi kitaplardan yararlanılmıştır.

Nahiv ilminde metin ve izahı bölümünde; es-Selmî'nin *el-Mutûnu ve'ş-şurûhu ve'l-hevâşî*'si, Nebhân'ın *'Abkariyyetü't-te'lîfi'l-'Arabî*'si, el-Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) *el-Kâmûsu'l-muhît*'i, Ahmed Muhtâr Abdulhamîd Ömer'in *Mu'cemu'l-luğati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsıra*'sı, Seyyid Şerif Cürcânî'nin (ö. 816/1413) *et-Taʿrîfât*'ı, Kâtip Çelebi'nin (ö. 1067/1657) *Keşfu'z-zunûn*'u, el-Fadlî'nin *Fihristu'l-kutubi'n-nahviyyeti'l-matbû'a*'sı, el-Kıftî'nin (ö. 646/1248) *İnbâhu'r-ruvât*'ı ile şerh ve hâşiye literatürü üzerine yazılmış akademik eserlerden istifade edilmiştir.

İbn Akîl ve Suyûtî'nin *Elfiyye* şerhlerinin mukayese edildiği ikinci bölümde ise araştırmamızın doğası gereği İbn Akîl'in *Şerhu İbn 'Akîl alâ Elfiyyeti İbn Mâlik* ile Suyûtî'nin *el-Behcetu'l-Merdıyye fî şerhi'l-Elfiyye* isimli kitaplarından yararlanılmıştır. Bunların yanında Arapça olarak telif edilmiş olan Aleyeh Safyan ve Seyyid Muhammed Rızâ'nın "*Mukârenetu Beyne'ş-şerhayni eş-şehîrayni li'l-Elfiyyeti şerhi İbn Akîl ve şerhi's-Suyûtî*" isimli makalesinden de kimi zaman istifade edilmiştir. Söz konusu iki âlimin şerhlerinin mukayesesine geçmeden önce, bu bölümde onların hayatlarından ve ilmî kişiliklerinden söz edilmesi konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

İbn Akîl'in Hayatı ve İlmî Kişiliği

İbn Akîl'in künyesi, Ebû Muhammed Bahâuddîn b. Akîl el-Hemedânî olup nesebi Peygamberimizin amcasına kadar ulaşmaktadır. İbn Akîl'in Halep yakınlarındaki Balis kasabasında (698/1299) yılında doğduğu aktarılmakla birlikte doğum yeri ve tarihi hakkında farklı rivayetler de mevcuttur.[10]

İbn Akîl, ilk öğreniminden sonra ilim tahsili için Kahire'ye gitmiştir. Burada Ebû Hayyân el-Endelüsî'nin (ö. 745/1344) ders halkasına katılmış ve onun en önde gelen öğrencilerinden biri olmuştur. Ebû Hayyân, İbn Akîl'in Arap dilinde sahip olduğu müktesebata dikkat çekerek onun hakkında "*Gök kubbe altında Nahiv ilmini İbn Akîl'den daha iyi bilen başka biri yoktur*"[11] dediği rivayet edilmektedir. İbn Akîl, hocası Ebû Hayyân'ın tedrisatında Sîbeveyhi'nin (ö. 180/796) *el-Kitâb*'ını ve İbn Mâlik'in *et-Teshîl*'ini okumuştur. İbn Akîl Ebû Hayyân'dan icâzet almıştır. Daha sonraları Haşşâbiyye Medresesi, Tûlûn Câmii, Kutbiyye-i Atikâ, İmam-ı Şafî Zâviyesi ve Nâsırî Cami'nde dinî ilimlerde pek çok öğrenciye dersler

[10] Ebu'l-Fadl Celâluddîn ʿAbdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *Husnu'l-Muhadara fî Tarihi Mısr ve'l-Kahire*, thk. Muhammed ʾEbu'l-Fadl ʾIbrahim (Mısır: Daru ʾIhyai'l-Kutubi'l-ʿArabiyye, 1387), 537. Mehmet Sami Benli, "İbn 'Akîl, Bahâeddin", *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 19/300.
[11] Şihâbuddîn el-Askalânî, *ed-Dureru'l-Kâmine*, thk. Sâlim el-Kerenkevî (Hindistan: Dâiratü'l-Meʿârifi'l-ʿOsmâniyye, 1392), 3/43.

okutmuştur. Bu öğrencileri arasında; Sirâceddin el-Bulkînî (ö. 805/1403), Celâluddîn Abdurrahman b. Ömer el-Bulkînî (ö. 824/1421), Veliyyuddin el-Irâkî (ö. 826/1423), Cemâleddin b. Zahîre (ö. 817/1414) zikredilebilir. Ebû Hayyân dışında bir diğer hocası Alâeddin Konevî'den (ö.729/1329) ise Arap dili, mantık, tefsir, kelâm ve fıkıh gibi ilimlerden dersler okumuştur. Bu hocalarının dışında İbnü's-Sâiğ'den (ö.725/1325) kıraat, el-Kazvînî'den ise (ö.739/1338) belâgat dersleri almıştır.[12]

Devlet işlerinde de görev aldığı bilinen İbn Akîl'in Hüseyniyye'de İzzeddîn İbn Cemâa'ya ve Mısır'da Celâlüddîn Hâtib el-Kazvînî'ye kadı vekilliği yaptığı bilinmektedir. Ardından İbn Cemâa yerine kâdı'l-kudâtlık görevine getirilmiştir. İbn Akîl'in, Hüseyniyye ve Kâhire'de kadılık yaparken halkın iltifatına mazhar olduğu aktarılmaktadır.[13] İbn Akîl hac dönüşünde hicri 23 Rebîulevvel 769 yılında Kâhire'de vefat etmiştir. Kaynaklarda onun İmam Şâfiî'nin kabrinin yakınlarına defnedildiği zikredilmektedir.[14]

Eserleri

İbn Akîl tefsir, fıkıh, Arap dili gibi farklı ilmî disiplinlerde pek çok eser telif eden velûd bir âlimdir.

Tefsir:

1. et-Ta'lîku'l-Vecîz 'ale'l-Kitâbi'l-'Azîz

Kitabın diğer bir ismi *el-İmlâü'l-Veciz 'ale'l-Kitabi'l-'Azîz* dir. Aynı zamanda *Tefsiri'l-Kur'ân* adlı eserin de özetidir.[15]

2. ez-Zahîre fi Tefsiri'l-Kur'ân

Tefsir alanında yazılmış iki ciltlik bir eserdir. Müellif eserini Âl-i İmrân sûresinin ortalarına kadar tefsir etmiştir.[16]

3. el-İmlâu'l-Veciz ale'l-Kitabi'l-Aziz

Müellif'in tefsir alanında yazdığı bir diğer eseridir. *ez-Zahîre fi Tefsîri'l-Kur'ân* isimli eserin de bir özetidir.[17]

---

[12] Suyûtî, *Husnu'l-Muhadara fi Tarihi Mısr ve'l-Kahire*, 537; Muhammed b. Ali ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn* (Beyrut: Dâru'l-kutbu'l-'ilmiyye, 1433), 1/240.
[13] el-Askalânî, *ed-Dureru'l-Kâmine*, 3/43; Suyûtî, *Husnu'l-Muhadara fi Tarihi Mısr ve'l-Kahire*, 537; ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, 1/240.
[14] el-Askalânî, *ed-Dureru'l-Kâmine*, 3/45; Celâluddîn es-Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara fî târîhi Mısır ve'l-Kâhire*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhim (Mısır: Dâru ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, 1387), 1/537; ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, 1/241.
[15] ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, 1/241; Abdülhay b. Ahmed İbnü'l-'İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fî ahbâri min zeheb*, thk. Mahmud el-Arnâûd (Şam: Dâru İbn Kesîr, 1986), 8/368.
[16] Şemseddin İbnü'l-Cezerî, *Gâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ* (y.y.: Mektebetü İbn-i Teymiyye, t.s.), 1/428.
[17] İbnü'l-Cezerî, *Gâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, 1/428.

Fıkıh:

1. el-Câmi'u'n-Nefîs 'alâ (fî) Mezhebi'l-İmâm Muhammed b. İdrîs

Şâfiî fıkhının geniş çaplı bir şekilde ele alındığı bir eserdir. İstincâ konusuna kadar yazılabilmiştir. Bu kitabın altı ciltten oluştuğu ve tamamlanmadığı ifade edilmektedir. Fakat eser tamamlanamamıştır. Safedi (ö. 764/1363) bu eserin el yazması bir nüshasının kendisinde olduğunu zikretmiştir.[18]

2. Teysîru'l-isti'dâd li-rütbeti'l-ictihâd (et-Te'sîs li-mezhebi İbn İdrîs)

el-Câmi'u'n-Nefîs ʿalâ (fî) Mezhebi'l-İmâm Muhammed b. İdrîs adlı eserin de özetidir. Dört cilttir.[19]

3. Muhtasaru'ş-Şerhi'l-Kebir li'r-Rafi'î

Bu kitap, Abdülkerim b. Muhammed er-Rafi'î'nin Gazzâlî'nin Şâfiî fıkhına yönelik olan *el-Vecîz* isimli eserine yazmış olduğu *Fethu'l-Azîz 'alâ Kitâbi'l Vecîz* adlı şerhin bir özetidir.[20]

Arap Dili:

1. el-Musâ'id 'alâ Teshîli'l-fevâ'id

İbn Mâlik'in yazdığı *Teshîlu'l-Fevâ'id ve Tekmîlu'l-Makâsıd* adındaki eserlerinin bir şerhidir. Uzun olmayan bu eserin yazımı 758/1357 yılında bitirilmiştir. Zengin örnekler ve ihtilaflı konular hakkında getirmiş olduğu fikir ve görüşlerle alanında temâyüz eden bir eser konumundadır.[21]

***2. Elfiyye* Şerhi "*Şerhu İbn Akîl alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*"**

İbn Akîl'in telif etmiş olduğu bu şerh kitabı ibâresinin akıcı olması ve basitliğiyle ön plana çıkmaktadır. Ezher Üniversitesinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. Bu eserin elimizde mevcut olan dört ciltlik nüshası Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd tarafından tahkîk edilmiştir.[22] Bunun yanı sıra iki cilt olarak basılan nüshaları da mevcuttur. Tezimizin temel konusu olması dolayısıyla ilerleyen bölümlerde detaylı bilgi verilecektir.

---

[18] Salâhuddîn es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed Arnaût (Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsî, 1420), 17/133; Celâluddîn Abdurrahman es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl (Lübnan: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1431), 2/48; Mehmet Sami Benli, "İbn 'Akîl, Bahaeddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 300-301.

[19] İbnü'l-Cezerî, *Gâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, 1/428.

[20] ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, 1/241.

[21] İbnü'l-Cezerî, *Gâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, 1/428; es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn*, 1431, 2/48.

[22] Ebû Muhammed Bahâüddîn İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Kahire: Dârü'l-gaddi'l-cedîd, 2023).

Suyûtî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği

Suyûtî'nin künyesi, Ebu'l-Fadl Celâluddîn eş-Şâfiî dir. 1 Receb 849/1445 yılında Kahire'de doğmuştur.[23] Suyûtî'nin doğumuna ilişkin olarak kaynaklarda, babası Kemâluddîn'in hamile olan eşinden kütüphanede bulunan bir kitabı getirmesini istemesinin ardından Suyûtî'nin doğumunun kütüphanede gerçekleştiği rivayet edilmektedir. Bu sebeple kendisine İbnu'l-Kütüb "kitapların oğlu" lakabı verilmiştir.[24] Suyûtî'nin "el-Esyûtî" ve "el-Hudayrî" olmak üzere iki nisbesi bulunmaktadır. el-Esyûtî nisbesi, dedelerinin Orta Mısır'da bulunan Esyût'ta yaşamalarından dolayı kendisine konulmuştur. el-Hudayrî ise dedelerinden birinin Bağdat'ta bulunan Hudayriye mahallesinde yaşamış olmasından kaynaklanmaktadır.[25] Kaynaklarda Suyûtî'nin annesinin Türk bir câriye olduğu geçmektedir.[26] Suyûtî, çocuklarının ve kardeşlerinin çoğunu hastalık sebebiyle kaybetmiştir.[27] O, beş yaşındayken babası vefat etmiştir. Sekiz yaşında hâfızlığını tamamlamıştır.[28] Suyûtî, farklı hocalardan birçok eser okumuştur. Bu eserler arasında İbn Dakîk *el-'Îd*'in (ö.702/1302) *'Umdetu'l-Ahkâm*'ı, Nevevî'nin (ö.676/1277) *Minhâcu't-Tâlibîn*'i, İbn Mâlik'in *Elfiyye*'si, Beydâvî'nin (ö.685/1286) *Minhâcu'l-Vusûl*'ü bulunmaktadır. Okumuş olduğu eserlerden imtihana girerek hocalarından icâzet almıştır.[29]

Suyûtî'nin fıkıh derslerini aldığı hocası, Alemuddîn el-Bulkînî'dir (ö. 868/1464).[30] Bir diğer hocası Şerefuddîn el-Munâvî'den (ö. 871/1467) ise Şâfiî fıkhına dâir dersler almıştır.[31] Suyûtî'nin hadis, Arapça, meânî gibi alanlarda kendisinden ilim tahsil ettiği hocası Takiyuddîn eş-Şumunî'dir (ö. 872/1467).[32] On dört yıl kadar kendisinden tefsir, hadis, sarf, nahiv ve belagat ilimlerine dair dersler aldığı hocası Muhyiddîn el-Kâfiyeci'dir (ö. 879/1474).[33] Bu alimlerin yanı sıra Suyûtî, İbn Kutluboğa'dan (ö. 881/1476) İbn Hişâm'ın *et-Tevdîh*'ini, *Şerhu'ş-Şuzûr*'unu ve Zemahşerî'nin *Keşşâf*'ı gibi eserleri okumuştur.[34] İbn Hâcib'in *Nazmu Muhtasar*'ı ile İbn Subkî'nin *Cem'u'l-cevâmi*'inden birer bölüm okuduğu hocası ise el-

[23] Şemsüddîn Ebu'l-Hayr es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi' li ehli'l-karni't-tâsi'* (Beyrut: Menşûrâtu Dâri Mektebeti'l-Hayâh, t.s.), 4/65.
[24] Hayruddîn b. Muhammed ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-'ilmi li'l-melâyîn, 2002), 3/301.
[25] es-Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara fî târîhi Mısır ve'l-Kâhire*, 1/336.
[26] es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi' li ehli'l-karni't-tâsi'*, 4/65.
[27] Celâleddîn es-Suyûtî, *Kitâbu et-Tahaddus bi Ni'metillâh*, thk. Elizabes Mari Sartin (Kahire: el-Heyʾetu'l-ʿÂmme, 2003), 6.
[28] es-Suyûtî, *Kitâbu et-Tahaddus bi Ni'metillâh*, 236.
[29] es-Suyûtî, *Kitâbu et-Tahaddus bi Ni'metillâh*, 236; es-Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara fî târîhi Mısır ve'l-Kâhire*, 1/445.
[30] es-Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara fî târîhi Mısır ve'l-Kâhire*, 1/444-445.
[31] es-Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara fî târîhi Mısır ve'l-Kâhire*, 1/445.
[32] es-Suyûtî, *Kitâbu et-Tahaddus bi Ni'metillâh*, 246.
[33] es-Suyûtî, *Kitâbu et-Tahaddus bi Ni'metillâh*, 243-244.
[34] es-Suyûtî, *Kitâbu et-Tahaddus bi Ni'metillâh*, 242.

Kinânî'dir (ö. 876/1471).[35] Şeyhûniyye Camî İmam Hatîbi Şemsuddîn Muhammed b. Mûsâ el-Hanefî'nin (ö. 891/1486) nahiv ve hadis derslerine devam etmiştir.

Suyûtî'nin ilmî kişiliğinde üzerinde durulması gereken diğer bir husus, pek çok hocadan elde ettiği ilmî müktesebatı yetiştirdiği öğrencileri vasıtasıyla neşretmesidir. Kaynaklarda Suyûtî'ye talebelik yapan isimler arasında; Şemsuddîn Muhammed b. 'Alî b. Ahmed ed-Dâvudî (ö. 945/1538),[36] 'Abdulkâdir b. Muhammed eş-Şâzelî el-Mısrî (ö. 935/1529),[37] Muhammed b. Ahmed b. İyâs el-Hanefî el-Mısrî (ö. 930/1523),[38] Bedruddîn Hasan b. Alî el-Kaymerî (ö. 885/1480),[39] Sirâcuddîn 'Omer b. Kâsım el-Ensârî (ö. 938/1531),[40] Şemsuddîn Muhammed b. 'Alî ed-Dımaşkî el-Hanefî (ö. 953/1546)[41] ve Şemsuddîn Muhammed b. Yûsuf eş-Şâmî (ö. 942/1535)[42] gibi isimler zikredilmektedir.

Şemsuddîn Muhammed ile son kısımları hâriç Müslim'in *es-Sahih*'i ve Kadı İyâz'ın (ö. 544/1149) *eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ* ismindeki eserini okumuştur. Şemsuddîn Muhammed'den İbn-i Hâcib'in *el-Kâfiye* isimli eseri ile Şâfiî fakihi ve dil âlimi olan Çârperdî'nin *Şerhu'ş-Şâfiye* isimli eserini, mantık alanında Hüsâmeddîn Hasan el-Kâtî'nin *Îsâgocî* şerhinin mukaddimesini, Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb* adındaki eserinden bir bölümü ve Ebu'l-Fadl 'Abdurrahîm el-'Irâkî'nin (ö. 806/1404) *Elfiyetu'l-'Irâkî fî usûli'l-hadîs* isimli kitabını okumuştur. Bunların dışında pek çok Arap diline dair eser okuduğu ifade edilmiştir.[43]

Suyûtî, Memlük Sultanı Kayıtbay ile aralarının açılmasının ardından 906/1501 yılında üç ay süreyle inzivâya çekilmiştir.[44] Bu süre zarfında Kahire'de Nil Nehri kıyısında bulunan Ravza adasındaki evinde ikamet etmiştir. Burada kendisini kitap telifi ve ibâdete vermiştir.[45] Sol kolunda meydana gelen şişliğin yedi gün boyunca devam etmesinin ardından 911/1505 yılında, altmış bir yaşında, cuma günü vefat etmiştir. Kahire'de babasının yanına defnedilmiştir.[46] Suyûtî sahip olduğu ilmi, talebelerinin yanı sıra kaleme aldığı eserler aracılığıyla da neşretmiştir.

---

[35] es-Suyûtî, *Kitâbu et-Tahaddus bi Ni'metillâh*, 244-245.
[36] İyâd Hâlid et-Tabbâ', *el-İmâm el-Hâfız Celâluddîn es-Suyûtî Ma'lemetu'l-'ulûmi'l-İslâmiyye* (Şam: Dâru'l-kalem, t.s.), 420-421.
[37] et-Tabbâ', *el-İmâm el-Hâfız Celâluddîn es-Suyûtî Ma'lemetu'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*, 415.
[38] et-Tabbâ', *el-İmâm el-Hâfız Celâluddîn es-Suyûtî Ma'lemetu'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*, 418.
[39] es-Suyûtî, *Kitâbu et-Tahaddus bi Ni'metillâh*, 88; et-Tabbâ', *el-İmâm el-Hâfız Celâluddîn es-Suyûtî Ma'lemetu'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*, 413.
[40] es-Suyûtî, *Kitâbu et-Tahaddus bi Ni'metillâh*, 88; et-Tabbâ', *el-İmâm el-Hâfız Celâluddîn es-Suyûtî Ma'lemetu'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*, 417.
[41] et-Tabbâ', *el-İmâm el-Hâfız Celâluddîn es-Suyûtî Ma'lemetu'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*, 421.
[42] et-Tabbâ', *el-İmâm el-Hâfız Celâluddîn es-Suyûtî Ma'lemetu'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*, 423.
[43] es-Suyûtî, *Kitâbu et-Tahaddus bi Ni'metillâh*, 238; es-Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara fî târîhi Mısır ve'l-Kâhire*, 1/441.
[44] et-Tabbâ', *el-İmâm el-Hâfız Celâluddîn es-Suyûtî Ma'lemetu'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*, 435.
[45] Abdulhay b. Ahmed İbnu'l-'İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb fî ahbâri min zeheb*, thk. Mahmud el-Arnâûd (Şam: Dâru İbn Kesîr, 1986), 10/76.
[46] İbnu'l-'İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb fî ahbâri min zeheb*, 1986, 10/79.

Eserleri

Suyûtî daha 30'lu yaşlarına gelmeden önce telif etmiş olduğu eserleri Hindistan'dan Afrika'ya, Hicaz'dan Anadolu'ya ulaşmıştır. Onun eserlerinin geniş bir coğrafyaya yayılmasının sebeplerinden bazısı; İslam dünyasından mektup aracılığıyla gönderilen soruları cevaplaması, girdiği tartışmaların çevresindeki kişiler tarafından merak uyandırması, farklı ülkelerden gelip onun yanında belli bir süre konaklayıp eserlerini istinsah etmeleridir. Eserlerinden elde edilen gelirle hem kendisinin hem de öğrencilerinin geçimlerini sağladığı ifade edilmektedir.[47]

1. el-Muzhir fî 'ulûmi'l-lugâ ve envâ'ihâ

Arap sözlük bilimi ve metodolojisine dair konuları içeren en kapsamlı eserdir. Suyûtî'den önce bu alanda çalışma yapan alimlerin çalışmaları sınırlı ve dağınıktır. Suyûtî de dile dair tüm bu çalışmaları bu eserinde toplamıştır.[48]

2. Cem'u'l-cevâmi'

Bu çalışma, kitaplardaki özet bilgileri ve ihtilafları muhtasar bir şekilde ele almaktadır. İbn Mâlik'in *et-Teshîl'i* ve Ebû Hayyân el-Endelusî'nin *İrtişâfu'd-darab* isimli eserleri'nin özetini de içermektedir.[49]

3. el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'n-nahv

Fıkıh ve tefsir alanlarında daha önce *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* tarzında çalışmalar mevcuttur. Suyûtî, nahiv ve fıkıh alanlarında aynı bölüm başlıklarını kullanarak eser telif etmiştir. Kitabını 300 civarı eseri inceleyerek bir araya getirmiştir. Kendisi bu eser için "bir deve yükü" ifadesini kullanmıştır. Eserini telif ettikten sonra on yıl kadar saklamıştır. Kitabın kaybolmasıyla birlikte ikinci kez eserini yazmıştır. Bu eser bir mukaddime ve yedi bölümden oluşmaktadır.[50]

4. el-İktirâh fi usûli'n-nahv ve cedelih

Suyûtî eserini bir mukaddime ve yedi bölüm olarak telif etmiştir.[51] Yazar eserinin mukaddimesine şu şekilde başlamaktadır:

---

[47] Halit Özkan, "Suyûtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 188-198.
[48] Celâleddîn es-Suyûtî, *el-Muzhir fî ʿulûmi'l-luga*, thk. Muhammed Ahmed Câd el-Mevlâ bek (Kahire: Dâru't-Turâs, 2008) Nâşirin mukaddimesi; Mahmut Kafes, "İbnü Cinnî'nin El-Hasâis ve Suyûtî'nin El-Müzhir Fî Ulûmi'lLuga Adlı Eserlerinin Metod ve İçerik Yönünden Karşılaştırılması", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 31 (2014), 83.
[49] Celâleddîn es-Suyûtî, *Hemʿu'l-hevâmiʿ fî şerhi Cemʿi'l-cevâmiʿ*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Mısır: el-Mektebetü't-Tevfîkıyye, t.s.), 1/20-21.
[50] Celâleddîn es-Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'n-Nahv*, 2009, 1/1-11; Mehmet Reşit Özbalıkçı, "el-Eşbâh ve'n-Nezâir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/457-458.
[51] İrfan Kaya, "Nahiv Usulünün İki Klasik Kaynağı İktirâh ve Luma'u'l-Edille'nin İçerik ve Yöntem Bakımından Karşılaştırılması", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 146-147.

> "*Bu kitap sıra dışı bir düzende, ilginç bir sanatta, manası ince, yapısı ilgi çekici bir tarzdadır. Benzerini ortaya koymaya hiç kimsenin güç yetiremediği, aynı üslupla kimsenin kurgulayamadığı bir eserdir. Bu eser ismi* "*Usûl-u nahv*" *olan ve benden önce hiç kimsenin ne öğrettiği ne de tertip ettiği bir ilimle ilgilidir. Fıkıh usulünün fıkıha nispeti ne ise, bu ilmin nahiv ilmine nispeti de odur. Önceki eserlerde bu ilmin meseleleri her ne kadar dağınık şekilde yer alsa da bunların bir araya getirilip düzenlenmesi yeni ortaya konmuş bir sanat, yapısının kurulması ve bablara ayrılması da tamamen yeni bir ilimdir*."[52]

Bunların dışında *el-Ferîde fi'n-nahv*, *Şerhu şevâhidi Mugni'l-lebîb*, *Şerhu'l-Kasîdeti'l-Kâfiye*, *eş-Şem'atu'l-mudî'e fî 'ilmi'l-'Arabiyye, el-Ahbâru'l-merviyye fî sebebi vaz'i'l-'Arabiyye*, *el-Munâ fi'l-kunâ* ve *Dîvânu'l-hayevân* gibi eserleri de bulunmaktadır.

[52] Cemâluddîn es-Suyûtî, *el-İktirâh fî usûli'n-nahv*, thk. Abdülhakîm Atiyye (Şam: Dâru'l-Beyrûtî, 1427), 15.

BİRİNCİ BÖLÜM
NAHİV İLMİNDE METİN ve ŞERH GELENEĞİ

İslâm ilim geleneğinde temel meselelerin özlü ve sistematik bir şekilde sunulduğu metinler ile bu metinler üzerine yazılan çalışmalar, eğitim faaliyetleri açısından önemli bir konuma sahiptir. Bu bölümde metin şerh, haşiye ve ta'lîk gibi kavramlar nahiv ilmi bağlamında ele alınacak buna ek olarak manzûm bir metin olan İbn Malik'in *Elfiyye* isimli eseri incelenecektir.

1.1. Metin

Metin kelimesinin kendisinden türetildiği "المتن" ifadesi sözlükte "sırt, orta, düz ve sert zemin" anlamlarına gelmektedir.[53] Istılahta ise "Bir ilim dalı ile ilgili bilgileri, zorunlu durumlar dışında detaya girmeksizin sınırlı şekilde işleyen kitaplara" denilmektedir.[54] Eseri telif eden alime göre kısa veya uzun olarak yazılabilmektedir. Diğer bir ifadeyle telif edilen eser herhangi bir eserin özeti, tashihi değil ise ya da bu esere bir şerh, hâşiye ve ta'lîk yazılmışsa kendisine yazılmış olan asıl eser, metin olma özelliği kazanmaktadır.[55]

Bununla birlikte herhangi bir ilim dalında kaleme alınan ilk eserlere de metin ismi verilmektedir. Nahiv ilminde ise yazılan ilk metin Basra nahiv okulunun en önemli temsilcisi Sîbeveyhi (ö. 180/796) tarafından kaleme alınan *el-Kitâb* isimli eserdir.[56] Nahiv ilminde metinler, mensur ve manzûm şeklinde iki başlık altında ele alınabilir.

1.1.1. Mensur Nahiv Metinleri

Nesir sözlükte "bir şeyi atmak ve çıkarmak" anlamlarını ifade etmektedir.[57] Istılahta ise, "kâfiye ve vezinsiz bir şekilde söylenilen, şiirin/nazmın karşıtı olan söz biçimi" şeklinde tanımlanmaktadır.[58] Nesir türü metinler, nahiv literatüründe karşımıza çıkan ilk yazı türüdür. Dolayısıyla elimizdeki ilk mensur metin türü eser de yukarıda ifade edildiği üzere Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ıdır.[59] Sîbeveyhi, kitabı içerisindeki pek çok konuyu hocası Halîl b.

---

[53] Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs* (Kuveyt: Dâru'l-Hidâye, 1385), 36/144.
[54] Abdullah b. 'Ukayl es-Selmî, "el-Mutûnu ve'ş-şurûhu ve'l-hevâşî ve't-takrîrâtu fi't-te'lîfi'n-nahvî", *Mecelletu'l-Ahmediyye*, (1999), 249.
[55] Kemal Arafat Nebhân, *'Abkariyyetü't-te'lîfi'l-'arabî -'alâkâtü'n-nüsûsi ve'l-ittisâlü'l-'ilmî-* (Kuveyt: el-va'yu'l-islâmî, 1436), 152.
[56] Ali Benli, "Sîbeveyhi'nin el-Kitâb'ı Çerçevesinde Arap Dilbiliminin Başlangıç Safhası", *Genç Akademisyenler İlahiyat Araştırmaları*, thk. Sami Erdem (M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009), 359.
[57] Mecdeddîn Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk. Enes Muhammed eş-Şâmî, Zekeriyyâ Câbir Ahmed (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1975), 1580.
[58] Ahmed Muhtâr Abdulhamîd Ömer, *Mu'cemü'l-luğati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsıra* ('Âlemü'l Kütub, 1429), 3/2168.
[59] Benli, "Sîbeveyhi'nin el-Kitâb'ı Çerçevesinde Arap Dilbiliminin Başlangıç Safhası", 359.

Ahmed'ten (ö. 175/791) naklettiği buna ek olarak, kendisine ait özgün görüşlerini de ortaya koymak suretiyle ilmî birikimini yansıttığı ifade edilmektedir.[60] Sîbeveyhi'den sonra mensur metin türünde yazılan diğer bir eser, Müberred'in (ö. 285/898) *el-Muktedab*'ıdır. Müberred de bu eserinde kimi zaman Sîbeveyhi'nin görüşlerini aktarmış, kimi zaman ise Sîbeveyhi'nin görüşlerini zikrettikten sonra ona muhalefet etmiştir.[61]

Mensur metin türüne dair yazılan eserlerden bazılarını zikretmek gerekirse; Ebû Ca'fer en-Nahhâs'ın (ö. 338/950) *et-Tuffâhe fi'n-nahv*'ı, İbn Bâbeşâz'ın (ö. 469/1077) *el-Mukaddime*'si, Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Mufassal*'ı, İbnü'd-Dehhân'ın (ö. 569/1173) *Kitabu'l-fusûl fi'l-'Arabiyye*'si, el-Cezûlî'nin (ö. 607/1210) *el-Mukaddimetu'l-Cezûliyye*'si, İbnü'l-Hâcib'in (ö. 646/1249) *el-Kâfiye*'si, İbn Mâlik'in (ö. 672/1274) *el-Fevâidu'l-mahviyye*'si, İbn Âcurrûm'un (ö. 723/1323) *el-Mukaddimetu'l-Âcurrûmiyye*'si, İbn Hişâm'ın (ö. 761/1360) *Muğni'l-lebîb*'i, *Şüzûru'z-zeheb*'i ve *Katru'n-nedâ*'sı, el-Busrâvî'nin (ö. 871/1466) *el-Kavâ'idu'l-Busrâviyye*'si ve Birgivî'nin (ö. 981/1573) *Izhâru'l-esrâr*'ı aktarılabilir.[62]

Görüldüğü üzere, nahiv ilminde ilk dönemlerden itibaren kaleme alınan mensur nahiv metinleri zamanla yaygınlık kazanmıştır. Bununla birlikte, didaktik amaçlarla diğer bir ifadeyle nahve dair kuralların daha kolay ve sistemli bir biçimde öğretimini amaçlayan manzûm metinler de kaleme alınmıştır.

1.1.2. Manzûm Nahiv Metinleri

Nazım sözlükte "toplamak, telif etmek, bir şeyi başka bir şeye eklemek, dizmek ve düzenlemek"[63] anlamlarına gelmektedir. Istılahta ise "kelime ve cümleleri aklın gerektireceği şekilde manayla uyumlu bir düzenleme ile telif etmek" manasında kullanılmaktadır.[64]

Manzûm metin türünde ilk eserin Halîl b. Ahmed'in (ö. 175/791) atıf harflerine dair iki beyitlik manzûmesi olduğu ifade edilmektedir.[65] Nahiv ilminde manzum metin yöntemiyle yazılan eserlerden bir diğeri, Ahmed b. Mansûr b. Ağer el-Yeşkurî'ye (ö. 370/980-981) ait 2911 beyitten oluşan eserdir. Daha sonraki dönemlerde ise manzûm metin geleneğinin

---

[60] Hüseyin Çiçek, *Nahiv Literatüründe Yöntem ve Sabbân Hâşiyesi Örneği* (Ankara: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 10.
[61] Ebu'l-Abbâs Müberred, *el-Muktedab*, thk. Muhammed Abdülhâlik Uzayme (Kahire: Matâbi'ul-Ehrâmi't-Ticâriyye, 1415), 1/99-100.
[62] Abdulkerîm Muhammed el-Es' ad, *el-Vesît fî târîhi'n-nahvi'l-'arabî* (Riyad: Dâru'ş-Şevvâf, 1413), 171.
[63] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 1624.
[64] "وفي الاصطلاح: تأليف الكلمات والجمل مترتبة المعاني متناسبة الدلالات على حسب ما يقتضيه العقل" Detaylı bilgi için bkz.: Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 242.
[65] es-Selmî, "el-Mutûnu ve'ş-şurûhu ve'l-hevâşî ve't-takrîrâtu fi't-te'lîfi'n-nahvî", 251.

sürdürülmesine İbnü'n-Nahvî'nin (ö. 513/1119) 40 beyitlik *el-Yûsufiyye*'si[66] ve el-Harîrî'nin (ö. 516/1122) *Mulhatu'l-i'râb*[67] isimli eserleri örnek olarak verilebilir.

Hicrî VI. yüzyılın sonlarından itibaren nahiv sahasında kaleme alınan mensur eserlerin nazma dönüştürülmesi yönünde dikkat çekici bir gelenek ortaya çıkmıştır. Bu geleneğin ilk örneklerinden biri, Rükneddin Ebu'l-Fadl et-Tavûsî'nin (ö. 600/1204), Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Mufassal* adlı eserini nazmetmesidir.[68] Daha sonraki süreçte bu uygulama yaygınlık kazanmış ve çeşitli nahiv eserleri manzum hâle getirilmiştir. Nitekim İzzuddin el-Mühellebî (ö. 644/1246), Ebû Alî el-Fârisî'nin (ö. 377/987) *el-İzâh ve't-Tekmile* adlı eserini; Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed Şu'le (ö. 656/1258), İbn Cinnî'nin (ö. 392/1002) *'Ukûdu'l-Luma'* adlı eserini *el-'Unkûd fî Nazmi'l-'Ukûd* ismiyle nazmetmiştir. Aynı geleneğin devamı olarak Fahreddin Ebû Asım el-İsfenderî (ö. 698/1299), Mutarrizî'nin (ö. 610/1213) *el-Misbâh'ını* manzum hâle getirmiştir. Bu örnekler, nahiv literatüründe mensur eserlerin nazmedilmesinin münferit bir uygulama olmaktan çıkarak zamanla yerleşik bir telif geleneğine dönüştüğünü göstermektedir.[69]

Manzûm nahiv metinleri bağlamında üzerinde durulması gereken bir diğer husus, bu tür eserlerde yer alan beyit sayısının bazı örneklerde bine kadar ulaşmasıdır. "Elfiyye" olarak adlandırılan bu metinler, çoğunlukla Recez bahri ile kaleme alınmış olup, nahiv öğretimini kolaylaştırma amacıyla telif edilmiştir.[70] Nahiv ilminde bu tür eserler İbn Mu'tî'nin *ed-Durretu'l-elfiyye fî 'ilmi'l-'Arabiyye* isimli manzûmesini kaleme almasıyla ortaya çıkmıştır.[71]

İbn Mu'tî *ed-Durretu'l-elfiyye* isimli manzûmesi'nin mukaddime bölümünde, niçin manzûm bir eser telif ettiğini açıklamıştır. O bu durumun sebebini ezberlenmesi ve konuların zabtı'nın kolaylığı olduğunu belirtmektedir.[72] İbn Mu'tî bu eseriyle beraber yeni bir geleneğin başlangıç noktası sayılmıştır. O, kendisinden sonra *Elfiyye* ismiyle pek çok manzûm metin yazımına öncülük etmiştir. İbn Mu'tî'nin akabinde telif edilen eserlerin birçoğu, beyit sayılarının binin üzerinde olmasına yahutta binin altında olmasına bakılmaksızın yine de *Elfiyye* adıyla isimlendirilmiştir.[73]

İbn Mu'tî'den sonra kendisinden etkilenerek *Elfiyye* isminde eser telif eden ilk âlim İbn Mâlik'tir. İbn Mâlik, *Elfiyye*'nin mukkadime bölümünde İbn Mu'tî'nin eserinden

---

[66] Çiçek, *Nahiv Literatüründe Yöntem ve Sabbân Hâşiyesi Örneği*, 25.
[67] Kenan Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi* (İstanbul: Cantaş Yayınları, 2016), 342.
[68] Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetu'l-ârifîn* (İstanbul: Vekâletü'l-me'ârif, 1955), 1/662.
[69] Mehmet Emin Güzel, "Manzum Nahiv Geleneğinin Kurulması: Elfiyye, Âcurrûmiyye ve Diğerleri", *Endülüs'te Dil Ve Edebiyat*, 2025, 285-286.
[70] Abdülbaki Turan, "Elfiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/27-28.
[71] Çiçek, *Nahiv Literatüründe Yöntem ve Sabbân Hâşiyesi Örneği*, 26.
[72] Ebu'l-Hüseyn İbn Mu'tî, *ed-Dürretü'l-elfiyye* (Leipzig: J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1900), 2.
[73] Nebhân, *'Abkariyyetü't-te'lîfî'l-'arabî - 'alâkâtü'n-nüsûsi ve'l-ittisâlü'l-'ilmî-*, 282.

bahsetmektedir.[74] Bu durum, İbn Mâlik'in İbn Mu'tî'nin *ed-Durretu'l-elfiyye fî 'ilmi'l-'Arabiyye* ismindeki eserinden esinlenerek eserini kaleme aldığını göstermektedir. İbn Mâlik'in *Elfiyye*'si manzûm metin türünde yazmış olduğu ikinci eserdir. Onun *Elfiyye* den önce telif etmiş olduğu diğer eseri ise 2757 beyitlik *el-Kâfiyetu'ş-şâfiye* isimli didaktik manzumesidir.[75] Manzûm metin türlerinin ortak amacı malumatların özet olarak verilmesi ve kolayca ezberlenebilmesidir. Bu durumdan hareketle İbn Mâlik, uzun uzadıya yazmış olduğu *el-Kâfiyetu'ş-şâfiye* eserinde işlemiş olduğu konuları İbn Mu'tî'nin de etkisiyle *Elfiyye* adındaki kitabında öz bir üslub benimseyerek tekrar ele almıştır.[76] Böylelikle hem İbn Mu'tî hem de İbn Mâlik eserlerini nahiv ilmine dair konuları veciz bir üslupla ele alabilme gâyesi ile birlikte eserlerini manzûm bir metin olarak telif etmişlerdir.[77]

İbn Mâlik'in *Elfiyye* ismindeki manzûmesinden sonra manzûm metin yazımı yaygınlaşmıştır. Bu eserler arasında; Zeynuddîn Şa'bân b. Muhammed el-Âsârî'nin (ö. 828/1424) *Elfiyyetu'l-Âsârî*'si, Celâleddîn Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *Elfiyye fi'n-nahv ve't-tasrîf ve'l-hat*'ı, Hâzim b. Muhammed el-Hasen'in (ö. 684/1285), el-Lebbânî'nin (ö. 749/1367), Şa'bân b. Muhammed el-Mevsılî'nin (ö. 767/1425), Abdülazîz b. Abdilazîz el-Lemâtî el-Meymûnî'nin, (ö. 770/1475), Muhammed b. Sâlih el-Gâzzî et-Timurtâşî'nin (ö. 1035/1625), Ali b. Süleymân b. Abdillâh el-Mansûrî'nin (ö. 1134/1722) ve Muhammed b. Ebî Bekr el-Eşharî'nin (ö. 991/1583) *Elfiyye fi'n-nahv*'ı zikredilebilir.[78]

1.2. Şerh

Şerh, sözlükte "eti kesmek, bir şeyi genişletip yaymak ve sözün kapalı olan yerlerini açıklayıp anlaşılır kılmak"[79] anlamlarına gelmektedir. Istılahta ise "metindeki kapalılıkları açıklamayı, metinde bulunan özet veya kısa malumatları ayrıntılı bir şekilde ele almayı hedefleyen bir faaliyet"[80] olarak tanımlanmaktadır.

Nahiv alanındaki ilk şerh örnekleri Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ı üzerine kaleme alınmıştır. *el-Kitâb* üzerine yazılan ilk şerh Ahfeş el-Evsat'a (ö. 215/830) aittir.[81] Ahfeş el-Evsat'tan sonra

---

[74] Ebu'l-Fadl Celâlüddîn es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye fî şerhi'l-elfiyye*, thk. Mustafa Deştî, Sâdık Şîrâzî (Diyarbakır: Mektebetü Seydâ, ts.), 1/38-39.
[75] Abdülbaki Turan, "İbn Mâlik et-Tâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 169.
[76] Çiçek, *Nahiv Literatüründe Yöntem ve Sabbân Hâşiyesi Örneği*, 27.
[77] Şehmus Ülker, "İbn Mu'tî ve İbn Mâlik'in Elfiyye'lerinin Mukayesesi", *İlahiyat Akademi Dergisi* 19 (2024), 178.
[78] Turan Bahşi, "Nahiv Öğretiminde Manzûm Eserler -İbn Mâlik'in el-Elfiyye'si Örneği-''.", *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı II* (İlmi Etüdler Derneği (İLEM), 2016), 2/238.
[79] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 850; Kâhire Arap Dili Kurumu, *el-Mu'cemu'l-vasît* (Beyrut: Mecma'ul-lugati'l-Arabiyye bi'l-Kâhire, 1392), 1/477.
[80] es-Selmî, "el-Mutûnu ve'ş-şurûhu ve'l-hevâşî ve't-takrîrâtu fi't-te'lîfi'n-nahvî", 249.
[81] Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, 335.

el-Kitâb üzerine es-Sîrâfî (ö. 368/979) tarafından da *Şerhu Kitâbi Sîbeveyhi* adında bir şerh kaleme almıştır.[82]

el-Kitâb'ın yanı sıra İbnü's-Serrâc'ın *el-Usûl fi'n-nahv* isimli eseri üzerine de pek çok şerh çalışması kaleme alınmıştır. Rummânî (ö. 384/994)[83], İbn Babeşâz (ö. 469/1077), Îsâ b. Abdulazîz el Cezûlî (ö. 607/1210), Ebu'l-Hasan İbnü'l-Bâziş (ö. 528/1133) ve İbn Mu'tî (ö. 628/1231) *el-Usûl fi'n-nahv*'in şârihlerine örnek olarak verilebilir.[84]

Kısa hacmine rağmen didaktik yönü güçlü olan Cürcânî'nin *el-Avâmil*[85] adlı eseri üzerine de çok sayıda[86] şerh kaleme alınmıştır. Benzer şekilde, İbnü'l-Hâcib'in (ö. 646/1249) *el-Kâfiye* isimli eseri de ilim adamları tarafından büyük ilgi görmüş ve bu eser üzerine yaklaşık yüz elliye yakın şerh telif edilmiştir. Bu durum, nahiv ilminde temel olarak kabul edilen metinlerin açıklanması, yorumlanması ve farklı seviyelerdeki okuyucular için anlaşılır kılınması amacıyla şerh faaliyetlerinin yaygınlaştığını ortaya koymaktadır.

Kâtip Çelebi (ö. 1067/1657) bir esere şerh yazılmasına ilişkin şu üç sebebi zikretmektedir: Bunlardan ilki, eserin muhatabı olan okuyucu kitlesinin ilmî ve kavrayış düzeylerinin farklılık arz etmesidir; bu durum, metnin daha geniş bir okuyucu çevresi tarafından kolayca anlaşılabilmesi için bazı izahların yapılmasını gerektirmektedir. İkinci olarak, eserlerde kimi zaman farklı ilim dallarına temas edilmesine rağmen bu disiplinlere ilişkin temel bilgilerin verilmemesi ve bazı hükümlerin gerekçelerinin yeterince açıklanmamış olması, metnin anlaşılmasını güçleştirmekte ve şerh faaliyetini gerekli hâle getirmektedir. Üçüncü olarak ise, metinlerde kapalı ya da mecazî ifadelerin yer alması ve bu ifadelerle kastedilen anlamın açık bir şekilde aktarılmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle de metindeki bu tür ifadelerin doğru biçimde anlaşılabilmesi şerhin yazımını gerekli kılmaktadır.[87]

Nahiv ilminde şerh türü eser kaleme alan müellifler genellikle eserlerinin giriş bölümünde şerh yazma amaçlarına değinmektedirler. İbn Hişam *Şerhu Katri'n-nedâ* isimli eserinin mukaddimesinde; kapalılıkları kaldırıp bunları açmak, şâhitleri ve faydaları tamamlamak için şerh ettiğini ifade etmiştir.[88] Abdurrahmân el-Câmî (ö. 898/1492) ise İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye* isimli eserine yazmış olduğu şerh kitabı olan ve *Molla Câmî* ismiyle meşhur

---

[82] Zülfikar Tüccar, "Sîrâfî, Ebû Saîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/264-265; *el-Kitâb* üzerine yazılan diğer şerhler için bkz.: Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, 335-337.

[83] Cemâluddîn Ebu'l-Hasan el-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nühât*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhim (Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1406), 2/295.

[84] Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, 339.

[85] Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, thk. Muhammed Şerafeddin (Vekâletü'l-me'ârif, 1360), 2/1179.

[86] Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, 380.

[87] Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, thk. Muhammed Şerafeddin (Vekâletü'l-me'ârif, 1360), 1/35-37.

[88] Abdullâh b. Yûsuf İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Kahire, 1383), 10.

el-Fevâidu'd-diyâiyye adındaki eserinin mukaddimesinde; *el-Kâfiye* deki problem ve meseleleri çözen bir şerh kaleme aldığını zikretmiştir.[89] *Âcurrûmiyye*'nin şerhi *et-Tuhfetu's-seniyye* isimli eserin müellifi olan Muhammed Muhyiddîn b. Abdilhamîd (1900-1973) eserinin mukaddimesinde; şerhinin ibare ve işaretleri açan, netlik kazandıran bir şerh olduğunu söylemiştir.[90] el-Meylânî, Çârperdî'nin (ö. 746/1346) *el-Muğnî* metnini *Şerhu'l-Muğnî* isimli eseriyle şerh ederken eserinin giriş bölümünde; metnin saklı kalan anlamlarını ızhâr eden ve lafızlarındaki gizlilikleri açıklayan bir şerh yazmak istediğini söylemiştir.[91] Görüldüğü üzere, zikredilen müelliflerin eserlerini telif etme gerekçeleri, genellikle Kâtip Çelebi'nin şerh yazımına dair ortaya koyduğu temel sebepler ekseninde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Şerh literatürü yalnızca telif sebepleri açısından değil, aynı zamanda yöntem ve üslup bakımından memzûc ve şerh-i gayr-ı memzûc şeklinde tasnife tabi tutulmuştur.

1.2.1. Şerh Türleri

Şerhler, metin ile şerh arasındaki ilişkinin niteliğine göre şerh-i memzûc (mezcî) ve şerh-i gayr-ı memzûc (mübâşir) olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır.

1.2.1.1. Şerh-i Memzûc

Memzûc sözlükte "harmanlanan ve karıştırılan"[92] anlamlarına gelmektedir. Şerh kelimesiyle beraber bir terkip oluşturulduğunda ise "şerh ve metnin birbiri içerisine katıldığı şerh türüne söylenilmektedir."[93] Bu şerh türü, bazı âlimler tarafından "mezcî şerh" olarak da adlandırılmıştır. Memzûc şerh yönteminde şârih, " قَالَ ", " قَوْلُهُ " ve " أَقُولُ " gibi ayırıcı ifadeleri şerhinde kullanmamaktadır.[94] Çünkü bu yöntemde metin ile şerh birbirinden farklı eserler olarak değerlendirilmemekte aksine tek bir eser hüviyeti kazanmaktadır.

Bu türden yazılan şerhlere örnek vermek gerekirse; İbn Mâlik'in *Elfiyye* isimli eseri üzerine şerh yazan İbn Hişâm'ın (ö. 761/1360) *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbni Mâlik* isimli eserini, tezimizin de konusunu teşkil eden yine İbn Mâlik'in *Elfiyye* isimli eseri üzerine şerh yazan Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Behcetu'l-merdiyye* isimli eseri zikredilebilir.[95] Nahiv metinlerinin şerh-i memzûc'tan sonraki bir diğer türü şerh-i gayr-ı memzûc tur.

---

[89] Nûrüddîn Abdurrahmân el-Câmî, *el-Fevâidü'z-Ziyâ'iyye*, thk. İsmail Çelik (İstanbul: Şifâ Yayınları, 2015), 24.
[90] Muhammed Muhyiddîn Abdilhamîd el-Mısrî, *et-Tuhfetu's-seniyye bi şerhi'l-Mukaddimeti'l Âcurrûmiyye* (Diyarbakır: Seyda Kitabevi, 2013), 11.
[91] Muhammed b. Abdürrahim el-Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî fi'n-Nahvi* (Türkiye: Hâşimî Yayınevi, ts.), 6-7.
[92] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 1528.
[93] Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 1360, 1/37.
[94] Nebhân, *'Abkariyyetü't-te'lîfi'l-'arabî - 'alâkâtü'n-nüsûsi ve'l-ittisâlü'l-'ilmî-*, 319.
[95] Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 1360, 1/152.

1.2.1.2. Şerh-i Gayr-ı Memzûc

Memzûc şerh yönteminin aksine, şerh ve metin lafızlarının birbirinden ayrı olarak verildiği, diğer bir ifadeyle metnin şerhin içine katılmadığı yönteme şerh-i gayr-ı memzûc ismi verilmektedir. Bu şerhlere aynı zamanda "mübâşir"[96] şerh metodu da diyen alimler olmuştur. Memzûc şerh yönteminde şârih, metin ile şerhin ayrımını yaparken metin sahibine işâret ederken "قَالَ" veya "قَوْلُهُ", kendisine yani şerhi yazana işâret ederken ise "أَقُولُ" ifadesini kullanmaktadır.[97] Bu şerh metodunda şârihin kimi zaman metnin belirli bölümlerini şerh ettiği ifade edilmektedir.[98] Bu nedenle de şerhe konu olan asıl metnin tamamının eserde verilmesine gerek kalmadığı vurgulanmaktadır. Bu şerh metodunda, memzûc şerh metoduna kıyasla şârih için geniş bir açıklama ve yorum imkânı oluşmaktadır. Çünkü, memzûc şerh metodunda şârih, asıl metne de yer verdiği için yapacağı açıklama ve yorumlar temel metin çerçevesinde sınırlı kalmaktadır.

Bu türden yazılan şerhlere örnek vermek gerekirse; İbn Mâlik'in *Elfiyye* isimli eseri üzerine şerh yazan İbn Nâzım'ın (ö. 686/1287) *ed-Dürretü'l-mudiyye* isimli eseri, tezimizin de konusunu teşkil eden yine İbn Mâlik'in *Elfiyye* isimli eserini şerh eden İbn Akîl'in *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti ibni Mâlik* isimli eserleri zikredilebilir.[99] Şerh geleneği içerisinde söz edilmesi gereken diğer bir husus, haşiye ve ta'lik adı verilen yazım türleridir.

1.2.2. Şerh ile İlgili Diğer Kavramlar

1.2.2.1. Hâşiye

Hâşiye, "haşv" mastarından türetilmiş bir isimdir. Çoğulu ise "havâşî" dir. Sözlükte "doldurma, gereğinden fazla söz söyleme veya yazma"[100] anlamlarına gelmektedir. Istılahta ise "sayfa boşluklarına eklenilen açıklayıcı ve tamamlayıcı bilgileri kapsayan not" anlamındadır.[101] Hâmiş ve derkenar kelimeleriyle aynı anlama gelmektedir. Aynı kökten türeyen tahşiye "hâşiye yazmak" ve muhaşşî "hâşiye yazan" anlamlarında kullanılmaktadır. Hâşiye, metinde geçen bazı kelime, kelime gruplarına yönelik yahut metinde bulunan âyet, hadis ve şiir gibi ifadelerle ilgili olarak yapılan kısa açıklamalar için kullanılmaktadır. Şerh ise eserin tamamına yönelik daha kapsamlı açıklamaları içeren kitapları ifade etmektedir.[102]

---

[96] Safyan - İbn er-Rasûl, "Mukârenetu Beyne'ş-Şerhayni eş-Şehîrayni li'l-Elfiyyeti", 65.
[97] Nebhân, *'Abkariyyetü't-te'lîfi'l-'arabî - 'alâkâtü'n-nüsûsi ve'l-ittisâlü'l-'ilmî-*, 318.
[98] Nebhân, *'Abkariyyetü't-te'lîfi'l-'arabî - 'alâkâtü'n-nüsûsi ve'l-ittisâlü'l-'ilmî-*, 319.
[99] Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, 350.
[100] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 367.
[101] el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, 87.
[102] Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Hâşiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/419-422.

Hâşiyeler, metindeki bazı kapalı ifadelerin açıklanmasını sağlamaktadır.[103] Bu durum şerhlerin de temel amacı olmasıyla beraber iki türün aynı amaca hizmet ettiğini göstermektedir. Hâşiyelerin diğer bir fonksiyonu, eksik olan konunun tamamlanması yahut bu konuya dair ek bilgilerin verilmesidir.[104] Hâşiyeler, metin içerisinde kimi zaman özet olarak aktarılan bilgileri uzun bir şekilde açıklamaktadır.[105] Bu tür eserlerin diğer bir özelliği metindeki yahut şerhteki bilgilerin asıl kaynağına dayandırılmasıdır. Bunun yanı sıra konu ile ilişkili farklı görüşleri aktarmak, metne yahut şerhe eleştiri getirmek,[106] asıl metnin daha iyi anlaşılabilmesi için örnekler vermek,[107] oldukça fazla malumat içermesinden dolayı eserin yazıldığı döneme dair tarihi bir kayıt niteliği taşımak, bilgilerin sonraki dönem öğrencilerinin anlamasına katkı sunmak[108] ve müellifleri sadece bilgiyi nakletmekten ziyade o bilgiyi kullanan kimseler haline çevirmek gibi işlevleri de vardır.[109] Nahiv ilminde ilk hâşiye örneği, İbn Sâiğ'in (ö. 776/1375) İbn Hişâm'ın *Muğni'l-lebîb* isimli eseri üzerine yazdığı eseridir.[110]

Bazen bir şerh kitabına yazılan hâşiye üzerine de başka bir âlim tarafından hâşiye kaleme alındığı da olmuştur. Bunun örneğine Ebu'l-Kâsım es-Semerkandî'nin (ö. 888/1483) hâşiyesi üzerine İsâmuddin el-İsferâyînî'nin (ö. 945/1538) *Hâşiye ʿalâ Hâşiyeti's-Semerkandî ʿalâ Şerhi'l-Mutavvel* isimli hâşiyesinde rastlanmaktadır.[111] Bunun yanında el-İsferâyînî'nin *Hâşiyetu'l-ʿİsâm ʿale'l-Câmî* isimli hâşiyesine Hasan Efendi tarafından *Hâşiyetu Hasan Efendî 'ale'l-ʿİsâm ʿale'l-Câmî*[112] ve Mehmed Emin Üsküdârî (ö. 1149/1736) tarafından *Hâşiyetun 'alâ Şerhi'l-'İsâm li Molla Câmî*[113] isimleriyle hâşiyeler telif edilmiştir. Nahiv ilminde şerh geleneği içinde söz edilmesi gereken diğer bir unsur ise ta'lîk türü eserlerdir.

1.2.2.2. Ta'lîk

Ta'lîk, sözlükte "asılı olmak, yapışmak ve ilişmek" manalarındaki "alak" kökünden türetilmiş olup "iliştirmek" anlamına gelmektedir.[114] Çoğulu "ta'lîkât" olan ta'lîk kelimesi, terim olarak "bir kitaptaki ifade ve görüşlere yönelik tenkit, açıklama, ilâve, çıkarma ve tashih

---

[103] Nebhân, *'Abkariyyetü't-te'lîfi'l-'arabî - 'alâkâtü'n-nüsûsi ve'l-ittisâlü'l-'ilmî-*, 334.
[104] Nebhân, *'Abkariyyetü't-te'lîfi'l-'arabî - 'alâkâtü'n-nüsûsi ve'l-ittisâlü'l-'ilmî-*, 334.
[105] Nebhân, *'Abkariyyetü't-te'lîfi'l-'arabî - 'alâkâtü'n-nüsûsi ve'l-ittisâlü'l-'ilmî-*, 334.
[106] Nebhân, *'Abkariyyetü't-te'lîfi'l-'arabî - 'alâkâtü'n-nüsûsi ve'l-ittisâlü'l-'ilmî-*, 335.
[107] es-Selmî, "el-Mutûnu ve'ş-şurûhu ve'l-hevâşî ve't-takrîrâtu fi't-te'lîfi'n-nahvî", 249.
[108] Mesut Kaya, "Osmanlı İlim Geleneğinde Şerh ve Hâşiye Yazıcılığı -Ahmed el-Karamânî'nin Tefsiri/Zemahşerî Şerhi Örneği-", *Marife* 1/15 (2015), 13-14.
[109] Kaya, "Osmanlı İlim Geleneğinde Şerh ve Hâşiye Yazıcılığı -Ahmed el-Karamânî'nin Tefsiri/Zemahşerî Şerhi Örneği-", 15.
[110] es-Selmî, "el-Mutûnu ve'ş-şurûhu ve'l-hevâşî ve't-takrîrâtu fi't-te'lîfi'n-nahvî", 260.
[111] İsmail Durmuş, "İsferâyînî, İsâmüddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/516-517.
[112] Abdulhâdî el-Fadlî, *Fihristü'l-kutubi'n-nahviyyeti'l-matbû'a* (Ürdün: Mektebetü'l-Menâr, 1407), 80.
[113] el-Fadlî, *Fihristü'l-kutubi'n-nahviyyeti'l-matbû'a*, 83.
[114] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 1133; Kâhire Arap Dili Kurumu, *el-Mu'cemu'l-vasît*, 1/622.

bakımından sayfaların kenarlarına ya da alt taraflarına yazılan notlar" demektir. Bunun yanında bir ilim adamının alanındaki görüş ve düşüncelerini topladığı notlar halindeki risâleyi yahut kitapları da ifade etmektedir. Ta'lîkât, kimi zaman metin içerisinde karıştırılma ihtimali bulunan zamirlerin mercînin gösterilmesinde kimi zaman da kelime manaları ve gramere yönelik izahatlar için kullanılmaktadır. Açıklanacak olan yere işaret olarak rakam veya harf yazılıp sayfanın kenar yahut alt taraflarına aynı işaret konularak ayrıntılı izahatlar yapılmaktadır.[115]

Nahiv ilminde ta'lîkât türü pek çok eser telif edilmiştir. Mesela Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb* isimli eserine şerhlerin yanı sıra birçok ta'lîkât türü eser de yazılmıştır. Bunlardan birisi İbn Bâbeşâz'ın telif ettiği 15 ciltlik *et-Ta'lîk fi'n-nahv* isimli eseridir.[116] Ta'lîkât türüne diğer bir örnek ise Ebû Tâlib b. Hâcî Muhammed Beg-i Tebrîzî-i İsfahânî'nin (ö. 1220/1805) *el-Behcetu'l-merdıyye* üzerine yazdığı ta'lîkâtı verilebilir.[117] Nahiv ilmi tarihinde bazı eserler, üzerine yazılan şerh, hâşiye ve ta'lîkât türü çalışmalar ile müstakil bir literatürün oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu eserlerin başında gerek nahiv öğretim geleneğindeki yeri gerekse etrafında teşekkül eden geniş literatür sebebiyle İbn Mâlik'in *Elfiyye* adlı manzumesi gelmektedir.

1.3. Manzûm Bir Metin Olarak İbn Malik'in *Elfiyye*'si

İbn Mâlik'in *Elfiyye* adlı manzumesi nahiv ilmine dair temel meseleleri özlü ve ezberlenebilir bir şekilde sunmak amacıyla kaleme alınmış bir eserdir. Müellif, bu eserinde İbn Mu'tî'nin öncülük ettiği elfiyye geleneğini devam ettirerek nahiv konularını veciz bir üslupla işlemiştir. Nahiv literatüründe önemli bir yer edinen bu eserin daha iyi anlaşılabilmesi için, öncelikle müellifi olan İbn Mâlik'in hayatı ve ilmî kişiliği üzerinde durmak gerekmektedir.

1.3.1. İbn Malik'in Hayatı ve İlmî Kişiliği

Tam ismi, Ebû Abdullâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî'dir.[118] İbn Mâlik, Kurtuba yakınlarında bulunan Ceyyân'da (600/1204) yılında doğmuştur.[119] Kaynaklarda İbn Mâlik'in ailesiyle ilgili çok fazla bilgi yer almamaktadır. Onun Muhammed Takiyyuddîn (ö. 659/1260), Muhammed Şemsuddîn (ö. 719/1319) ve Muhammed Bedruddîn

---

[115] Sedat Şensoy, "Ta'lîkât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 508-510.
[116] Şensoy, "Ta'lîkât", 509.
[117] el-Fadlî, *Fihristü'l-kutubi'n-nahviyyeti'l-matbû'a*, 62.
[118] Celâluddîn Abdurrahman es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl (Lübnan: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1431), 1/130.
[119] Abdulhay b. Ahmed İbnu'l-'İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb fî ahbâri min zeheb*, thk. Mahmud el-Arnâûd (Şam: Dâru İbn Kesîr, 1986), 7/590.

(ö. 686/1287) isminde üç tane oğlu vardır.[120] Oğullarının içerisinde en meşhur olanı Muhammed Bedruddîn'dir (ö. 686/1287). Babasının telif ettiği *Elfiyye* adlı manzûmeye *ed-Durretu'l-mudiyye fî Şerhi'l-Elfiyye* isminde bir şerh yazması[121] nedeniyle kendisine "İbn Nâzım" ve "İbn Musannif"[122] nisbeleri verilmiştir.

İbn Mâlik, eğitim hayatı boyunca pek çok hocadan ilim tahsil etmiştir. Sâbit b. Hıyâr'dan (ö. 628/1230) kıraat ve nahiv ilimlerinde dersler almış, Ebû Rezîn el-Külâî ve Ebu'l-Abbas Ahmed b. Nüvvâr gibi alimlerin ders halkalarına katılmıştır. Muhammed el-Merşânî'den Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ını okumuştur.[123] Ayrıca kısa bir süre de olsa Ebû Ali Şelevbîn'in (ö. 645/1247) derslerine devam etmiştir.[124] Halep'te bulunan Sultâniyye Medresesi'nde müderrislik yapmış,[125] daha sonra Şam'daki Âdiliyye medresesinde baş müderrislik vazifesine kadar getirilmiştir.[126] Kaynaklarda nahiv ilminde hadisleri en yoğun kullanan ilk kişi olarak geçmektedir.[127] Önceleri Mâlikî mezhebine mensup iken sonradan Şâfiî mezhebine geçmiştir.[128]

Şâfiî fakihi Ebû Muhammed Tâcuddîn el-Fezârî (ö. 690/1291) İbn Mâlik hakkında, "*İbn Mâlik'in nahiv ilmindeki yeri İmam Şafiî'nin fıkıh ilmindeki yeri gibidir*" demiştir.[129] İbn Mâlik, (672/1274) yılında Dımaşk'ta vefat etmiştir.[130] Cenaze namazı Emevî Câmisinde kılınmış ve Kâsiyûn dağının eteklerine defnedilmiştir.[131]

Hocaları

İbn Mâlik et-Tâî, Ebu'l-Hüseyin el-Gırnâtî (ö. 628/1230)[132], Ebû Sâdık Hasan b. Sabbâh el-Kureyşî el-Mahzûmî el-Mısrî el-Kâtib (ö. 632/1234)[133], Ebu'l-Fadl Necmuddîn Mükerrem

---

[120] es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn*, 1431, 1/130.
[121] es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn*, 1431, 1/225.
[122] Mehmet Reşit Özbalıkçı, "İbnü'n-Nâzım", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/168-169.
[123] Şihâbuddîn el-Makkarî, *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelusi'r-ratîb*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru's-Sâdır, 1997), 2/222-223.
[124] Ebû Tâhir Muhammed Fîrûzâbâdî, *el-Bulga fî terâcimi ei'mmeti'n-nahvi ve'l-luga* (Dâru Sâdeddîn, 2000), 270.
[125] Turan Bahşi, *İbn Mâlik ve Nahiv İlmi Açısından el-Elfiyye Adlı Eseri* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 17.
[126] Salâhuddîn es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed Arnaût (Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsî, 1420), 3/286.
[127] Şevkî Dayf, *el-Medârisu'n-Nahviyye* (Dâru'l-Meârif, ts.), 310.
[128] Cemâluddîn İbn Mâlik, *Şerhu umdeti'l-hâfız ve uddeti'l-lâfız*, thk. Adnan Abdurrahmân ed-Dûrî (Bağdat: Matbaa'tu'l-â'nî, 1977), 37.
[129] İbn Mâlik et-Tâî, *İkmâlü'l-İ'lâm bi Teslîsi'l-Kelâm*, thk. Sa'd Hamdân el-Ğâmidî (Cidde: Mektebetü'l-Medenî, 1984), 1/25.
[130] es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn*, 1431, 1/135; Fîrûzâbâdî, *el-Bulga fî terâcimi ei'mmeti'n-nahvi ve'l-luga*, 270.
[131] Turan, "İbn Mâlik et-Tâî", 169-171.
[132] İbnü'l-Cezerî, *Gâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, 1/159; es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn*, 1431, 1/130-131; Fîrûzâbâdî, *el-Bulga fî terâcimi ei'mmeti'n-nahvi ve'l-luga*, 100.
[133] İbnu'l-'İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb fî ahbâri min zeheb*, 1986, 7/260.

b. Muhammed b. Hamza el-Kuraşî (ö. 635/1237)[134] ve Ebu'l-Hasen Alemuddîn Ali b. Muhammed es-Sehâvî (ö. 643/1245)[135] gibi alimlerden dersler almıştır.[136]

Talebeleri

İbn Mâlik et-Tâî Muhammed Bedruddîn (ö. 686/1287)[137], Ebû Zekeriyya en-Nevevî (ö. 676/1277)[138], Muhammed b. İbrahim İbnü'n-Nehhâs el-Halebî (ö. 698/1299)[139] ve Muhammed b. Abdillah el-Yunûnî (ö. 701/1302)[140] gibi talebelere dersler vermiştir.[141]

Eserleri

Nâzım'ın *el-Kâfiye* ve *eş-Şâfiye* isimlerindeki eserlerinden esinlenerek yazdığı eseri *el-Kâfiyetu'ş-Şâfiye*'dir. İbn Mâlik bu eserini 2757 beyit olarak kaleme almıştır. İbn Mâlik'in nahiv alanında kaleme aldığı bir diğer eser, *et-Teshîl*'dir. Müellif bu eserini önceden telif ettiği *el-Fevâid fi'n-nahv* isimli eserini özetleyerek ortaya çıkartmıştır. Nâzım'ın bir diğer eseri ise *el-Mukaddimetu'l-Esediyye* dir. Nâzım bu eserini oğlu Muhammed Takiyyuddîn (ö. 659/1260) için yazmıştır. Eser nahiv ilmi konularını içermektedir. Bu çalışmalara ek olarak *Şevâhidu't-tavdîh ve't-tashîh li-müşkilâti'l-Câmi'i's-Sahîh* isminde bir eseri de vardır. Bu eserlerin yanında *el-Muvassal fî nazmi'l-Mufassal* ise Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Mufassal* ismindeki kitabının bir şerhidir. Bunlara ek olarak *el-Minhâcu'l-celî fî şerhi Kanûni'l-Cezûlî* zikredilebilir.[142]

1.3.2. *Elfiyye*

İbn Mâlik'in yazdığı eserler arasında en meşhur olanıdır. Önceden telif etmiş olduğu *el-Kâfiyetu'ş-şâfiye* isimli manzûmesinin bir özeti niteliğindedir. Aynı zamanda bu eseri *el-Hulâsatu'l-elfiyye* olarak da bilinmektedir.[143] İbn Mâlik, eseri içerisinde konuları ne yetersiz derecede az ne de uzun uzadıya ayrıntılı bir şekilde işlemiştir. O, okuyucuya uzak manaları yakınlaştırma gayretinde olmuştur. Bu durumu da yine eserinin mukaddime bölümünde ifade etmiştir.[144] *Elfiyye*, ifadelerinin kolay bir şekilde anlaşılması, üslûbunun da akıcı olmasından

---

[134] es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn*, 1431, 2/404-405.
[135] es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, 1420, 3/286.
[136] Hocaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Bahşi, *İbn Mâlik ve Nahiv İlmi Açısından el-Elfiyye Adlı Eseri*, 21-24.
[137] es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn*, 1431, 1/225.
[138] İbnu'l-'İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb fî ahbâri min zeheb*, 1986, 7/618.
[139] Hayruddîn b. Muhammed ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-'ilmi li'l-melâyîn, 2002), 5/297.
[140] Bahşi, *İbn Mâlik ve Nahiv İlmi Açısından el-Elfiyye Adlı Eseri*, 26.
[141] Talebeleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Bahşi, *İbn Mâlik ve Nahiv İlmi Açısından el-Elfiyye Adlı Eseri*, 25-26.
[142] Turan, "İbn Mâlik et-Tâî", 169-171; Bahşi, *İbn Mâlik ve Nahiv İlmi Açısından el-Elfiyye Adlı Eseri*, 26-28.
[143] Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 1360, 1/152.
[144] Muhammed b. Abdullah İbn Mâlik, *Metnu Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Abdullatif b. Muhammed el-Latîf (Kuveyt: Mektebetu Dâri'l-Urûbeti, 1427), 1. Eserde kimi zaman konuları özet olarak aktarması, bazı konu ve tanımları ele almaması gerekçesiyle birtakım eleştirilere maruz kalmıştır. "Hasan Uçar, "Şârihlerinin İbn Mâlik'e yönelik bazı

dolayı alanının en önemli eserlerinden sayılmaktadır. Eser bir mukaddime ve seksen küsur bab ve fasıllardan oluşmaktadır.[145] İbn Mâlik *Elfiyye* isimli eserini, İbn Mu'tî'nin (ö. 628/1231) *Elfiyye*'sinden daha sonraki bir tarihte kaleme almasına rağmen İbn Mâlik'in *Elfiyye*'si daha fazla şöhret bulmuştur. Eser İslâm dünyasında büyük ilgi görmüş ve pek çok medresede ders kitabı olarak ezberletilip okutulmuştur. *Elfiyye* üzerine birçok şerh, hâşiye, ta'lîk ve ihtisar kitabı yazılmıştır.[146]

1.3.3. *Elfiyye*'nin İzahı Üzerine Yazılan Eserler

İbn Mâlik'in *Elfiyye*'si üzerine yazılmış olan doksan'ın üzerinde şerh kitabı mevcuttur.[147] Bu şerh kitaplarının arasından en meşhur kabul edilenleri şu şekildedir;

1. *ed-Durretu'l-mudiyye fi şerhi'l-Elfiyye*

İbn Mâlik'in oğlu Bedreddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 686/1287)'nin eseridir. Bu eser aynı zamanda *Şerhu İbni'n-nâzım*, *Şerhu İbni'l-Musannif* isimleriyle de meşhur olmuştur.[148] Bu eserin akabinde yazılan *Elfiyye* şerhlerinde esere yoğun bir şekilde atıf yapılmaktadır. Pek çok âlim esere hâşiye yazmıştır.

2. *Evdâhu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*

Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdillâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısrî (ö. 761/1360)'nin eseridir. Bu şerhi diğer *Elfiyye* şerhlerinden ayıran en önemli özelliği nahiv konularını *Elfiyye*'nin beyitlerini zikretmeden aktarmış olmasıdır.[149] Eser üzerine pek çok âlim hâşiye yazmıştır.

3. *Menhecu's-sâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*

Ebu'l-Hasen Nûruddin Ali b. Muhammed b. Îsa b. Yûsuf el-Üşmûnî (918/1513)[150]'nin eseridir. Müellif eserini İbn Ümmi Kâsım el-Murâdî, İbrâhim b. Mûsa eş-Şâtıbî, İbn Hişâm en-Nahvî ve Suyûtî gibi âlimlerin *Elfiyye* şerhlerini gözden geçirerek yazmıştır.[151]

4. *Şerhu'l-Mekûdî*

Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Ali b. Sâlih el-Mekûdî (ö. 807/1404)'nin eseridir. *Elfiyye* üzerine yazılmış bir özet kitabıdır. Üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan birisi

---

eleştirileri", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (2019), 495-496." Bunun yanında gereksiz ayrıntılar üzerinde konuyu uzun uzadıya ele aldığı yönünden de eleştiriler gelmiştir. "Uçar, "Şârihlerinin İbn Mâlik'e yönelik bazı eleştirileri", 498."

[145] Mâlik, *Metnu Elfiyyeti İbn Mâlik*.

[146] Abdülbaki Turan, "el-Elfiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/28-29; Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, 348.

[147] Bahşi, *İbn Mâlik ve Nahiv İlmi Açısından el-Elfiyye Adlı Eseri*, 55-69.

[148] Hayruddîn b. Muhammed ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-'ilmi li'l-melâyîn, 2002), 7/31.

[149] Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetu'l-ârifîn*, 1/465.

[150] ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 2002, 5/165.

[151] Halit Zavalsız, "Üşmûnî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 399-400.

Abdurrahman b. Muhammed et-Tetvânî'nin (ö. 1237/1822) eseridir. Bu kitapta et-Tetvânî, *Şerhu'l-Mekûdî*'deki şâhitleri açıklamıştır.[152]

5. *Menhecu's-sâlik fi'l-kelâm alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*

Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelusî'nin (ö. 745/1344) eseridir.[153]

Bu bölümde nahiv ilminde metin ve şerh geleneği, metin, şerh, hâşiye ve ta'lîk türleri hakkında bilgi verilmiş; ayrıca mensur ve manzûm nahiv eserlerinden söz edilmiştir. Görüldüğü üzere İbn Mâlik'in *Elfiyye*'si, didaktik türde manzûm nahiv metin geleneğinin en önemli örneklerinden biri olarak kabul görmüştür. Sözü edilen manzûme üzerine yazıldığı günden günümüze dek çok sayıda şerh ve hâşiye türü eser kaleme alınmıştır. Bu literatür içerisinde özellikle İbn Akîl ve Suyûtî'ye ait şerhler müelliflerin eserlerinde takip ettikleri metot ve nahiv öğretiminde kullanılması bakımından ön plana çıkmıştır. Söz konusu iki şerh, tezin ikinci bölümünde karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

[152] ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 2002, 3/333.
[153] ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 2002, 7/152.

İKİNCİ BÖLÜM
İBN AKÎL ve SUYÛTÎ'NİN *ELFİYYE* ŞERHLERİNİN MUHTEVA ve METOT BAKIMINDAN MUKAYESESİ

İkinci bölüm içerisinde İbn Akîl ve Suyûtî'nin *Elfiyye* şerhleri muhteva ve metot bakımından irdelenecektir. Bu inceleme ve analizler eser adları ve yazılış amaçları, kullanılan kaynaklar, konuların tertibi ve başlıklar, üslup ve anlatım özellikleri, şerh yöntemleri, nahiv delilleri, nahiv terimlerine yaklaşımları, istişhâd metotları ve ihtilaflara yaklaşım cihetlerinden gerçekleştirilecektir.

2.1. Eser Adları ve Yazılış Amaçları

İslâm ilim tarihinde ilim adamları telif ettikleri eserlerine genellikle bir isim vermişlerdir. Bununla birlikte kimi zaman eserlerine isim vermeyen musanniflerle de karşılaşılmaktadır. Eserlerin ilk bölümlerinde yer alan mukaddime kısımları genellikle eserin hangi sebeplerle kaleme alındığı hususunda önemli bilgiler sunmaktadır.[154] Kitap yazım gerekçeleri incelendiğinde eserlerin genel olarak anlatım kusurlarını gidermek, dağınık bilgileri derleyip zenginleştirmek ve alandaki bir boşluğu doldurmak gibi amaçlarla yazıldığı görülmektedir.[155] Bunun yanı sıra eser yazımında bir iddianın temellendirilmesi, münazaralarda gündeme taşınan meselelere cevap verilmesi, yaşanılan bir olay karşısında görüş bildirilmesi ya da mevcut eserlerin eleştirilmesi gibi farklı saiklerin de etkili olduğu ifade edilmektedir.[156]

İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerhleri karşılaştırıldığında hem eserlerine bir isim koyma hem de telif gerekçelerini belirtmek bakımından farklılık gösterdikleri görülmektedir. Şöyle ki, İbn Akîl eserinde müstakil bir mukaddime bölümüne yer vermemektedir. Bununla birlikte İbn Mâlik'in *Elfiyye'*sinin mukaddimesini de şerh etmeksizin manzûmenin sekizinci beytinin şerhine doğrudan "اَلْكَلَامُ وَمَا يَتَأَلَّفُ مِنْهُ" başlığıyla giriş yapmaktadır.[157] Öte yandan İbn Akîl'in eser içerisinde kitabına verdiği isme dair herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Bu nedenle eser,

---

[154] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/10-11; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/33-34; Ahmet İçli, "Sebeb-i Teliflerin Önemi ve Analizlerine Dair", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 9 (2022), 163.

[155] Evren Torbalı, "Klasik Dönem Belâgat Muhtasarları: Telif Sebepleri ve Özgünlük Problemi", *Harran İlahiyat Dergisi* 54 (2025), 101-112.

[156] İçli, "Sebeb-i Teliflerin Önemi ve Analizlerine Dair", 173-186.

[157] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/12. Bu durum, bazı araştırmacılar tarafından müellifin eserinde nahiv meselelerini ön plana çıkarmayı tercih ettiğine işaret eden bir özellik olarak yorumlanmaktadır. Bkz. Safyan - İbn er-Rasûl, "Mukârenetu Beyne'ş-Şerhayni eş-Şehîrayni li'l-Elfiyyeti", 85. Burada İbn Akîl'in mukaddime yazmama tercihinin yalnızca gramer meselelerine verdiği önemle ilişkilendirilmesinin ihtiyatla değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü İbn Akil'in şerhinde müstakil bir mukaddimeye yer vermemesi ile müellifin nahiv ve sarf konularına verdiği önem arasında doğrudan bir ilişki kurmak güç görünmektedir.

sonraki dönemlerde müellifine nispetle "*Şerhu İbn Akîl*" adıyla anılmış ve bu isimle şöhret bulmuştur.[158]

İbn Akîl'in şerhinde görülen bu durumun aksine, Suyûtî hem kaleme aldığı eserine bir isim vermiş hem de mukaddime bölümünde telif gerekçesini açıkça ortaya koymuştur. Suyûtî eserin mukaddime bölümünde konuya ilişkin şu hususları dile getirmektedir:

"فَهَذَا شَرْحٌ لَطِيفٌ مَزَجْتُهُ بِـ (أَلْفِيَّةِ اِبْنِ مَالِكٍ), مُهَذِّبُ الْمَقَاصِدِ, وَاضِحُ الْمَسَالِكِ, يُبَيِّنُ مُرَادَ نَاظِمِهَا, وَيَهْدِي الطَّالِبَ لَهَا إِلَى مَعَالِمِهَا, حَاوٍ لِأَبْحَاثٍ مِنْهَا رِيحُ التَّحْقِيقِ تَفُوحُ, وَجَامِعٌ لِنُكَتٍ لَمْ يَسْبِقْهُ إِلَيْهَا غَيْرُهُ مِنَ الشُّرُوحِ, وَسَمَّيْتُهُ بِـ (الْبَهْجَةِ الْمَرْضِيَّةِ فِي شَرْحِ الْأَلْفِيَّةِ), وَبِاللَّهِ أَسْتَعِينُ إِنَّهُ خَيْرُ مُعِينٍ. "

"*Bu şerh İbn Mâlik'in el-Elfiyye'siyle birlikte harmanladığım güzel bir şerhtir. Kastedilen manaları en iyi şekilde ortaya koyan, kelimeleri açıklayan, nâzımın (İbn Mâlik'in) muradını beyan eden, talebeyi müellifin öğretmek istediği bilgilere ulaştıran, tahkik kokusunun kendisinden yayıldığı konuları içeren bir şerhtir. Bu şerh, daha önce yazılan şerhlerde mevcut olmayan incelikler içerir. Bu kitabı "el-Behcetu'l-merdıyye fî şerhi'l-Elfiyye" diye isimlendirdim. Yalnızca Allah'tan yardım istiyorum. Çünkü o yardım edenlerin en hayırlısıdır.*"[159]

Görüldüğü üzere Suyûtî bu ifadelerinde hem eserine *el-Behcetu'l-merdiyye*[160] ismini verdiğini açıkça belirtmekte hem de eserinin diğer şerhlerden ayrıldığına dair bazı hususlara temas etmektedir. Bunlardan ilki, Suyûtî'nin "kastedilen manaları en iyi şekilde ortaya koyan, kelimeleri açıklayan ve İbn Mâlik'in muradını beyan eden" şeklindeki ifadelerinin eserde lafzî çözümlemeler yapmasının yanı sıra metnin arka planındaki ilmî maksadı da ortaya koyma çabasını yansıtmasıdır. Diğer bir husus ise müellifin eserinin didaktik yönüne dikkat çekmesi, ayrıca "daha önce yazılan şerhlerde mevcut olmayan incelikler" ifadesiyle de şerhler arasında özgünlük iddiasını ortaya koymasıdır. Nitekim konu hakkında yapılan araştırmalarda Suyûtî'yi diğer şerhlerden farklı kılan özellikler aktarılırken müellifin eserini sade ve anlaşılır bir üslupla kaleme aldığı, detaylarda kaybolmaktan kaçındığı ve açıklayıcı bir anlatım tarzını benimsediği ifade edilmektedir. Dolayısıyla müellifin telif sürecinde gözettiği bu ilkelerin de aktardığı bilgilerin daha kolay öğrenilmesine katkı sunduğu ve eserin benzerleri arasında öne çıkmasını sağladığı belirtilmektedir.[161] Dolayısıyla iki şerh karşılaştırıldığında İbn Akîl'e nispetle Suyûtî'nin, eserine müstakil bir isim vermesi ve ayrıca eserde kullandığı yöntemlerden

---

[158] Özkan, "Suyûtî", 188-198; Safyan - İbn er-Rasûl, "Mukârenetu Beyne'ş-Şerhayni eş-Şehîrayni li'l-Elfiyyeti", 62.

[159] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/34.

[160] Suyûtî, telif etmiş olduğu eserine başlangıçta sözlükte "yol, yöntem ve tavır" anlamlarına gelen "nehce" kelimesini kullanarak "*en-Nehcetu'l-Merdiyye*" adını vermiştir. Ancak daha sonra söz konusu eserin "sevinç, neşe ve sürur" anlamındaki "el-behce" kelimesi ile birlikte "*el-Behcetu'l-Merdiyye*" adıyla şöhret bulduğu nakledilmektedir. Ebu'l-Fazl Celâlüddîn es-Suyûtî, en-Nehcetu'l-merdıyye fî şerhi'l-elfiyye, thk. Sâdık eş-Şîrâzî (Lübnan: Dâru'l-'ulûm, 2012); Safyan - İbn er-Rasûl, "Mukârenetü beyne'ş-şerhayni eş-şehîrayni li'l-elfiyyeti", 62; Çakar, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Bekr es-Süyûtî'nin Şerh Metodu -el-Behcetü'l-Merdiyye Adlı Eseri Özelinde-, 13; Ebu'l-Ferec b. Abdulḳâdir el-Keylânî el-Bağdâdî el-Ḥalebî Tâcuddîn Abdurrezzâḳ el-Keylânî, el-Erbeʿûne'l-Keylâniyye, thk. Zuheyr eş-Şâvîş (b.y.: y.y., 1421).

[161] Çakar, *Celâlüddîn Abdurrahmân b. Bekr es-Süyûtî'nin Şerh Metodu -el-Behcetü'l-Merdiyye Adlı Eseri Özelinde-*, 10.

bahseden bir mukaddime kaleme alması, Suyûtî'nin şerhini müstakil bir eser olarak yazdığını ortaya koymaktadır. İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerhlerinin mukayese edildiği diğer bir husus ise müelliflerin eserlerinde yararlandıkları kaynaklardır.

2.2. Kullanılan Kaynaklar

Kaynaklar başlığı içerisinde şârihlerin kendilerinden yararlandığı nahiv âlimleri, kitaplar ve lehçeler konularına temas edilecektir. İbn Akîl ve Suyûtî'nin her ikisi Mısır mektebi âlimleri içerisinde yer almaktadır. Bununla birlikte gerek Kûfe gerek Basra dil ekollerine mensup birçok nahiv âliminin görüşüne başvurarak anlattıkları meseleleri desteklemişlerdir.[162] Bu dilcilerin görüşlerini aktaran şârihler, kimi zaman bu görüşlere katılarak anlattıkları konuları desteklerken kimi zaman ise bu görüşleri teker teker zikrettikten sonra bunlar arasında herhangi bir tercihte bulunmamışlardır.

Örneğin; İbn Akîl "Mu'reb ve Mebnî" başlığı altında muzari fiile te'kîd nûnu'nun bitişmesini anlatırken Basra dil ekolünün meşhur âlimlerinden Ahfeş'in (ö. 215/830) te'kîd nunu'na bitişen muzari fiilin mebnî olduğu yönündeki görüşünü nakletmektedir.[163]

Suyûtî, "muʿreb ve mebnî" bahsinde gayr-i munsarif isimlerin, mudaf olmadıkları ve başlarına "اَلْ" takısı gelmediği sürece fetha ile mecrûr olacaklarını ifade etmektedir. Ardından müellif, Sîrâfî, Müberred ve bazı nahiv âlimlerinin, gayr-i munsarif bir kelimenin mudaf olması veya "اَلْ" takısı alması hâlinde mutlak olarak munsarif kabul edilmesi gerektiği yönündeki görüşlerini nakletmektedir.[164]

Görüldüğü üzere her iki şârih de nahiv âlimlerinin görüşlerini eserlerinde zikrederek konunun açıklanmasına katkı sağlamıştır. Ancak İbn Akîl, aktardığı görüşler hakkında herhangi bir değerlendirme veya tercihte bulunmamış, yalnızca bu görüşleri nakleden âlimlerin isimlerini belirtmekle yetinmiştir. Benzer şekilde Suyûtî de naklettiği görüşler hakkında herhangi bir yorum yapmaksızın onları olduğu gibi aktarmıştır. Bununla birlikte, İbn Akîl ve Suyûtî şerhlerinde ortak olarak yararlandıkları âlimlerin yanı sıra, farklı konularda başka âlimlerin görüşlerine de başvurmuş ve bunları açıkça zikretmişlerdir.

İbn Akîl "fâil" konusu içerisinde Kisâî (ö. 189/805), Cezûlî (ö. 607/1210) ve Şelevbîn (ö. 645/1247) gibi alimlere atıfta bulunurken[165] Suyûtî ise bu konu içerisinde mezkûr alimlerin isimlerini zikretmemiştir.[166] Bununla birlikte Suyûtî de "izâfet" konusu içerisinde İbnü's-

---

[162] Dayf, *el-Medârisu'n-Nahviyye*, 355.
[163] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/30.
[164] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/88.
[165] Ebû Muhammed Bahâüddîn İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Kahire: Dârü'l-gaddi'l-cedîd, 2023), 2/72.
[166] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/286-287.

Serrâc'tan görüş naklederken[167] İbn Akîl ise bu konuda söz konusu alimin görüşlerini zikretmemiştir.[168] Yani şârihler zaman zaman aynı konu içerisinde aynı alimlerin isimlerini zikrettikleri gibi birbirlerinden farklı alimlere de atıfta bulunmuşlardır.

Şârihlerin yoğun bir şekilde referans olarak kendisine atıfta bulunduğu dil âlimlerinin başında Halîl b. Ahmed (ö. 175/791),[169] Sîbeveyhi (ö. 180/796),[170] Yûnus b. Habîb (ö. 182/798), Kisâî (ö. 189/805),[171] Ferra (ö. 207/822),[172] Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830),[173] Asmaî (ö. 216/831), Mâzinî (ö. 249/863), Müberred (ö. 286/900),[174] Zeccâc (ö. 311/923),[175] İbnü's-Serrâc (ö. 316/929),[176] İbnu-l Enbârî (ö. 328/940),[177] Sîrâfî (ö. 368/979),[178] Ebû Ali el-Fârisî (ö. 377/987),[179] İbn Cinnî (ö. 392/1002),[180] Zemahşerî (ö. 538/1144),[181] Cezûlî (ö. 607/1210),[182] İbn Mu'tî (ö. 628/1231),[183] İbn Hâcib (ö. 646/1249),[184] İbn Usfûr (ö. 669/1270),[185] İbn Nehhas (ö. 698/1299)[186] ve İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)[187] gibi isimler gelmektedir.

İbn Akîl ve Suyûtî'nin eserlerinde isimlerini zikrettikleri âlimler sayısal olarak incelendiğinde, söz konusu atıfların dağılımına ve yoğunluğuna ilişkin şu tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 2.1 Şerhlerde Atıf Yapılan Dilcilerin Karşılaştırılması

	Alimler	İBN AKÎL	SUYÛTÎ
1-	Halîl b. Ahmed (ö. 175/791)	5 [188]	11 [189]
2-	Sîbeveyhi (ö. 180/796)	95 [190]	59 [191]

[167] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/466.
[168] Ebû Muhammed Bahâüddîn İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Kahire: Dârü'l-gaddi'l-cedîd, 2023), 3/50-52.
[169] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/30; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye fî şerhi'l-elfiyye*, thk. Mustafa Deştî, Sâdık Şîrâzî (Diyarbakır: Mektebetü Seydâ, ts.), 2/397.
[170] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/139; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/381.
[171] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/72; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/338.
[172] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/228; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/105.
[173] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/30; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/161.
[174] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/200; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/392.
[175] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/30; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/123.
[176] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/231; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/192.
[177] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/288.
[178] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/185; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/88.
[179] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/228.
[180] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/72; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/204.
[181] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/345.
[182] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/72.
[183] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/198; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/190.
[184] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/170.
[185] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/183; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/204.
[186] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/191.
[187] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/383.
[188] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/30.
[189] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/397.
[190] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/100.
[191] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/150.

3-	Yûnus b. Habîb (ö. 182/798)	6 [192]	25 [193]
4-	Kisâî (ö. 189/805)	11 [194]	24 [195]
5-	Ferra (ö. 207/822)	11 [196]	23 [197]
6-	Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830)	31 [198]	1 [199]
7-	Mâzinî (ö. 249/863)	2 [200]	5 [201]
8-	Müberred (ö. 286/900)	12 [202]	16 [203]
9-	Zeccâc (ö. 311/923)	1 [204]	12 [205]
10-	İbnü's-Serrâc (ö. 316/929)	8 [206]	4 [207]
11-	İbnu-l Enbârî (ö. 328/940)	2 [208]	0
12-	Sîrâfî (ö. 368/979)	2 [209]	6 [210]
13-	Ebû Ali el-Fârisî (ö. 377/987)	17 [211]	0
14-	İbn Cinnî (ö. 392/1002)	4 [212]	3 [213]
15-	Zemahşerî (ö. 538/1144)	1 [214]	10 [215]
16-	Cezûlî (ö. 607/1210)	1 [216]	4 [217]
17-	İbn Mu'tî (ö. 628/1231)	2 [218]	8 [219]
18-	İbn Hâcib (ö. 646/1249)	0	22 [220]

[192] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/146.
[193] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/123.
[194] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/72.
[195] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/338.
[196] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/228.
[197] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/105.
[198] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/30.
[199] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/161.
[200] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/15.
[201] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/385.
[202] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/200.
[203] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/392.
[204] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/30.
[205] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/123.
[206] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/231.
[207] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/192.
[208] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/133.
[209] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/185.
[210] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/88.
[211] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/228.
[212] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/72.
[213] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/204.
[214] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/162.
[215] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/345.
[216] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/72.
[217] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/304.
[218] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/198.
[219] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/190.
[220] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/170.

19-	İbn Mâlik (ö. 672/1274)	1[221]	3 [222]
20-	İbn Nehhas (ö. 698/1299)	2 [223]	0
21-	İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)	1 [224]	10 [225]

Bu tablo üzerinden bir değerlendirme yapıldığında İbn Akil, İbn Cinnî'nin ismini 4 yerde zikretmektedir. Suyûtî ise İbn Cinnî'ye 3 yerde temas etmektedir. Birbirlerine en yakın olarak zikrettikleri âlim İbn Cinnî'dir. İbn Akil, Ahfeş el-Evsat'ın ismini 31 yerde zikretmektedir. Buna mukabil Suyûtî ise bu alime 1 yerde temas etmiştir. En fazla makas aralığı burada söz konusudur. İbn Akîl'in en çok ismini zikrettiği nahiv alimi Sîbeveyhi dir. İbn Akîl, kendisinin ismini 95 farklı yerde zikretmektedir. Suyûtî'nin de en fazla ismini zikrettiği âlim Sîbeveyhi'dir. O Sîbeveyhi'ye 59 yerde değinmiştir. İbn Akîl, İbn Hâcib'e eserinde hiç yer vermezken Suyûtî ise ona 22 yerde temas etmiştir. Suyûtî ise İbnu-l Enbârî, Ebû Ali el-Fârisî ve İbn Nehhas'a hiç yer vermezken İbn Akîl, İbnu-l Enbârî'ye 2, Ebû Ali el-Fârisî'ye 17 ve İbn Nehhas'a 2 yerde değinmiştir. Bu veriler, İbn Akîl ve Suyûtî'nin kendilerinden önceki nahiv âlimlerine yoğun bir şekilde başvurduklarını; ancak tercih ettikleri âlimlerin farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Her iki şerhin kaynak kullanımına ilişkin üzerinde durulması gereken bir diğer husus, şerhlerde ismi zikredilen kitaplardır. Her iki şârih de konu hakkındaki görüşlerini sunduktan sonra, yararlandıkları kaynağın adını genellikle cümle sonunda belirtmişlerdir.[226] Burada İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerhini yaptıkları *Elfiyye*'nin müellifi olan İbn Mâlik'in diğer eserlerine de atıf yaptıkları görülmektedir.

Örneğin, İbn Akîl, "ليس'ye benzeyen harfler" bahsinde "لَاتَ" harfinin "لَيْسَ" gibi amel ettiğini ve bu görüşün cumhura ait olduğunu aktarmaktadır. Ardından, "لَاتَ" harfinin "لَيْسَ" ameliyle amel edemeyeceğini savunan başka bir görüşün de bulunduğunu, bu görüşün ise Ahfeş'e ait olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak İbn Akîl, İbn Mâlik'in *et-Teshîl* adlı eserinde Ahfeş'e ait olan ikinci görüşü tercih ettiğini nakletmektedir.[227] Benzer bir şekilde İbn Akîl, "marife ve nekra" konusunda ise iki zamirin peş peşe gelebileceği yerleri anlatırken "أَلزَّيْدَانِ الدِّرْهَمُ أَعْطَيْتُهُمَاه" örneğini verip İbn Mâlik'in *Kâfiye*'de bu duruma işaret ettiğini söylemektedir.[228]

---

[221] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/195.
[222] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/34.
[223] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/109.
[224] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/114.
[225] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/383.
[226] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/79; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/136.
[227] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/230.
[228] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/79.

Suyûtî "tarif edatıyla marifelik" konusunda; "اَلْ" takısındaki her iki harfin birlikte marifeliği ifade ettiği ve yalnızca lâm harfinin tarif edatı olduğu şeklinde iki farklı görüşün bulunduğunu aktarmaktadır. Burada Halîl b. Ahmed'in birinci görüşü tercih ettiğini, musannifin ise ikinci görüşü yani lâm harfinin tarif edatı kabul edilmesini *Şerhu Kâfiye* ve *et-Teshîl* de tercih ettiğini zikretmiştir.[229]Benzer şekilde Suyûtî, "mu'reb ve mebnî" konusunda "ذَاتُ" kelimesinin damme üzere mebnî olduğunu aktarırken "Musannifin *Kâfiye*'nin şerhinde söylediği gibi"[230] diyerek İbn Mâlik'in diğer bir eserine işaret etmiştir.

İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerhlerinde, İbn Mâlik'in *Elfiyye* dışındaki eserlerine yaptıkları atıfların dağılımı aşağıdaki şekildedir:

Tablo 2.2 Şerhlerde Atıf Yapılan İbn Mâlik'in Eserlerinin Karşılaştırılması

	Kitaplar	İBN AKÎL	SUYÛTÎ
1-	***Teshîl***	5 [231]	59 [232]
2-	***Kâfiye***	2 [233]	121 [234]
3-	***Umde***	0	4 [235]

Tablo incelendiğinde, Suyûtî'nin İbn Akîl'e kıyasla İbn Mâlik'in diğer nahiv eserlerine daha sık atıfta bulunduğu görülmektedir. Bu durum, Suyûtî'nin *Elfiyye*'de ele alınan meseleleri İbn Mâlik'in diğer eserleriyle ilişkili bir şekilde açıklamayı tercih ettiğini ve şerhinde müellifin diğer eserlerini de esas alan bir yöntem benimsediğini ortaya koymaktadır. Söz konusu yaklaşım da *el-Behcetu'l-Merdiyye*'nin özgün yönlerinden birini yansıtmaktadır.

Şârihlerin eserlerinde lehçe farklılıklarına da yer verdikleri görülmektedir. Bu lehçeler arasında Benû Temîm ve Hicaz lehçeleri ön plana çıkmaktadır.

Örneğin, İbn Akîl "ism-i işaret" konusunda "أُولَئِكَ" kelimesinin kullanımıyla ilgili "Burada iki lügat vardır. İlki, medtir. Bu Hicaz ehlinin lügatıdır. Kur'ân'da da geçmektedir. İkincisi ise kasrdır. Bu da Benû Temîm lügatıdır"[236] diyerek lehçe farklılıklarına işaret etmektedir.

Suyûtî "ism-i işaret" konusunda; "أُولَى ifadesinin müzekker, müennes, akıllı, akılsız ayrımı yapılmaksızın mutlak anlamda cemi kelimeler için kullanıldığını zikretmektedir. Bu

[229] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/150.
[230] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/136.
[231] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/230.
[232] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/150.
[233] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/79.
[234] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/136.
[235] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/69.
[236] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/97.

kelimeyi Temîmlilerin kasr ile, Hicazlıların ise med ile okuduğuna işaret ederek lehçeler arası farklara değinmektedir.[237]

Bu örnekler, İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerhlerinde nahiv meselelerini açıklarken lehçeler arasındaki farklılıkları dikkate aldıklarını ortaya koymaktadır. Şârihlerin lehçe farklılıklarına ilişkin yaptıkları atıfların dağılımı şu şekildedir:

Tablo 2.3 Şerhlerde Kullanılan Lehçe Dağılımları

	Lehçeler	İBN AKÎL	SUYÛTÎ
1-	**Benû Temîm**	30 [238]	12 [239]
2-	**Hicaz**	11 [240]	**7** [241]

Bu tablo üzerinden bir değerlendirme yapılırsa, İbn Akîl'in Benû Temîm ve Hicaz lehçeleri arasındaki farklılıklara Suyûtî'ye göre daha yoğun yer verdiği görülmektedir. İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerh kitaplarının mukayese edildiği diğer bir unsur, nahiv konularının sıralanması ve başlıklandırılmasıdır.

2.3. Konuların Tertibi ve Başlıklar

İslâm ilim geleneği içerisinde nahiv alanında telif edilen eserler, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde öğrenciye kolaylık sağlayabilmesi göz önünde bulundurularak konular farklı şekillerde tertip edilmiştir. Bunlardan ilki, kelimelerin cümle içerisindeki görevi göz önünde bulundurularak yapılan tasniftir. Bu tür eserlerde musannif eserini kelimenin cümledeki konumuna göre yani mübtedâ, haber, fâil, temyiz ve hâl gibi durumları dikkate alarak konuları sıralamaktadır. Nahiv alimlerinin çoğunluğunun benimsediği bu yöntem ilk defa Sîbeveyhi'nin (ö. 180/296) *el-Kitâb*'ında görülmektedir. Sîbeveyhi'nin akabinde Müberred (ö. 286/900) *el-Muktedâb*'ında, İbnü's-Serrâc (ö. 316/928) ise *el-Usûl* ve *el-Mûcez fi'n-nahv* isimli eserlerinde bu yöntemi benimsemiştir. İkincisi, kelimelerin türleri göz önünde bulundurularak yapılan sınıflandırmadır. Bu tasnifte konular kelimelerin isim, fiil ve harf olması dikkate alınarak tertip edilmektedir. *el-Îzâh*'ın müellifi Ebû Ali el-Fârisi (ö. 377/987) ve *el-Mufassal*'ın yazarı Zemahşerî (ö. 538/1114) eserlerinde bu tasnifi uygulamışlardır. Üçüncüsü, mebnîlik ve i'râb harekeleri göz önünde bulundurularak yapılan tasniftir. Bu tasnifi takip eden alimler

[237] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/124.
[238] Ebû Muhammed Bahâüddîn İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Kahire: Dârü'l-gaddi'l-cedîd, 2023), 4/45.
[239] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/124.
[240] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/97.
[241] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/124.

kitaplarındaki konuları mu‘reblik ve mebnîlik olgusuna dikkat ederek sıralamışlardır. Örneğin, *el-Kâfiye* yazarı İbnü’l-Hâcib (ö. 646/1249) eserinde bu yöntemi uygulayarak konuları i‘râb ve binâ ekseninde aktarmıştır. Dördüncüsü ise asıl ve fer’ esası göz önünde bulundurularak yapılan tasniftir. İsim ve fiil cümlelerindeki müsned ve müsnedun ileyh olan ifadeleri asıl, diğer ögeleri ise fer kabul eden alimlerin benimsediği bir yöntemdir. Suyûtî’nin *Hem’ul-hevâmi* adlı eserini bu metotla kaleme aldığı belirtilmektedir.[242]

İbn Mâlik’in *Elfiyye* isimli manzûmesinde konuların tertibi hususunda yukarıda belirtilen “kelimelerin cümle içerisindeki görevi göz önünde bulundurularak yapılan tasnif” metodunun hâkim olduğu ifade edilmektedir.[243]

İbn Akîl ve Suyûtî’nin *Elfiyye* şerhleri incelendiğinde iki şârihin de eserlerini yazarken İbn Mâlik’in *Elfiyye*’sindeki tertibe zorunlu olarak riâyet ettikleri bu tasnifin dışına çıkmadıkları gözlemlenmektedir. Her iki şârih de konu aktarımında 81 başlığa yer vermişlerdir. Şârihlerin bâb başlıklarına isim vermeleri karşılaştırıldığında aşağıdaki durumlar tespit edilmektedir.

Bunlardan ilki İbn Akîl, İbn Mâlik’in başlıklarına herhangi bir ekleme yapmamıştır. Suyûtî ise ana başlık veya diğer başlıklarla ilişkili olmayan yerlerde “هَذَا بَابُ” ifâdesini kullanmıştır. Bu şekilde kullandığı başlık sayısının 38 olduğu tespit edilmektedir. Şârihler arasındaki söz konusu farklılık şu örneklerde görülmektedir:

Tablo 2.4 Ana Başlıkların Karşılaştırılması

	İBN AKÎL	SUYÛTÎ
1-	اَلْمُعْرَبُ وَالْمَبْنِيُّ [244]	هَذَا بَابُ الْمُعْرَبِ وَالْمَبْنِيِّ[245]
2-	اَلنَّكِرَةُ وَالْمَعْرِفَةُ [246]	هَذَا بَابُ النَّكِرَةِ وَالْمَعْرِفَةِ[247]
3-	اَلْإِبْتِدَاءُ [248]	هَذَا بَابُ الْإِبْتِدَاءِ[249]
4-	اَلنَّائِبُ عَنِ الْفَاعِلِ[250]	هَذَا بَابُ النَّائِبِ عَنِ الْفَاعِلِ إِذَا حُذِفَ[251]
5-	أَبْنِيَةُ الْمَصَادِرِ[252]	هَذَا بَابُ أَبْنِيَةِ الْمَصَادِرِ[253]

[242] Gânim Kadûrî el-Hamd, “Nahiv eserlerinin te’lifinde takip edilen yöntemler”, çev. Ali Bulut, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (2008), 377-381.
[243] Bahşi, *İbn Mâlik ve Nahiv İlmi Açısından el-Elfiyye Adlı Eseri*, 35-36.
[244] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/22.
[245] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/56.
[246] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/64.
[247] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/94.
[248] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/135.
[249] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/157.
[250] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/76.
[251] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/291.
[252] İbn ’Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/84.
[253] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 2/23.

6-	إِعْمَالُ الصِّفَةِ الْمُشَبَّهَةِ بِاسْمِ الْفَاعِلِ [254]	هَذَا بَابُ إِعْمَالِ الصِّفَةِ الْمُشَبَّهَةِ بِاسْمِ الْفَاعِلِ[255]
7-	مَا لَا يَنْصَرِفُ[256]	هَذَا بَابُ مَا لَا يَنْصَرِفُ[257]
8-	إِعْرَابُ الْفِعْلِ[258]	هَذَا بَابُ إِعْرَابِ الْفِعْلِ[259]

İkinci olarak, İbn Akîl alt başlıkları herhangi bir sıra düzenine tabi tutmazken, Suyûtî bu başlıkları sıra numaralarıyla tasnif etmiştir. İki şerh arasındaki bu farklılık 16 başlıkta tespit edilmiştir. Bunlardan bazılarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo 2.5 Alt Başlıkların Karşılaştırılması

	İBN AKÎL	**SUYÛTÎ**
1-	اَلْعَلَمُ[260]	اَلثَّانِي مِنَ الْمَعَارِفِ: اَلْعَلَمُ[261]
2-	اِسْمُ الْإِشَارَةِ[262]	اَلثَّالِثُ مِنَ الْمَعَارِفِ: اِسْمُ الْإِشَارَةِ[263]
3-	اَلْمَوْصُولُ[264]	اَلرَّابِعُ مِنَ الْمَعَارِفِ: اَلْمَوْصُولُ[265]
4-	كَانَ وَأَخَوَاتُهَا[266]	اَلْأَوَّلُ: كَانَ وَأَخَوَاتُهَا[267]
5-	فَصْلٌ فِي مَا وَلَا وَلَاتَ وَإِنْ اَلْمُشَبَّهَتَانِ بِلَيْسَ[268]	اَلثَّانِي مِنَ النَّوَاسِخِ: (مَا) وَ(لَا) وَ(لَاتَ) وَ(إِنْ) اَلْمُشَبَّهَتَانِ بِـ(لَيْسَ)[269]
6-	أَفْعَالُ الْمُقَارَبَةِ[270]	اَلثَّالِثُ مِنَ النَّوَاسِخِ أَفْعَالُ الْمُقَارَبَةِ[271]
7-	إِنَّ وَأَخَوَاتُهَا[272]	اَلرَّابِعُ مِنَ النَّوَاسِخِ إِنَّ وَأَخَوَاتُهَا[273]
8-	اَلْمَفْعُولُ لَهُ[274]	اَلثَّالِثُ مِنَ الْمَفَاعِيلِ: اَلْمَفْعُولُ لَهُ[275]

[254] İbn ’Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/96.
[255] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 2/37.
[256] İbn ’Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/211.
[257] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 2/198.
[258] İbn ’Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 4/3.
[259] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 2/224.
[260] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/86.
[261] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/112.
[262] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/95.
[263] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/123.
[264] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/99.
[265] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/127.
[266] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/188.
[267] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/186.
[268] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/216.
[269] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/200.
[270] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/231.
[271] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/207.
[272] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/247.
[273] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/213.
[274] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/125.
[275] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/356.

9-	اَلتَّوْكِيدُ[276]	اَلثَّانِي مِنَ التَّوَابِعِ: اَلتَّوْكِيدُ[277]
10-	اَلْعَطْفُ[278]	اَلثَّالِثُ مِنَ التَّوَابِعِ: اَلْعَطْفُ[279]

Üçüncü olarak, İbn Akîl başlıklarında konunun anlaşılmasına katkı sunacak izahlara yer vermemektedir. Suyûtî ise kapalılık hissettiği durumlarda başlıklara açıklayıcı ifadeler kullanmaktadır. Söz konusu farklılık şu 6 başlıkta kendisini göstermektedir:

Tablo 2.6 Başlıkların İzah Açısından Karşılaştırılması

	İBN AKÎL	**SUYÛTÎ**
1-	اَلنَّائِبُ عَنِ الْفَاعِلِ[280]	هَذَا بَابُ النَّائِبِ عَنِ الْفَاعِلِ إِذَا حُذِفَ[281]
2-	اَلْإِخْبَارُ بِالَّذِي وَالْأَلِفِ وَاللَّامِ[282]	هَذَا بَابُ الْإِخْبَارِ بِ (الَّذِي) وَ فُرُوعِهِ[283]
3-	اَلْعَدَدُ[284]	هَذَا بَابُ أَسْمَاءِ الْعَدَدِ[285]
4-	أَعْلَمُ وَ أَرَى[286]	فَصْلٌ فِي (أَعْلَمُ) وَ (أَرَى) وَمَا جَرَى مَجْرَاهُمَا[287]
5-	اَلْفَاعِلُ[288]	هَذَا بَابُ الْفَاعِلِ وَ فِيهِ الْمَفْعُولُ بِهِ[289]
6-	كَيْفِيَّةُ تَثْنِيَةِ الْمَقْصُورِ وَ الْمَمْدُودِ وَ جَمْعِهِمَا تَصْحِيحًا[290]	هَذَا بَابُ (كَيْفِيَّةِ تَثْنِيَةِ الْمَقْصُورِ وَ الْمَمْدُودِ وَ جَمْعِهِمَا تَصْحِيحًا وَفِيهِ غَيْرُ ذَالِكَ)[291]

Dördüncü olarak İbn Akîl, bâb başlıklarında bir kısaltmaya gitmeksizin İbn Mâlik'in başlıklarını olduğu gibi vermiştir. Suyûtî ise bazen bâb başlıklarında kısaltmaya gitmiştir. Söz konusu yöntem şu 2 başlıkta kullanılmıştır:

[276] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/137.
[277] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/93.
[278] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/145.
[279] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/101.
[280] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/76.
[281] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/291.
[282] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 4/39.
[283] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/274.
[284] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 4/43.
[285] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/286.
[286] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/44.
[287] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/266.
[288] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/50.
[289] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/272.
[290] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 4/64.
[291] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/327.

Tablo 2.7 Başlıkların İfade Açısından Karşılaştırılması

	İBN AKÎL	SUYÛTÎ
1-	نِعْمَ وَ بِئْسَ وَمَا جَرَى مَجْرَاهُمَا[292]	هَذَا بَابُ نِعْمَ وَ بِئْسَ[293]
2-	اَلتَّحْذِيرُ وَالْإِغْرَاءُ[294]	فَصْلٌ فِي التَّحْذِيرِ[295]

Suyûtî'nin, bâb başlıklarına herhangi bir müdahalede bulunmaksızın İbn Mâlik'in başlığını aynen kullandığı ve İbn Akîl ile birebir örtüşen başlıklar da mevcuttur. Bu tür başlıklar aşağıdaki gibi 3 tanedir:

Tablo 2.8 Şerhlerdeki Aynı Başlıklar

	İBN AKÎL	SUYÛTÎ
1-	اَلْمَفْعُولُ الْمُطْلَقُ[296]	اَلْمَفْعُولُ الْمُطْلَقُ[297]
2-	اَلْإِسْتِثْنَاءُ[298]	اَلْإِسْتِثْنَاءُ[299]
3-	اَلْإِدْغَامُ[300]	اَلْإِدْغَامُ[301]

İki şârihin konu başlıklarında zorunlu olarak İbn Mâlik'in *Elfiyye*'sindeki sıralamaya uydukları görülmektedir. Bununla birlikte, başlıkların isimlendirilmesi hususunda şârihler arasında yukarıda da değinilen farklılıkların bulunduğu tespit edilmektedir. Bu durum, Suyûtî'nin başlıklandırmalarında İbn Akîl'e nazaran didaktik amaçları daha fazla gözettiğini ve bu amaç doğrultusunda İbn Mâlik'in bâb başlıkları üzerinde birtakım düzenlemeler yaptığını göstermektedir. İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerhlerinin mukayesesine imkân tanıyan diğer bir husus şârihlerin benimsedikleri üslup ve anlatım özellikleridir.

2.4. Üslup ve Anlatım Özellikleri

Yazarlar, kaleme aldıkları eserlerde yalnızca ele aldığı konularla değil, aynı zamanda benimsediği üslup ve yöntemle de kendine has bir anlayış ortaya koyar. Bu üslup, genellikle müellifin ilmî birikimi, yetiştiği eğitim çevresi ve özellikle hocalarından aldığı ilmî müktesebatıyla şekillenir. Bunun yanında yararlandığı kaynaklar, benimsediği ilmî gelenek ve

[292] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/108.
[293] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/58.
[294] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/198.
[295] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/177.
[296] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/115.
[297] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/345.
[298] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/141.
[299] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/371.
[300] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 4/152.
[301] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/493.

içinde bulunduğu düşünce ortamı da bu üslubun şekillenmesine katkı sağlar. Bu sebeple bir şerh metnini analiz ederken, yalnızca içerik unsurlarını değil, bununla birlikte müellifin tercih ettiği anlatım biçimini ve yöntemini de dikkate almak elzemdir. Üslup ve anlatım yönteminin değerlendirilmesinde asıl önemli husus, benimsenen üslup ve metodun hem müellifin ilmî maksadına hem de okuyucunun anlama sürecine ne kadar katkı sağladığıdır. Şerh türü eserlerin temel amacı, birinci bölümde de temas edildiği üzere kapalı bir metni açıklamak ve anlaşılır hâle getirmektir.[302] İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerhleri incelendiğinde, her iki müellifin de genel olarak nahiv konularının daha iyi kavranmasına yönelik bir üslup benimsediği görülmektedir. Şârihlerin açıklayıcı, yönlendirici ve öğretici özelliği bulunan yaklaşımları, şerh geleneğinin temel işleviyle de yakından ilişkilidir.

İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerhleri incelendiğinde şârihler eserlerinde tekrarın önüne geçebilmek ve konular arasındaki akışı sağlamak amacıyla metin içi referanslara yer vermektedirler. Her iki müellifin de eserlerinde daha önce ele aldıkları bir meseleye yeniden temas ettiklerinde, "قَدْ تَقَدَّمَ الذِّكْرُ"[303] ifadesiyle önceki açıklamalarına atıfta bulundukları ve ilgili gramer kuralını yeniden izah etmekten kaçındıkları görülmektedir. Bu kullanım, müelliflerin eserlerinde tekrarları en aza indirmeyi amaçladıklarını ve konular arasında sistematik bir irtibat kurduklarını ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, eserin ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alacakları konular için ise "...سَيَأْتِي ذِكْرُ"[304] ifadesini kullanarak okuyucuyu sonraki açıklamalara yönlendirdikleri görülmektedir. Bu ifade, müelliflerin konuları belirli bir plan ve tertip içerisinde işlediklerini ortaya koymakta; aynı zamanda öğrenciye eserin ilerleyen kısımlarında ilgili meselenin daha kapsamlı biçimde inceleneceğine dair bir işaret sunmaktadır. Söz konusu atıf ve yönlendirmeler hem şerhlerin hacminin gereksiz şekilde genişlemesinin önüne geçilmesine hem de eser içi bütünlüğün korunmasına katkı sağlamaktadır.

Örneğin; İbn Akîl, "mu'reb ve mebnî" konusunda; tesniye kelimelerdeki "yâ" harfinden bir önceki harfin daima fethalı olması gerektiğini belirtmektedir. Ancak musannif bu kâide ile cemilerdeki "yâ"dan bir öncesindeki harfin harekesinin fetha olmasından sakınmaktadır. Cemilerdeki bu durumun ileride anlatılacağını "سَيَأْتِي ذَالِكَ" "bu (konu) ileride gelecektir"[305] ifadesini kullanarak burada meselenin gereksiz bir şekilde uzamasının önüne geçmektedir. Benzer şekilde Suyûtî de "cinsi nefyeden لَا" başlığında; mânevî te'kîd konusuna kısaca temas edip bu konunun detaylarını eserinin ileriki bölümlerinde ele alacağını belirtmektedir."[306]

---

[302] es-Selmî, "el-Mutûnu ve'ş-şurûhu ve'l-hevâşî ve't-takrîrâtu fi't-te'lîfi'n-nahvî", 249.
[303] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/52; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/242.
[304] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/43; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/242.
[305] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/43.
[306] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/242.

Her iki şârihin de eserlerinde didaktik bir anlatım yöntemi benimsedikleri görülmektedir. İbn Akîl, ele aldığı konuların daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla metin içerisinde çeşitli açıklamalara yer vermekte, özellikle *Elfiyye* metninde kapalı kaldığını düşündüğü hususları daha net bir şekilde izah etmeye çalışmaktadır. Suyûtî'de de bu yöntem görülmekle birlikte, onun beytin şerhine geçmeden önce konuya ilişkin bazı ön bilgiler sunduğu dikkat çekmektedir. Bu yönüyle Suyûtî, İbn Akîl'den farklı olarak okuyucunun konuya hazırlıklı bir şekilde yönelmesini sağlayan bir anlatım tarzı benimsemiştir.

Mesela İbn Akîl, "mef'ûlü mutlak" bahsinde diğer konularda takip ettiği yöntemi sürdürerek öncelikle *Elfiyye* metnine yer vermekte, ardından ilgili beyitleri şerh ederken mef'ûlü mutlağın tanımını açıklamaktadır.[307] Buna karşılık Suyûtî, *Elfiyye*'deki ilgili beyitlerin şerhine geçmeden önce söz konusu mef'ûl türüne ilişkin bazı ön bilgiler sunmaktadır. Nitekim o, "Mef'ûlü mutlak, âmilini te'kit eden, türünü yahut sayısını açıklayan mastardır. Mutlak olarak isimlendirilmesinin sebebi, ona herhangi bir harf-i cerle kayıtlanmaksızın mef'ûl adının verilmesidir. Bu nedenle Zemahşerî ve İbn Hâcib, mef'ûlü mutlağı mef'ûlü bih'ten önce ele almışlardır." ifadelerine yer vermektedir.[308] Sözü edilen durumun bir benzeri "İbtidâ" konusunda görülmektedir. İbn Akîl, burada konuyu ilgili beyitler çerçevesinde açıklarken[309] Suyûtî, beyitlerin şerhine geçmeden önce nahiv tarihinde meseleye ilişkin bazı tartışmalara dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, bazı nahiv âlimlerinin Sîbeveyhi'nin tasnifini esas alarak mübtedayı failden önce zikrettiklerini, bazılarının ise faili mübtedadan önce ele aldıklarını belirtmektedir. Suyûtî, bu farklılığın merfû' isimler arasında asıl kabul edilen ögenin mübteda mı yoksa fail mi olduğu yönündeki tartışmadan kaynaklandığını ifade etmektedir.[310] Bu nakillerin ardından ise beyitlerin şerhine geçmektedir.[311] Bu örnekler, Suyûtî'nin gerek konuya giriş mahiyetindeki açıklamalarla gerekse dikkat çekmek istediği tartışmalar aracılığıyla okuyucuyu şerhe hazırladığını göstermektedir.

Şârihlerin anlatım tarzları karşılaştırıldığında İbn Akîl, okuyucunun dikkatini belirli noktalara çekmek amacıyla "يُفْهَمُ"[312], "اَلْمُرَادُ"[313] ve "أَشَارَ"[314] gibi ifadelere sıkça yer vermektedir. İbn Akîl gibi Suyûtî'nin de açıklayıcı bir üslup takip ettiği ve benzer ifadeler

[307] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/116.
[308] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/345.
[309] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/136.
[310] Suyûtî, mübtedayı esas alan nahiv âlimlerinin bu tercihlerini, kelâmın mübteda ile başlaması ve mübtedanın tehir edilse dahi mübtedalık özelliğini koruması ile temellendirdiklerini aktarmaktadır. Buna karşılık, failin takdim edilmesi hâlinde failiyyet vasfını kaybetmesi de bu görüşü destekleyen gerekçeler arasında zikredilmektedir. Faili esas alan ikinci grubun ise failin âmilinin lafzî, mübtedanın âmilinin ise mânevî olmasından hareketle faili daha güçlü bir unsur olarak değerlendirdiklerini nakletmektedir. Bkz. es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdiyye*, ts., 1/157-158.
[311] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/157-158.
[312] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/40.
[313] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/19.
[314] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/193.

kullandığı görülmektedir.[315] Bununla birlikte Suyûtî'nin, *el-Behcetu'l-Merdiyye*'de bazı meseleleri daha detaylı biçimde ele almak amacıyla [316]"تَتِمَّةٌ", [317]"فَصْلٌ", [318]"فَرْعٌ" ve [319]"تَنْبِيهٌ" gibi ifadeler kullanmaktadır. Örneğin Suyûtî, "اسْتِفْعَال" bâbındaki "س" harfinin zâid oluşuna dair açıklamalarını "تـتِمْـة" başlığı altında kaydetmektedir.[320]

Her iki şerhin anlatım tarzı bakımından karşılaştırılmasında dikkat çeken hususlardan biri, Suyûtî'nin bazı konu sonlarında kullandığı "فَتَأَمَّلْ"[321] "Düşün!" ifadesidir. Suyûtî bu ifadeyle okuyucusunu mesele üzerinde tefekkür etmeye sevk etmekte ve konuya ilişkin bazı sonuçları doğrudan açıklamak yerine okuyucunun çıkarımına bırakmaktadır. Buna karşılık, İbn Akîl'in şerhinde benzeri bir yönlendirmeye rastlanmamaktadır. Dolayısıyla Suyûtî, okuyucuyu düşünmeye ve metin üzerinde muhakeme yürütmeye teşvik etmesi bakımından İbn Akîl'den ayrılmaktadır.

İbn Akîl bazı konuların açıklamasını tamamladıktan sonra ele aldığı nahiv kaidelerinin okuyucunun zihninde daha net bir şekilde yerleşmesini sağlamak amacıyla "وَحَاصِلُهُ"[322] veya "حَاصِلُ مَا ذَكَره المصنفَ"[323] gibi ifadeler kullanarak kısa özetler sunmaktadır. Bu özetler, konu içerisinde kimi zaman dağınık şekilde verilen bilgilerin bir araya getirilmesine ve temel hususların yeniden vurgulanmasına katkı sunmaktadır. Örneğin, İbn Akîl, "mu'reb ve mebnî" konusunda şöyle bir özet sunmaktadır: "Fiilin yerine geçirilen mastar ve isim fiiller, fiilin yerini alma konusunda ortaktırlar. Ne var ki mastar, âmilden etkilenir. Bu nedenle de harfe benzerliği bulunmaması sebebiyle i'râb edilir. İsim fiiller ise âmilden etkilenmez. İsim fiiller harfe benzediği için mebnîdirler."[324] Konunun devamındaki bir diğer özet ise şu şekildedir: "Mebnîlik altı konuda olur. Bunlar zamirler, şart isimleri, istifham isimleri, işâret isimleri, isim fiiller, ism-i mevsullerdir."[325] Suyûtî'nin şerhi incelendiğinde İbn Akîl'de görülen konu sonu özetlerine rastlanmamaktadır. Bu durum, konu sonunda genel bir değerlendirme ve özet sunma yönteminin İbn Akîl'in şerhine özgü bir anlatım özelliği olduğunu göstermektedir.

Üslup açısından dikkat çeken bir diğer husus, i'râb analizlerinin kullanım şeklidir. Arapçada cümle içerisindeki kelimelerin üstlendikleri görevleri ve bu görevlere bağlı olarak aldıkları alâmetleri belirlemeyi ifade eden i'râb, dil bilgisi kurallarının hem öğrenilmesinde

---

[315] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/35, 356; 2/51.
[316] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/182, 193, 199, 223, 232, 241; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/449.
[317] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/120.
[318] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/219.
[319] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/219.
[320] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/449.
[321] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/115.
[322] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/27.
[323] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/26.
[324] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/26.
[325] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/27.

hem de öğretilmesinde önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle, bir müellifin eserinde i‘râb tahlillerine yer vermesi, o eserin didaktik yönünü güçlendiren unsurlar arasında değerlendirilmektedir.[326] Nitekim her iki şârih de i‘râb çözümlemelerini konu anlatımını destekleyici bir unsur olarak kullanmışlardır.

İbn Akîl, “نُطْقِي: اَللَّهُ حَسْبِي” şeklindeki İbn Mâlik'in *Elfiyye*’deki beytinin i‘râbını şöyle yapmaktadır: “فَنُطْقِي” birinci mübtedadır. “اَللَّهُ” ikinci mübtedadır. “حَسْبِي” kelimesi ise ikinci mübteda olan lafzatullâh’ın haberidir. “اَللَّهُ حَسْبِي” şeklindeki mübteda ve haberden oluşan cümle ise ilk mübteda olan “فَنُطْقِي” ifadesinin haberidir.[327] Suyûtî ise bu beytin şerhinde i‘râb çözümlemesine yer vermemektedir.[328] İbn Akîl’in şerhi incelendiğinde, müellifin yalnızca *Elfiyye* beyitlerinin i‘râbını yapmakla yetinmediği, aynı zamanda istişhâd amacıyla zikrettiği şiirlerin de i‘râb tahlillerine yoğun bir şekilde yer verdiği görülmektedir.[329] Şerh kitaplarının mukayese edildiği diğer bir unsur ise benimsenen şerh yöntemleridir.

2.5. Şerh Yöntemleri

İbn Akîl ve Suyûtî’nin *Elfiyye* metninin izahı hususunda birbirlerinden farklı şerh metotlarını tercih ettikleri görülmektedir. Şöyle ki, İbn Akîl’in şerhinde benimsediği şerh metodu, birinci bölümde temas edilen “mübâşir”[330] yani diğer bir kullanıma göre “gayr-ı memzûc” şerh metodudur. İbn Akîl söz konusu metodu uygularken, ilk önce İbn Mâlik’in *Elfiyye*’sindeki beyitleri konularını göz önüne alarak sıralamakta ardından bu beyitlerin şerhini yapmaktadır.

Örneğin, İbn Akîl “kelam” konusunun şerhini yazarken ilk iki beytin tamamını zikrettikten sonra benimsediği mübâşir şerh metodunu şöyle kullanmaktadır:

كَلَامُنَا لَفْظٌ مُفِيدٌ كَاسْتَقِمْ وَاسْمٌ وَفِعْلٌ ثُمَّ حَرْفٌ اَلْكَلِمْ
وَاحِدُهُ كَلِمَةٌ وَالْقَوْلُ عَمْ وَكِلْمَةٌ بِهَا كَلَامٌ قَدْ يُؤَمْ[331]

Bizim (Nahivcilerin ıstılâhında) kelâmımız “اسْتَقِمْ” gibi faydalı lafızdır.

Kelime çeşitleri; isim, fiil ve harf’tir.

Onun müfredi “كَلِمَةٌ” dür. “الْقَوْلُ” ise daha umumdur.

Bazen “كِلْمَةٌ” ile “كَلَامٌ” kastedilir.

---

[326] Mehmet Sıdık Özalp, “Arap Dilinde İ‘râb Olgusu”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/1 (2019), 200-205; İsmail Temiz, “Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd’in et-Tuhfetü’s-Seniyye bi-Şerhi’l-Mukaddimeti’l-Âcurrûmiyye Adlı Eseri (Üslup ve Pedagojik Açıdan Bir İnceleme)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 58 (2025), 286-287.
[327] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/147.
[328] es-Suyûtî, *el-Behcetu’l-merdıyye*, ts., 1/166.
[329] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 1/165, 171; 3/4, 75, 77, 79, 168.
[330] Şensoy, “Şerh”, 38/555-558; Safyan - İbn er-Rasûl, “Mukârenetu Beyne’ş-Şerhayni eş-Şehîrayni li’l-Elfiyyeti”, 65.
[331] İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/12.

الْكَلَامُ الْمُصْطَلَحُ عَلَيْهِ عِنْدَ النُّحَاةِ عِبَارَةٌ عَنِ اللَّفْظِ الْمُفِيدِ فَائِدَةً يَحْسُنُ السُّكُوتُ عَلَيْهَا. فَاللَّفْظُ جِنْسٌ يَشْمَلُ الْكَلَامَ وَالْكَلِمَةَ وَالْكَلِمَ، وَيَشْمَلُ الْمُهْمَلَ كَدِيزٍ وَالْمُسْتَعْمَلَ كَعَمْرٍو. وَمُفِيدٌ أَخْرَجَ الْمُهْمَلَ، وَفَائِدَةً يَحْسُنُ السُّكُوتُ عَلَيْهَا أَخْرَجَ الْكَلِمَةَ وَبَعْضَ الْكَلِمِ، وَهُوَ مَا تَرَكَّبَ مِنْ ثَلَاثِ كَلِمَاتٍ فَأَكْثَرَ وَلَمْ يَحْسُنِ السُّكُوتُ عَلَيْهِ، نَحْوَ: إِنْ قَامَ زَيْدٌ...

Nahivciler nezdinde ıstılahî kelâm, kendisiyle sükûtun güzel olduğu bir faydayı ifade eden lafızdan ibarettir. "Lafız" (kaydı) kelâmı, kelimeyi ve kelim'i kapsayan bir cinstir. "ديز" gibi mühmel ve "عمرو" gibi müsta'mel lafızları kapsamaktadır. "Müfîd" (kaydı) mühmel olanı çıkartır. "Üzerine sükûtun güzel olduğu bir faydayı ifade eden" (ifadeleri) ise üç veya daha fazla kelimeden meydana geldiği hâlde kendisiyle sükûtun güzel olmadığı kelamı çıkartır. "إِنْ قَامَ زَيْدٌ" "Zeyd ayağa kalkarsa …" ifadesi buna örnektir…

İbn Akîl'in aksine Suyûtî, şerhinde "mezcî" (memzûc)[332] şerh metodunu benimsemiştir. Yani Suyûtî, İbn Akîl gibi beytin tamamına yer verip şerhe geçmemektedir. Bunun yerine *Elfiyye* metni ile kendi şerhini iç içe bir şekilde sunmaktadır. Suyûtî, metin ile şerhin birbirine karışmasını önlemek amacıyla *Elfiyye* beyitlerini şerhten ayırarak vermeye özen göstermektedir. Suyûtî "kelam" konusunun başında, söz konusu metodu şöyle kullanmaktadır:

(كَلَامُنَا) أَيْ: مَعَاشِرَ النَّحْوِيِّينَ، (لَفْظٌ) أَيْ: صَوْتٌ مُعْتَمِدٌ عَلَى مَقْطَعِ الْفَمِ، فَيَخْرُجُ بِهِ مَا لَيْسَ بِلَفْظٍ مِنَ الدَّوَالِّ الْأَرْبَعِ كَالْإِشَارَةِ وَالْخَطِّ. وَعَبَّرَ بِهِ دُونَ الْقَوْلِ لِإِطْلَاقِهِ عَلَى الرَّأْيِ وَالِاعْتِقَادِ، وَعَكَسَ فِي الْكَافِيَةِ؛ لِأَنَّ الْقَوْلَ جِنْسٌ قَرِيبٌ لِعَدَمِ إِطْلَاقِهِ عَلَى الْمُهْمَلِ بِخِلَافِ اللَّفْظِ.(مُفِيدٌ) أَيْ: مُفْهِمٌ مَعْنًى يَحْسُنُ السُّكُوتُ عَلَيْهِ، كَمَا قَالَ فِي شَرْحِ الْكَافِيَةِ. وَالْمُرَادُ سُكُوتُ الْمُتَكَلِّمِ، وَقِيلَ: سُكُوتُ السَّامِعِ، وَقِيلَ: كِلَاهُمَا. وَخَرَجَ بِهِ مَا لَا يُفِيدُ، كَـ إِنْ قَامَ مَثَلًا. وَاسْتَثْنَى مِنْهُ فِي شَرْحِ التَّسْهِيلِ نَقْلًا عَنْ سِيبَوَيْهِ وَغَيْرِهِ بِمُفِيدٍ مَا لَا يَجْهَلُهُ أَحَدٌ، نَحْوَ: النَّارُ حَارَّةٌ فَلَيْسَ بِكَلَامٍ.[333]

(Kelâmımız) yani nahivciler topluluğuna göre (lafızdır). Yani ağızdan çıkan sestir. Bununla, dört delâlet türünden işaret ve yazı gibi lafız olmayan şeyler çıkar. Müellif, (kavl) yerine "lafız" ifadesini kullandı. Çünkü "kavl" görüş ve itikad anlamında da kullanılmaktadır. *Kâfiye*'de ise (İbn Mâlik) bunun aksini yapmıştır. Çünkü "kavl" yakın cinstir. "Lafza" hilafla mühmel hakkında kullanılmadığı için yakın cinstir. (Müfîd) yani üzerinde sükûtun güzel olduğu bir manayı ifade eden demektir. Nitekim (İbn Mâlik) *Şerhu'l-Kâfiye*'de böyle demiştir. Burada kastedilen konuşanın susmasıdır veya dinleyenin susması da denilmiştir. Her ikisinin de susması olduğu söylenmiştir. Bu kayıtla "إِنْ قَامَ" "Ayağa kalkarsa …" gibi bir anlam ifade etmeyen şey çıkmıştır. *Şerhu't-Teshîl*'de ise Sîbeveyhi ve diğer (nahivcilerden) naklen (Müfîd) kaydı ile hiç kimsenin câhil olmadığı/herkesin bildiği şeyler istisna edilmiştir. " النَّارُ حَارَّةٌ" (Ateş sıcaktır) örneğindeki gibi ifadeler kelam olarak kabul edilmemiştir.

Görüldüğü üzere iki şârih de birbirlerinden farklı iki şerh metodunu benimseyip eserlerini kaleme almışlardır. Tercih edilen bu metodun bir getirisi olsa gerek, İbn Akîl eserinde İbn Mâlik'in mukaddime ve hâtime bölümlerini şerh etmemiş ve kendi eseri için bir mukaddime ve hâtime de yazmamıştır. Suyûtî ise nâzım'ın mukaddime ve hâtime bölümlerini şerh etmiş ve ayrıca eserine bir mukaddime ve hâtime bölümü de eklemiştir. Şârihlerin metot yönünden incelenmesinin diğer bir unsuru ise içerisinde sema, icmâ, kıyas ve illet başlıklarını barındıran nahiv delilleri konusudur.

[332] Safyan - İbn er-Rasûl, "Mukârenetu Beyne'ş-Şerhayni eş-Şehîrayni li'l-Elfiyyeti", 65.
[333] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/40-42.

2.6. Nahiv Delilleri

İbn Cinnî (ö. 392/1002), nahiv delillerinin semâ, icmâ ve kıyastan oluştuğunu belirtirken, İbnu'l-Enbârî (ö. 577/1181) bunları nakil, kıyas ve istishâb-ı hâl şeklinde sıralamıştır.[334] Nahiv delilleri kavramı, nahiv usûlü ile de yakından ilişkilidir. "Nahiv usûlü" ifadesi ilk defa Ebû Bekir İbnu's-Serrâc (ö. 316/929) tarafından *el-Usûl fi'n-Nahv* adlı eserinde kullanılmıştır. Bununla birlikte, nahiv usûlü alanında müstakil olarak kaleme alınan ilk eser İbn Cinnî'nin *el-Hasâis*'idir. İbn Cinnî bu eserinde nahiv usûlüne dair bir tanımlama da yapmıştır. İbnü'l-Enbârî ise *Lumaʿu'l-Edille fî Usûli'n-Nahv* adlı eserinde nahiv usûlünü, nahiv ilminin meselelerinin kendisinden türediği ve çoğaldığı deliller olarak tanımlamaktadır.[335] Ayrıca müellif, aynı eserinde kıyas, nakil ve istishâb kavramlarını ayrıntılı biçimde ele almıştır. İbnü'l-Enbârî'nin bu çalışması nahiv usûlü alanında önemli bir yere sahip olmakla birlikte, bu alanın sistemleşmesinde ve sonraki dönemlere aktarılmasında Suyûtî'nin *el-İktirâh* adlı eseri belirleyici bir rol oynamıştır.[336] Nahiv delilleri denildiğinde genellikle semâ, icmâ ve kıyas gibi deliller akla gelmektedir. İbn Akîl ile Suyûtî de şerhlerinde nahiv delillerine başvurmuşlardır. Bu delillerin ilki semâdır.

2.6.1. Semâ

Semâ, sözlükte "işitmek, duymak"[337] anlamlarında kullanılsa da burada kastedilen, ism-i mef'ûl kalıbındaki "işitilen, duyulan ve dinlenilen şey" anlamındaki mesmûʿ kelimesidir. Semâ nahiv ilminde delil olarak kullanılan kaynaklar arasında önemli bir yere sahiptir. Bununla beraber nahvî kâidelerin çoğunluğunun üzerine bina edildiği temellerdendir.[338] Suyûtî, semâ'yı tarif ederken "*Fesahatine güvenilen kimselerin söylediklerinden tespiti yapılan şeylerdir*" demiştir.[339] Nahve dair çalışmalar kendiliğinden oluşmamış ilk etapta fıkıh usûlünden de etkilenilerek belli başlı bir metot izlenmiştir. Başlangıç seviyesinde usûlle ilgili malzemeler dağınık bir vaziyette iken İbn Cinnî, Enbârî ve Suyûtî'nin de bu alandaki gayretleriyle çalışmalar ivme kazanmış ve çeşitli eserler kaleme alınmıştır.[340]

---

[334] es-Suyûtî, *el-İktirâh fi usûli'n-nahv*, 26.
[335] Ebü'l-Berekât el-Enbârî, *Lumaʿu'l-edille fi usûli'n-Nahv*, thk. Ahmed Abdülbâsit (Kahire: Dâru's-selam, 2018), 85.
[336] Cumali Baylu, *Nahiv Usulünde İllet Teorisi ve Temel Nahiv İlletleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021), 33-37.
[337] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 803.
[338] Kenan Demirayak - Selami Bakırcı, *Arap Dili Grameri Tarihi (Başlangıçtan Günümüze)* (Erzurum: Atatürk Üni. FEF. Yayınları, 2001), 55.
[339] es-Suyûtî, *el-İktirâh fi usûli'n-nahv*, 67.
[340] Kaya, "Nahiv Usulünün İki Klasik Kaynağı İktirâh ve Luma'u'l-Edille'nin İçerik ve Yöntem Bakımından Karşılaştırılması", 140.

Basra ve Kûfe dil okulları arasındaki en belirgin fark, Basra dil ekolünün semâ metoduna, Kûfe dil ekolünün ise kıyas metoduna önem vermesidir. Söz konusu iki dil okuluna mensup dilciler çöllere seyahat ederek dil malzemelerini bedevi Araplardan toplamışlardır. Fakat Basra'nın çöle yakınlığı sebebiyle Basralı dil alimleri bedevilerle daha fazla temas halinde olmuşlardır. Bunun neticesinde Basralı dilcilerin bedevi Araplardan derledikleri dil malzemeleri daha fazla ve daha güvenilirdir. Tüm bu durumlar Basralı dil alimlerini Arap diline dair bir kaidenin tespit edilmesinde semâ metoduna yönlendirmiştir. Kûfeli dil alimleri ise Basralıların dil malzemesini derlemediği kimselerden de dile dair malzemeler toplayarak semâ metodunun alanını genişletmişlerdir.[341] İbn Akîl ve Suyûtî de semâ metodunu kullanmıştır. Şerhlerini telif ederlerken başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere Hadis ve Arap şiirinden istifade etmişlerdir.

Örneğin İbn Akîl temyîz olan kelimenin, kendisinden önceki ifadeden kapalılığı kaldırdığına "وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا..."[342] "*… saçlarım ağardı.*" âyetiyle istişhatta bulunmaktadır. Benzer şekilde âyetler ile yoğun bir şekilde istişhatta bulunan Suyûtî de hâl olan ifadenin şibih cümle olarak da gelebileceğini "خَرَجَ عَلى قَوْمِه في زِينَتِهٖ"[343] "(*Kârûn) gösterişli bir şekilde kavminin karşısına çıktı.*" âyetini delil olarak getirmektedir. Diğer bir örnek, İbn Akîl ve Suyûtî "müteaddî fiil" konusunda şu beyti zikretmektedirler:

تَمُرُّونَ الدِّيَارَ وَلَمْ تَعُوجُوا كَلَامُكُمْ عَلَيَّ إِذًا حَرَامُ

(Bizim) diyarımızdan geçiyorsunuz ve konaklamıyorsunuz.
Sizinle konuşmak (artık) bana yasaktır.

Şârihler buradaki "الدِّيَار" kelimesinin başındaki harf-i cerr'in hazfedildiğini bu nedenle kelimenin mecrûr değil de mansûb kullanıldığını dile getirmektedirler. Burada dikkat çeken husus şârihlerin söz konusu hazf ve kelimenin i'râbındaki değişimi semâ ile gerekçelendirmeleridir.[344] Semâ'nın yanı sıra İbn Akîl ve Suyûtî'nin kullandığı diğer bir delil icmâdır.

2.6.2. İcmâ

İcmâ, sözlükte "birleştirmek, derleyip toplamak, işi sağlam yapmak, gayret etmek ve herhangi bir konuda fikir birliği içerisinde olmak"[345] gibi anlamlara gelmektedir. İbn Cinnî, icmâ ile verilmiş olan hükmün geçerli olabilmesi için icmânın Kur'ân'a ve Kur'ân ile elde

[341] Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, 387; Hulusi Kılıç, "Basriyyûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/117-118.
[342] Meryem, 19/4.
[343] Kasas, 25/79.
[344] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/103; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/324.
[345] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 294.

edilmiş olan kıyasa aykırı olmaması gerektiğini söylemektedir.[346] Suyûtî ise, icmâyı Basralı ve Kûfeli dil âlimlerinin nahiv ilminde herhangi bir konuda ittifak etmeleri şeklinde ifade etmektedir.[347] Âlimlerin çoğu, icmâ ile belirlenen nahiv kaidelerini genel geçer doğru olarak kabul ettikleri için bu kurallara muhalefet edilmesine karşı çıkmışlardır.[348]

İbn Akîl ve Suyûtî, şerhlerinde bir mesele hakkında icmâ bulunduğu durumlarda bu hususu açıkça belirtmektedirler. Örneğin, İbn Akîl "ibtidâ" konusunda; Basralı ve Kûfeli dilcilerin "فِي دَارِهِ زَيْدٌ" örneğindeki gibi bazı durumlarda takdîmin yapılacağına dair icmânın bulunduğunu nakletmektedir.[349] Buna karşılık *el-Behcetu'l-Merdiyye* incelendiğinde, Suyûtî'nin söz konusu icmâya herhangi bir şekilde değinmediği görülmektedir.[350]

İbn Akîl, "cinsini nefyeden لَا" konusunu aktarırken bu edatın amel etmesi için gerekli şartları zikretmekte icmâ ile ilgili herhangi bir bilgiye yer vermemektedir.[351] Buna mukabil Suyûtî ise cinsini nefyeden "لَا" kelimesinin amel etmesi için isminin nekra olması ve "لَا" ile isminin arasına bir kelimenin girmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Ardından Suyûtî isminin marife olduğu ya da ismi ile arasına bir fasıla girdiği durumlarda "لَا" edatının amel etmeyeceği hakkında icmânın bulunduğunu kaydetmektedir.[352]

İbn Akîl, haberin mübtedanın önünde geldiği durumları ele alırken, mübtedanın nekra, haberin ise zarf veya câr-mecrûr olduğu hallerde haberin mübtedaya takdiminin vacip olduğunu belirtmektedir. Sözü edilen duruma "عِنْدَكَ رَجُلٌ" "Adam senin yanındadır." ve "فِي الدَّارِ امْرَأَةٌ" "Kadın evdedir." cümlelerini örnek olarak zikretmektedir. Ardından bahsedilen meselede mübtedanın haberden önce getirilmesi, yani cümlenin mübteda-haber sıralamasıyla kurulmasının caiz olmadığı hususunda nahiv âlimlerinin icmâ ettiğini aktarmaktadır.[353] Suyûtî de ise söz konusu icmâya dâir bir bilgi bulunmamaktadır.[354]

İcmâ konusunda üzerinde durulması gereken bir diğer husus, şârihlerin bazı meselelerde nahiv âlimlerinin çoğunluğunun (cumhurun) benimsediği görüşleri de nakletmeleridir. Nitekim İbn Akîl, "كَانَ ve kardeşleri" bahsinde nahiv alimlerinin kahir ekseriyetinin bu kelimelerin fiil olduğu görüşünde birleştiğini aktarmaktadır.[355] Buna karşılık, Suyûtî'nin şerhinde bu bilgiye yer verilmemektedir.[356]

---

[346] Ebu'l-Feth İbn Cinnî, *el-Hasâis* (el-Heyʾetu'l-Mısriyyeti'l-ʿAmme li'l-Kuttâb, ts.), 1/190.
[347] es-Suyûtî, *el-İktirâh fî usûli'n-nahv*, 41.
[348] Tahsin Yurttaş, "Bir Nahiv Usûlü Delili Olarak İcmâ Olgusu ve Hüccet Değeri" 4/1 (2020), 304-305.
[349] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/164.
[350] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/175.
[351] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/3.
[352] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/235.
[353] İbn 'Akîl, *Şerḥu İbn ʿAḳīl*, 1/173.
[354] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/180.
[355] İbn 'Akîl, *Şerḥu İbn ʿAḳīl*, 1/189.
[356] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/186-187.

İbn Akîl, "nâib-i fâil" bahsinde, "كَسَا" fiilinin meçhul (edilgen) kalıpta kullanılması durumunda ikinci mef'ûlün, nâib-i fâil olarak merfû kabul edilmesi hususunda nahiv âlimleri arasında ittifak bulunduğunu belirtmektedir. Bu durumu, "كُسِيَ زَيْداً جُبَّةٌ" "Zeyd'e bir cübbe giydirildi." örneği üzerinden açıklamaktadır.[357] Buna karşılık, *el-Behcetu'l-Merdiyye* incelendiğinde Suyûtî'nin aynı meselede "ittifak" ifadesini kullanmak yerine "cumhur" kavramına yer vererek söz konusu görüşün nahiv âlimlerinin çoğunluğu tarafından benimsendiğine dikkat çektiği görülmektedir.[358] Şârihlerin eserlerinde kullandıkları diğer bir nahiv delili ise kıyastır.

2.6.3. Kıyas

Kıyas, sözlükte "ölçmek ve takdir etmek"[359] anlamlarına gelmektedir. Istılahta ise "Söylenilmemiş sözü söylenilmiş sözün yerine kullanmaktır."[360] Kisâî (ö. 189/805) nahvin, uyulması gereken bir kıyas olduğunu[361] söylemiş böylece kıyasın nahiv ilmindeki merkezi konumuna dikkat çekmiştir. Nahiv âlimlerinin kıyas kavramına ilişkin tanımları incelendiğinde, söz konusu kavramın hem hükmün çıkarılması hem de mevcut hükümlerinin temellendirilmesiyle birlikte ele alındığı görülmektedir. Örneğin Hulvânî (ö. 242/857) kıyası, bir yönüyle yeni bir hüküm istinbât etmeye imkân tanıyan, diğer yönüyle ise mevcut bir hükmün gerekçelendirilmesini sağlayan zihnî deliller arasında saymaktadır.[362] Enbârî ise kıyası, aralarında ortak bir illet bulunan iki unsurdan, hakkında nakil bulunanın hükmünün, hakkında nakil bulunmayana teşmil edilmesi şeklinde tanımlamaktadır.[363] Bu çerçevede genel bir değerlendirme yapılacak olursa, nahiv ilminde kıyasın, hakkında açık bir nakil bulunmayan dil unsurlarının, nakledilmiş olanlara dayanılarak açıklanması ve hükme bağlanmasını ifade ettiği anlaşılmaktadır.[364]

Kıyas ilmi üç dönemden müteşekkildir. Birinci dönem, Abdullâh b. Ebî İshâk el-Hadrâmî ile başlamaktadır. Kaynaklarda kendisinin, kıyas metodunu kullanan ilk kişi olduğu zikredilmektedir.[365] Bu dönemde kıyas, mevcut olan kaidelerin birbirine benzetilmesi ve genellenmesi şeklinde kullanılmıştır. İkinci dönemde Halîl b. Ahmed ve Sîbeveyhi ön plana

---

[357] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/85-86.
[358] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/302.
[359] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 1385.
[360] es-Suyûtî, *el-İktirâh fî usûli'n-nahv*, 45.
[361] Yâkût b. Abdillah el-Hamevî, *Muʻcemu'l-Udebâ*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, ts.), 1/7.
[362] Muhammed Hayr el-Hulvânî, *Usûlu'n-Nahvi'l-'Arabî* (Nâşir el-Atlasî, ts.), 89-90.
[363] Ebî'l-Berakât el-Enbârî, *el-İğrâb fî Cedeli'l-İ'râb ve Lumaʻu'l-Edille*, thk. Sa'îd el-Efgânî (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1377), 45.
[364] Saîd el-Efgânî, *Fî Usûli'n-Nahv* (Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1987), 78.
[365] Abdulvâhid el-Lugavî, *Merâtibu'n-Nahviyyîn*, thk. M. Ebu'l-Fadl İbrâhîm (Beyrut: el-Mektebetu'l-ʿAsriyye, 1430), 26.

çıkmaktadır. Bu dönemde kıyas, gramer kurallarının izah edilmesinde dayanak olarak kullanılmaya başlanmıştır.[366] Üçüncü dönemde Ebû Alî el Fârisî (ö. 375/987) ve İbn Cinnî (ö. 392/1002) şöhret bulmuştur. Bu dönemde ise kıyas, artık nahiv kurallarının açıklanması noktasında temel dayanak olarak görülmüştür.[367]

İbn Akîl ve Suyûtî, bu dönemden sonra yaşamış ve eserlerini kaleme almış müellifler olarak söz konusu kıyas merkezli nahiv anlayışının etkisi altında kalmışlardır. Bu nedenle her iki müellif de kıyası nahiv kurallarının açıklanması ve desteklenmesinde önemli bir araç olarak görmüş, şerhlerinde bir yöntem olarak kıyasa başvurmuşlardır. Örneğin İbn Akîl, mevsûl bahsinde, sılanın isim cümlesinden oluştuğu ve oldukça uzun olduğu durumlarda mübtedanın hazfının câiz olduğunu belirtmektedir. Buna göre, "جاء الذي هو ضاربٌ زيدًا" örneğinde mübteda konumundaki "هو" zamiri hazfedilerek cümle "جاء الذي ضاربٌ زيدًا" şeklinde kullanılmaktadır. Müellif, söz konusu örnekte olduğu gibi sılanın uzun olmadığı durumlarda ise bu tür bir hazfın gerçekleşmediğini ifade etmektedir. Bununla birlikte, dikkat çekici olan husus, Kûfeli dilcilerin sılanın uzun olmaması durumunu, sılanın uzun olduğu duruma kıyas ederek mübtedanın hazfına cevaz vermeleridir. Nitekim İbn Akîl, Kûfeli dilcilerden yaptığı bu nakille onların meseleye yaklaşımda kıyas yöntemine başvurduklarını belirtmektedir.[368] Buna karşılık *el-Behcetu'l-Merdiyye* incelendiğinde, Suyûtî'nin söz konusu görüşü benimseyen âlimlerin Kûfeli olduklarını belirtmediği görülmektedir. Ancak o da yukarıda örneği verilen kullanımın bir grup dil âlimi tarafından kıyas yoluyla caiz kabul edildiğini nakletmektedir.[369]

İbn Akîl "إنَّ ve kardeşleri" bahsinde, "لَكِنَّ" ifadesinin şeddesinin kaldırılarak hafifletildiği "لَكِنْ" olduğu durumlarda amel etmesine ilişkin kıyas ile ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir.[370] Buna mukabil Suyûtî ise "لَكِنَّ" ifadesinin hafifletildiği durumlarda, "إنّ" gibi ismini mansûb, haberini ise merfû kılacak şekilde amel etmediğini belirtmektedir. Bunun gerekçesi olarak da Suyûtî bu kullanımda söz konusu kelimenin atıf harfi kabul edilmesini göstermektedir. Bununla birlikte o, Yûnus ve Ahfeş'in ise, hafifletilmiş "لَكِنْ" edatının da "إنَّ" gibi amel etmesine kıyas yoluyla cevaz verdiklerini nakletmektedir.[371]

İbn Akîl, "رأى" ve "علم" fiillerinin kullanımıyla ilgili olarak herhangi bir kıyâs deliline yer vermezken[372] Suyûtî aynı meselede kıyâs delilini kullanmaktadır. Müellife göre bu fiiller hemzesiz hâlleriyle sırasıyla "أبصر" (görmek) ve "عرف" (bilmek, tanımak) anlamlarında

[366] el-Hulvânî, *Usûlu'n-Nahvi'l-'Arabî*, 89-90.
[367] Addulfettâh el-Becce, *Zâhiretu Kıyâsi'l-Haml fi'l-Luğati'l-Arabiyye* (Amman: Dâru'l-Fikr, 1430), 77.
[368] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/120.
[369] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/143-144.
[370] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/279-280.
[371] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/232.
[372] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/46.

kullanıldıklarında tek mef'ûle müteaddî olmaktadır. Ancak fiillerin başına hemze getirildiğinde geçişlilik dereceleri artmakta ve iki mef'ûl almaktadırlar. Suyûtî bu durumu, أريتُ زيدًا عمرا "Zeyd'e Amr'ı gösterdim." ve أعلمتُ بشرًا بكرًا "Bişr'e Bekr'i tanıttım." örnekleriyle açıklamaktadır. Müellif, söz konusu fiillerin if'âl (إفعال) bâbına nakledilmeleri sonucunda iki mef'ûl almalarının kıyâs yoluyla gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Burada dikkat çeken husus, Suyûtî'nin İbn Mâlik'ten nakilde bulunarak onun *Şerhu't-Teshîl* adlı eserinde benimsediği görüşe yer vermesidir. Buna göre, aslında tek mef'ûle müteaddî olan bir fiilin hemze ilavesiyle if'âl bâbına nakledilerek iki mef'ûl alır hâle gelmesi semâî değil, kıyâsa dayalı bir kullanım olarak değerlendirilmelidir. Suyûtî, bu görüşü aktarırken İbn Mâlik'in, Sîbeveyh'in söz konusu meseleyi semâ deliliyle temellendiren yaklaşımına karşı çıkarak kıyâs merkezli bir anlayışı benimsediğini nakletmektedir.[373]

Örneklerde de görüldüğü üzere şârihler kıyas deliline, kimi zaman aynı konularda kimi zaman birbirinden farklı meselelerde yer vermektedirler. Kıyâs delili kullanımlarında söz edilmesi gereken diğer bir husus, onların nahiv illetlerine yaklaşımlarıdır.

2.6.3.1.İllet

İllet, sözlükte "birini bir şeyle oyalamak ve meşgul etmek"[374] anlamlarına gelmektedir. "عَلَّ" kökünden müştaktır. Istılahta ise, "bir eylem veya hükmün bir sebebe isnâd edilmesi, illete bağlanarak açıklanması" anlamına gelmektedir.[375] Hulvânî'ye (ö. 452/1060) göre illet, iki şeyi birbirine bağlayan kıyasın meydana gelmesine aracı olandır.[376] Nahiv alimlerine göre her bir kuralın mantıki bir nedeni, yani illeti vardır. Onlar illeti, kıyasın asıl şartı olarak düşünmüşlerdir.[377]

Kaynaklarda nahiv kâidelerinin istidlâli hakkında ta'lil ifadesini kullanan ilk kişinin Abdullâh b. Ebî İshak (ö. 117/735) olduğu ifade edilmektedir.[378] Nahiv âlimleri, illeti farklı şekillerde tasnif etmişlerdir. Mesela; Zeccâcî (ö. 337/949) ta'limî, kıyâsî ve cedelî[379] olarak, Rummânî (ö. 384/994) kıyasî, hikemî, zaruri, sahih ve fasid[380] olarak sınıflandırırken İbn Cinnî

---

[373] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/268-269.
[374] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 1135.
[375] el-Muleh Hasan Humeys Sa'îd, *Nazariyyetu't-Ta'lîl fi'n-Nahvi'l-'Arabî Beyne'l Kudemâ ve'l Muhdesîn* (Amman: Daru'ş-Şuruk, 2000), 29.
[376] el-Hulvânî, *Usûlu'n-Nahvi'l-'Arabî*, 108.
[377] Temmâm Hassân, *el-Usûl Dirâse İbistîmûlûciyye li'l-Fikri'l-Luğavî ani'l-Arabi'n-Nahv Fıkhı'l-Luğati'l-Belâğa* (Kâhire: Âlemu'l-Kutub, 1420), 158.
[378] Abdurrahmân b. Muhammed el-Enbârî, *Nuzhetu'l-Elibbâ*, thk. İbrâhîm es-Sâmerrâ'î (Ürdün: Mektebetu'l-Menâr, 1405), 26-27.
[379] Ebu'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *el-Îdâh fî İleli'n-Nahv*, thk. Mâzen el-Mübârek (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1406), 64.
[380] Ebû'l-Hasen er-Rummânî, *el-Hudûd fi'n-Nahv*, thk. İbrâhim es-Sâmerrâî (Amman, 1984), 20-21.

(ö. 392/1002) ise basit ve mürekkep[381] olarak tasnif etmiştir. İbn Akîl ve Suyûtî şerhlerinde aşağıda belirtilen illet çeşitlerini zaman zaman kullanmışlardır.

2.6.3.1.1. Münâfât (Zıtlık)

Münâfât kelimesi "نَافَاهُ" fiilinden türemiş olup sözlükte "muhalefet etmek, aykırı düşmek ve ayrılmak" gibi anlamlara gelmektedir. İlletin bir türü olarak münâfât, bir hükmün ispatını gerektiren delile aykırılık teşkil eden başka bir hükmün varlığına işaret edilmesi şeklinde ifade edilmektedir.[382]

İbn Akîl, izâfet bahsinde "ال" takısının izâfet durumundaki muzâf kelimeye bitişmesinin câiz olmadığını belirtmektedir. Bu hükmün gerekçesini ise "ال" takısı ile izâfet arasında bulunan münâfâta, yani zıtlık ilişkisine dayandırmaktadır.[383] Suyûtî ise *el-Behcetu'l-Merdiyye*'de bu konuda İbn Akîl'in zikrettiği münâfât illetine yer vermemektedir.[384] Dolayısıyla söz konusu meselede İbn Akîl hükmü münâfât illetiyle temellendirirken, Suyûtî aynı konuda bu illete temas etmemektedir.

2.6.3.1.2. Kesretu'l-isti'mâl (Yaygın Kullanım)

Kesretu'l-isti'mâl illeti, kullanım sıklığına bağlı olarak bir ifadedeki değişimleri açıklayan illetlerden biridir. Bu illet dilde yoğun kullanım sonucunda ortaya çıkan ve normal şartlarda meydana gelmesi beklenmeyen değişimlerin gerekçelendirilmesinde kullanılmaktadır. Sîbeveyhi'den itibaren nahiv âlimleri tarafından kullanıldığı ifade edilen bu illet türünün[385] hem İbn Akîl'in hem de Suyûtî'nin şerhlerinde bazı ifadelerdeki değişimleri gerekçelendirmek üzere kullandıkları görülmektedir.

Örneğin İbn Akîl, "كَانَ ve kardeşleri" bahsinde muzâri fiil olan "يَكُونُ" ifadesinin meczûm olduğu durumda iltikâu's-sâkineyn sebebiyle kelimedeki "و" harfinin hazfedildiğini ve fiilin "لَمْ يَكُنْ" şekline dönüştüğünü belirtmektedir. Ardından müellif, bu ifadenin sonunda yer alan "ن" harfinin de hazfedilerek "لَمْ يَكُ" şeklinde kullanımın câiz olduğunu aktarmaktadır. Burada dikkat çeken husus İbn Akîl'in söz konusu değişimi kesretu'l-isti'mâl yani dilde yaygın kullanım illeti ile gerekçelendirmesidir.[386] Suyûtî ise bu konuda, söz konusu illeti kullanmamaktadır.[387]

---

[381] İbn Cinnî, *el-Hasâis*, 1/145-146.
[382] Hamîd el-Fetlî, *el-'İlelu'n-Nahviyye* (Lübnan: Kitab Nâşirûn, 2011), 324.
[383] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/33.
[384] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/444-445.
[385] Mehmet Emin Güzel, *Arap Dili Gramerinin Teorik Temeli: İllet Kuramı* (Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022), 243.
[386] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/215.
[387] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/199.

İbn Akîl, "nidâ" konusunda; kesretu'l-isti'mâl illetine başvurmazken[388] Suyûtî ise aynı konu içerisinde nida harfi olan "يا" ve "ال" takısının bir arada bulunmayacağını belirtmiştir. " يَا أَللَّهُ" şeklindeki bir ifadenin kesretu'l-isti'mâl sebebiyle caiz olduğunu İbnu'n-Nehhâstan nakletmektedir.[389] Kesretu'l-isti'mâl illetinin yanı sıra şârihlerin kullandıkları diğer illet türü müşâbehettir.

2.6.3.1.3. Müşâbehet (Benzerlik)

Müşâbehet illeti aynı zamanda "mudâra'a" illeti olarak da isimlendirilmektedir.[390] Nahiv illetleri arasında en çok kullanılan illetlerden bir tanesidir. Suyûtî, bu illeti "bir şeyin başka bir şeye benzemesi durumunda, benzerliğin derecesine göre onun hükümlerinden birinin kendisine verilmesi diye tarif etmektedir.[391]

İbn Akîl ve Suyûtî "mu'reb ve mebnî" bahsinde muzâri fiillerin ve bazı isimlerin mu'reb ve mebnî kabul edilmelerini müşâbehet illeti temelinde açıklamaktadırlar. Her iki müellif de muzari fiilin isme benzemesi sebebiyle mu'reb kabul edildiğini, bazı isimlerin ise harflere benzemeleri nedeniyle mebnî sayıldıklarını belirtmektedirler.[392]

2.6.3.1.4. Havfu'l-lebs (Karıştırma korkusu)

Kelimelerin birbirlerine karışması korkusundan kaynaklı ihtiyatla davranılmasını ifade eden bir illet çeşididir.[393]

İbn Akîl ve Suyûtî, "fâil" bahsinde, "ضَرَبَ مُوسَى عِيسَى" "Mûsâ, Îsâ'yı dövdü." örneğinde olduğu gibi, fâil ve mefûl konumundaki kelimelerden hangisinin fâil, hangisinin mefûl olduğunu belirlemeye yarayan herhangi bir karinenin bulunmadığı durumlarda bu iki unsurun i'râbî konumlarının birbirine karıştırılabileceğini ifade etmektedirler. Bu sebeple her iki şârihe göre söz konusu cümlede, herhangi bir karışıklığa mahal vermemek için fâilin mefûlden önce zikredilmesi yani takdim edilmesi vaciptir.[394]

İbn Akîl, "ism-i işaret" konusunda söz konusu illeti kullanmazken[395] Suyûtî ise ilgili yerde, müzekker işaret ismi olan "ذِي" lafzının tesniye hâlinde "ذَانِ" şeklinde kullanıldığını belirtmektedir. Buna karşılık, söz konusu kelimenin müennes tesniye formunda "تا" lafzının kullanıldığını ifade etmektedir. Suyûtî'ye göre burada "تا" lafzının tercih edilmesinin sebebi,

---

[388] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/175-176.
[389] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/144.
[390] el-Fetlî, *el-'İlelu'n-Nahviyye*, 321.
[391] es-Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'n-Nahv*, 1/217.
[392] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/23; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/56.
[393] Mensur Teyfur, *Nahiv İlletleri -İbnu'l-Varrâk Örneği-*, ed. İsmail Ekinci (Ankara: İksad Yayınevi, 2020), 88.
[394] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/68; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/285.
[395] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/96.

müzekker ve müennes kullanımların birbirine karıştırılması ihtimalini ortadan kaldırmaktır.[396] İbn Akîl ve Suyûtî örnek kullanımlarında da görüldüğü üzere havfu'l-lebs illetini zaman zaman kullanmışlardır. Onların kullandıkları diğer bir illet türü ise tahfîftir.

2.6.3.1.5. Tahfîf (Hafifletme)

Bir durumun daha kolayı var iken zor olandan kaçınarak o durumu sadeleştirme illetine verilen isimdir.[397] Bu illet çeşidi nahiv ilminde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.[398]

İbn Akîl "ibdâl" konusunda; "Bir kelimede iki hemzenin toplanması durumunda tahfîfin vâcib olacağını söyleyerek söz konusu illete temas etmiştir."[399] Suyûtî ise burada aynı illeti kullanmamaktadır.[400]

İbn Akîl "mu'reb ve mebnî" konusunda, tahfif illetini kullanmazken,[401] Suyûtî ise burada "نُون الْوِقَايَةِ" nin tesniye, cemi müzekker ve müfret müennes nunlarına bitiştiği zaman tahfif için bu nunların düşeceğini zikrederek bu illete işâret etmektedir.[402] Şârihlerin eserlerinde kullandıkları diğer bir illet türü ise zarûret illetidir.

2.6.3.1.6. Zarûret

Zarûret, zorunluluk durumuna karşılık gelen ve dil alimlerinin çoğunluğuna göre şiir dilinde sağlanan ruhsatı ifade eden kavramdır.[403] Normal durumlar dışında zorunluluk halinde kullanılan illet çeşididir.

Her iki şârih de "zamirler" bahsinde munfasıl ve muttasıl zamirlerin kullanım şartlarını ele almaktadır. Burada, nahiv alimlerinin muttasıl olarak kullanılma imkânı bulunan zamirlerin kural olarak munfasıl biçimde kullanılmasını uygun görmediklerini belirtmektedirler. Bununla birlikte, şiir dilinde ortaya çıkan bazı kullanımları zarûret illeti kapsamında değerlendirmekte ve bu tür kullanımları caiz kabul etmektedirler. Buna göre, vezin veya kâfiyenin korunması amacıyla normal şartlarda muttasıl olarak gelmesi gereken bir zamir, şiirde munfasıl olarak kullanılabilmektedir. Bu durum, şiir zaruretinin nahiv kurallarının uygulanmasında istisna oluşturan bir unsur olarak kabul edildiğini göstermektedir.[404]

---

[396] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/124.
[397] Melek Darwich - Muhammet Çelik, "Hafiflik İlleti ve Arapçayı Yabancı Dil Olarak Öğrenenler İçin Nahiv ve Sarf Konularının Sıralanmasına Etkisi", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 12/1 (2026), 521.
[398] Güzel, *Arap Dili Gramerinin Teorik Temeli: İllet Kuramı*, 153.
[399] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 4/133.
[400] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/463.
[401] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/60.
[402] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/90.
[403] Güzel, *Arap Dili Gramerinin Teorik Temeli: İllet Kuramı*, 175.
[404] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/74; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/103.

Diğer bir örnek İbn Akîl "istisnâ" konusunda; "سِوَاكَ" kelimesinin Sîbeveyhi ve cumhûrun görüşlerine istinaden zarûreti şiirden başka bir yerde zarfiyetten çıkmayacağıyla ilgili açıklamada bulunduğu esnada bu illeti kullanmaktadır.[405] Suyûtî de aynı konuda ilgili yerde zarûret illetine başvurmaktadır.[406]

Nahiv delilleri başlığı altında yer verilen örneklerde de görüldüğü üzere İbn Akîl ve Suyûtî şerhlerinde semâ, icmâ ve kıyas gibi temel nahiv delillerine başvurmuş; ayrıca nahiv kurallarının gerekçelendirilmesinde çeşitli illet türlerinden de yararlanmışlardır. Her iki şârih birçok meselede ortak delil ve illetlere müracaat etmekle birlikte, bazı konularda farklı deliller ile veya aynı meseleyi farklı gerekçelerle temellendirmiştir. Bu durum, onların nahiv anlayışlarının delillerin kullanımı ve yorumlanması bakımından kendilerine özgü yaklaşımlar ortaya koyduklarını göstermektedir.

2.7. Nahiv Terimlerine Yaklaşımları

Terim kelimesi, Latincede "son ve sınır" manalarına gelen "terminus" sözcüğüne benzeyen "termek" fiilinden müştaktır.[407] Terim, batıda termino, term, temrine ve terme lafızlarıyla ifade edilmektedir.[408] Arap dilinde terim kelimesine karşılık olarak "ıstılâh" ibaresi tercih edilmektedir. Bunun yanı sıra "mustalah" ifadesi de terim kelimesini karşılamaktadır.[409]

Istılah terimini Ömer Nasuhi Bilmen "muayyen bir cemaatin, bir meslek erbabının bir lafzı, mânâyı lûgâvîsinden çıkararak başka bir manada müttefikan istimal etmeleri"[410] diye tanımlamaktadır. Buradaki anlatımdan yola çıkarak terim ve ıstılah kavramının alanındaki uzman kişiler tarafından farklı ve özgün bir anlamın kendisi üzerine yüklendiği kelime ve kelime gruplarını ifade ettiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra herhangi bir kelimenin terim hüviyeti kazanabilmesi için o kelime üzerinde ilgili alandaki ileri gelen kimselerin ittifak halinde bulunması gerekmektedir.[411]

Terimler, İslâmî gelenek içerisinde ilimlerin sınıflandırılmasının yapıldığı Fârâbî'nin (ö. 339/950) *İhsâ'u'l-ʿulûm*'u, Hârizmî'nin (ö. 387/997) *Mefâtîhu'l-ʿulûm*'u ve İbn Sînâ'nın (ö.

---

[405] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/156.
[406] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/382.
[407] Hamza Zülfikar, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları* (Ankara: TDK Yayınları, 1991), 20; Salim Pilav, "Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi", *Kastamonu Eğitim Dergisi* 16/1 (2008), 268.
[408] Ali Bulut, "Nahiv Terimlerinin Ortaya Çıkış Süreci", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/3 (2008), 90.
[409] Halim Öznurhan, "Istılah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), EK-1/575.
[410] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınları, ts.), 11.
[411] Turan Bahşi, "Sabbân'ın Nahiv Terimlerine Yaklaşımı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2024), 96.

428/1037) *Aksâmu'l-'ulûm*'u ismindeki eserlerinde incelenmiştir.[412] Seyyid Şerif el-Cürcânî (ö. 816/1413) *et-Taʿrîfât*'ında terimler konusuna oldukça önem vermiştir. Bu konuya yönelik olarak o, farklı ilimlerde sıklıkla kullanılan terimleri eserinde bir araya toplamıştır.[413] Cürcânî'nin akabinde ise Muhammed Abdurraûf el-Münâvî'nin (ö. 1031/1622) *et-Tevkîf 'alâ Mühimmâti't-ta'rîf'i*, Ebu'l-Bekâ el-Kefevî'nin (ö. 1095/1684) *el-Külliyyât*'ı ve Tehânevî'nin (ö. 1158/1745) *Keşşâfu Istılâhâti'l-fünûn ve'l-ʿulûm*'u gibi ansiklopedi tarzındaki eserlerde de terimler irdelenmiştir.[414]

Nahiv ilminde terimlere yönelik çalışmaları ilk olarak Basralı dilciler yapmıştır. Kûfiler ise daha sonraları bazı konularda Basra dil ekolüne muhâlif olarak terimlerde farklı isimlendirme çabası içerisine girmişlerdir.[415] Örneğin, Basralılar harf-i cerr terimini kullanırken Kûfeliler ise buna mukabil hurûfu'l-izâfet ifadesini tercih etmişlerdir. İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerhleri incelendiğinde; İbn Akîl "Harf-i cerlerden bazısı yalnızca zahir ismi mecrur kılar"[416], Suyûtî ise "Bu harf-i cerlerin manaları hakkında bir fasıldır"[417] şeklinde ifadeler kullanarak hurûfu'l-izâfet şeklindeki Kûfeli dilcilerin terimi yerine Basra dil ekolünü takip etmişlerdir.

Farklı şekilde kullanılan terimlerden bir diğeri ise "mefʿûlün fîh" tir. Bu terimi "zarf, sıfat ve mahal" olarak kullanan kimselerde bulunmaktadır.[418] Hem İbn Akîl hem de Suyûtî şerhlerinde "zarf", "sıfat" ve "mahal" teriminin yerine "mefʿûlün fîh" kavramını kullanmışlardır.[419]

Görüldüğü üzere şârihlerin nahiv terimlerinin kullanımı hususunda Basra dil mektebine tabi olmuşlardır. İbn Akîl ve Suyûtî'nin Basralı dilcilerin terminolojisini kullandıkları diğer bir yer "bedel" dir. Nitekim Kûfeli dilciler bedel tabiri yerine "terceme", "tebyîn" ve "tekrir" terimlerini tercih etmişlerdir. Şârihler Kûfe mektebinin zikredilen terimleri yerine eserlerinde bedel ifadesini kullanmışlardır.[420]

"Nâibu'l-fâil" terimi yerine bazı nahiv âlimleri "mefʿûlun mâ lem yusemme fâʿiluhû" ifadesi kullanmaktadır. Ancak İbn Akîl ve Suyûtî, eserlerinde bu uzun ifadeyi tercih etmeyerek doğrudan "nâibu'l-fâil" terimine yer vermektedirler.[421] Burada dikkat çeken husus, Suyûtî'nin söz konusu iki terimin kapsamına ilişkin yaptığı değerlendirmedir. Müellif, "mefʿûlun mâ lem

---

412 Sadreddin Gümüş, "et-Ta'rîfât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 29.
413 Muhammed Mahmut Olçun, "Cürcânlı Üç Edîbin Klasik Arap Edebiyatına Katkıları", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2021), 66.
414 Gümüş, "et-Ta'rîfât", 29.
415 Bahşi, "Sabbân'ın Nahiv Terimlerine Yaklaşımı", 98.
416 İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/8.
417 es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/424.
418 Sabbân, *Hâşiyetu's-Sabbân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2003), 2/648.
419 İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/129; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/361.
420 İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/164; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/129.
421 İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/76; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/291.

yusemme fâʿiluhû" ifadesinin yalnızca mef'ûlü esas aldığını, oysa nâib-i fâil konumunda bulunan kelimenin zarf ve mecrûr gibi meful dışında da olabileceğine işaret etmektedir. Bu sebeple Suyûtî nâib-i fâil ıstılahının fâilin yerine geçen diğer tüm ögeleri de kapsaması bakımından daha isabetli olduğunu ifade etmektedir.

Farklı olarak kullanılan terimler arasında; "el-mu'arraf bi el, el-mu'arraf, bi edâti't-ta'rîf" ve "İsm-u tafdîl" de zikredilebilir. İbn Akîl ve Suyûtî söz konusu terimleri "ma'rife"[422] ve "ef'al-u tafdîl"[423] şeklinde kullanmaktadırlar. Bu durum, her iki şârihin de terim tercihlerinde yaygın kullanımı esas aldıklarını göstermektedir.

İbn Akîl ve Suyûtî'nin Mısır dil mektebine mensup olmaları ve Basra dil ekolüne yakın bir nahiv anlayışı benimsemeleri, şerh kitaplarında Kûfe dil ekolünün görüşlerine genel olarak mesafeli bir tutum sergilemelerine ve bu doğrultuda büyük ölçüde ortak terim kullanmalarına sebebiyet vermiştir. İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerhlerinin mukayese edilmesine imkân tanıyan diğer bir husus istişhâd metotlarıdır.

2.8. İstişhâd Metotları

İstişhâd kelimesi "شَهِدَ" fiilinden müştak "اِفْتِعَال" babından bir mastardır. Sözlükte "şahit getirmek ve şahit göstermek" anlamlarını ifade etmektedir.[424] Istılâhî manası ise "bir kelime veya ifadenin lafız, anlam ve kullanım sıhhatinin tespit edilebilmesi amacıyla doğruluğu kesin olan nazım veya nesirden delillendirmektir." Getirilen delile "şâhid" çoğuluna ise "şevâhid" denilmektedir.[425] Kaynaklarda ifade edildiği üzere ilk istişhâd örnekleri Kur'ân-ı Kerîmdeki garîb lafızları açıklamak amacıyla ortaya çıkmıştır.[426] İstişhâd hususunda iki şârihin de Kur'ân-ı Kerîm, Hadis ve Arap şiirinden istifade ettikleri görülmektedir. Bunlardan ilki Kur'ân-ı Kerîm'dir.

2.8.1. Kur'ân-ı Kerîm

Kur'ân-ı Kerîm, nahiv ilminde delil getirme konusunda birinci dereceden kaynak konumundadır. Kur'ân-ı Kerîm'in fesâhat ve belâgat bakımından en üst konumda bulunması dikkate alınarak mütevâtir, şâz ve âhad kıraatleriyle istişhâdda bulunulmuştur.[427] Bu hususta Abdulkâdir el-Bağdâdî (ö. 1093/1682) *Hizânetu'l-edeb* adlı eserinde; "Allah Azze ve Celle'nin

[422] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/128; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/150.
[423] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/117; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/70.
[424] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 896.
[425] İsmail Durmuş, "İstişhâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/396.
[426] Mehmet Reşit Özbalıkçı, "Arap Dilinde İlk İstişhâd", *DEUİFD* 5 (1989), 369.
[427] Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hizânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arab*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârun (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1418), 1/12.

kelâmı mütevâtir ve şâz kıraatleriyle kendisiyle istişhâd edilmesi caiz olan en fasih ve en belîğ kelâmdır" ifadelerini dile getirmektedir.[428]

Şârihlerin nahiv meselelerinin izahında Kur'ân-ı Kerîm'den yaptıkları istişhâdlar incelendiğinde, İbn Akîl[429] ve Suyûtî'nin yoğun bir şekilde âyetlere yer verdikleri görülmektedir.[430] İbn Akîl âyetle istişhâd ederken "قَوْلُهُ تَعَالَى",[431] "قَالَ اللَّهُ تَعَالَى",[432] "كَقَوْلِهِ تَعَالَى",[433] ve "كَقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ"[434] lafızlarını kullanmaktadır. Suyûtî de benzer şekilde "كَقَوْلِهِ تَعَالَى",[435] " قَوْلُهُ تَعَالَى",[436] "فِي التَّنْزِيلِ"[437] ve "كَقَوْلِهِ سُبْحَانَهُ"[438] ifadelerine yer vermektedir.

Örneğin "لَيْسَ'ye benzeyen harfler" bahsinde her iki şârih de bu harflerin amel edebilmesi için, kendilerinden sonra "إِلَّا" edatının gelmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda İbn Akîl ve Suyûtî, söz konusu kuralı temellendirmek amacıyla aynı Kur'ân âyetine başvurmaktadırlar. Nitekim her iki müellif de "مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا"[439] "*Siz de ancak bizim gibi birer insansınız*." âyetini istişhâd olarak zikrederek, "مَا" edatının ardından gelen "إِلَّا" sebebiyle amelinin ortadan kalktığını ve bu nedenle haberin merfû olarak geldiğini açıklamaktadırlar.[440]

Her iki şârihin de âyetlerle istişhâd ederken bazen âyetleri bütünüyle naklettikleri, ancak çoğu durumda yalnızca ele alınan nahiv meselesiyle doğrudan ilişkili olan kısmı zikretmekle yetindikleri görülmektedir. Nitekim İbn Akîl, "iştiğâl" bahsinde "وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ"[441] "*Elini çıkardı; bir de ne görsünler, o da seyredenlerin gözleri önünde bembeyaz oluvermişti*." âyetinden yalnızca "فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ" kısmını naklederek, "إِذَا" edatı ile mübtedanın peş peşe geldiği kullanıma delil getirmektedir.[442] Benzer şekilde Suyûtî de "teaccub" bahsinde " أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ"[443] "*Onlar bizim huzurumuza çıkacakları gün öyle bir*

---

[428] el-Bağdâdî, *Hizânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arab*, 1/9.
[429] Konu hakkında İbn Akîl'in şerhi üzerine yapılan çalışmalarda müellifin istişhâd amaçlı 269 âyete yer verdiği tespit edilmektedir. Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz. Acar, Şerhu İbn Akîl'deki Şâhid Ayetlerin İncelenmesi, 213; Güven, Abdullah b. Ali Suveydân'ın İbn Mâlik *Elfiye*si Üzerine Yaptığı Şerh ve İbn Akîl'in Elfiye Şerhi ile Karşılaştırılması, 40.
[430] Konu hakkında İbn Akîl'in şerhi üzerinde yapılan çalışmalarda müellifin 269 âyetten istişhâdda bulunduğu tespit edilmektedir. Bkz. Acar, *Şerhu İbn Akîl'deki Şâhid Ayetlerin İncelenmesi*, 213; Güven, *Abdullah b. Ali Suveydân'ın İbn Mâlik Elfiyesi Üzerine Yaptığı Şerh ve İbn Akîl'in Elfiye Şerhi ile Karşılaştırılması*, 40.
[431] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/59.
[432] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/61.
[433] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/28.
[434] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/133.
[435] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/302.
[436] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/134.
[437] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/109.
[438] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/279.
[439] Yâsîn, 36/15.
[440] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/218; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/201.
[441] A'râf, 7/108.
[442] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/103.
[443] Meryem, 19/38.

işitirler ve öyle bir görürler ki! Ne var ki o zalimler bugün tam bir sapkınlık içindedirler" âyetinden yalnızca "أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ" kısmını zikrederek teaccub üslubuna delil getirmektedir.[444]

Bâb başlıkları çerçevesinde istişhâd edilen âyetler karşılaştırıldığında, her iki şârihin de nahiv meselelerini temellendirmek amacıyla Kur'ân âyetlerinden istifade ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte, bazı bâblarda âyetle istişhâda hiç başvurulmadığı da tespit edilmektedir. İbn Akîl'in şerhinde bu durum on sekiz başlıkta görülür. Bunlar; "alem, ism-i işâret, tenâzu, istisnâ, sıfat-ı müşebbehe, istiğâse, nudbe, terhîm, ihtisâs, tahzîr ve iğrâ, esmâu'l-ef'âl, gayr-ı munsarif, emmâ-levlâ-levmâ, hikâye, maksûr ve memdûd, cem-i teksîr, tasğîr ve imâle" konularıdır. Bu başlıklar dışında kalan konularda ise İbn Akîl'in en az bir Kur'ân âyetiyle istişhâdda bulunduğu görülmektedir. Suyûtî'nin şerhi incelendiğinde ise İbn Akîl'in âyetle istişhâda yer vermediği "istisnâ, gayr-ı munsarif, emmâ-levlâ-levmâ ve imâle" başlıklarında âyet ile istişhâdda bulunduğu görülmektedir. Söz konusu durum, Kur'ân-ı Kerîm'in her iki şârih nezdinde de nahiv meselelerinin temellendirilmesinde başvurulan temel kaynaklardan biri olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, aynı bâb içerisinde istişhâd amacıyla kullanılan âyetlerin kimi zaman birbirinden farklı olduğu da dikkat çekmektedir. Dolayısıyla İbn Akîl ve Suyûtî, benzer nahiv meselelerini açıklarken ortak bir istişhâd yöntemini benimsemekle beraber, bu yöntemi farklı âyetler ile uygulamışlardır. Örneğin "İbtida" konusunda İbn Akîl 9, Suyûtî ise 7 âyet ile istişhâd etmiştir. Aşağıdaki tabloda belirtildiği üzere şârihlerin istişhad ettikleri âyetlerin ikisi dışında hepsinin birbirlerinden farklı olduğu görülmektedir.

Tablo 2.9 Şârihlerin İbtidâ Konusunda İstişhâd Ettikleri Âyetlerin Karşılaştırılması

İbn Akîl[445]	**Suyûtî**[446]
وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ[447] *"Takvâ elbisesi, işte o daha hayırlıdır"*	وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ *"Takvâ elbisesi, işte o daha hayırlıdır"*
"اَلْحَاقَّةُ * مَاالْحَاقَّةُ"[448] "*O gerçekleşecek büyük olay (kıyâmet)! Nedir o büyük olay*"	"اَلْحَاقَّةُ * مَاالْحَاقَّةُ" "*O gerçekleşecek büyük olay (kıyâmet)! Nedir o büyük olay*"
اَلْقَارِعَةُ * مَاالْقَارِعَةُ[449] "*O dehşetli ses! O ne dehşetli ses!*"	اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اِنَّا لَا نُضِيعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلاً

[444] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/308.
[445] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/143-187.
[446] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/165-176.
[447] A'râf, 7/26.
[448] Hâkka, 69/1-2.
[449] Kâri'a, 101/1-2.

	"İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlar bilmelidirler ki, biz güzel iş yapanların ecrini asla zâyi etmeyiz"
سَلَامٌ عَلٰى اِلْ يَاسِينَ[450] "*İlyâs'a selâm olsun!*"	وَالرَّكْبُ اَسْفَلَ مِنْكُمْ "*Kervan da sizden daha aşağıda bulunuyordu*"
"مَنْ عَمِلَ صَالِحاً فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ اَسَاءَ فَعَلَيْهَا"[451] *"İyi işler yapan kendisi için yapmıştır, kötülük yapanın da kötülüğü kendinedir"*	اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ "*Hamd, Allah'a mahsustur*"
وَالّٰئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَالّٰئِي لَمْ يَحِضْنَ[452] "*Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlar ile âdet görmeyenler hakkında tereddüt ederseniz onların bekleme süresi üç aydır*"	وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ "*Eksik ölçüp tartanların vay haline!*"
وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ * ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ[453] "O çok *bağışlayan, sevgisi geniş, arşın sahibi ve şanı yücedir*"	وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى اَلَّذِينَ ظَلَمُوا "*O zalimler, gizlice fısıldaşmaktalar*"
فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى "*O akıp giden bir yılan oluvermiş!*"	
اَرَاغِبٌ اَنْتَ عَنْ اٰلِهَتِي يَا اِبْرٰهِيمُ[454] "*Ey İbrâhim! Sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun?*"	

2.8.2. Hadis

Nahiv ilminde hadisle istişhâd meselesi, dil âlimleri arasında ihtilafın yaşandığı konular arasında yer almaktadır. Bazı âlimler hadisle istişhâdı mutlak anlamda kabul ederken, bazıları buna karşı çıkmış, diğer bir grup ise söz konusu iki yaklaşım arasında orta bir yol takip

[450] Sâffât, 37/130.
[451] Câsiye, 45/14.
[452] Talak, 65/4.
[453] Burûc, 85/14-15.
[454] Meryem, 19/46.

etmişlerdir. Hadisle istişhâda cevaz vermeyenler arasında Îsâ b. Ömer es-Sekafî (ö. 149/766), el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî (ö. 175/791) ve Sîbeveyhi (ö. 180/796) zikredilebilir. Buna karşılık hadisle istişhâdı câiz görenler arasında İbn Mâlik (ö. 672/1273), İbn Hişâm (ö. 761/1360) ve İbn Cinnî (ö. 392/1001) gibi âlimler yer almaktadır.[455]

İbn Akîl, hadis istişhâdında (كَقَوْلِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ),[456] (إِنَّ رَسُولَ اللهِ قَالَ)[457] ve (وَفِي الْحَدِيثِ)[458] lafızlarını kullanırken Suyûtî ise (كَقَوْلِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ),[459] (قَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)[460] ve (وَفِي الْحَدِيثِ)[461] lafızlarını kullanmıştır.

Şarihlerin hadisle istişhad hususunda aynı konuda kimi zaman aynı hadislerle kimi zaman farklı hadislerle istişhad ettikleri görülmektedir. Örneğin "istisnâ" konusuda "سِوَى" nin "مِنْ" ile mecrûr olarak kullanımı hususunda hem İbn Akîl hem de Suyûti şu hadisle istişhatta bulunmaktadır. "دَعَوْتُ رَبِّي أَلَّا يُسَلِّطَ عَلَى أُمَّتِي عَدُوًّا مِنْ سِوَى أَنْفُسِهِمْ" "Rabbime, kendilerinden başka hiçbir düşmanı kendilerine musallat etmesin diye dua ettim."[462] Hâl konusunda ise İbn Akîl, hâlin nekra geldiği durumları açıklarken " صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ) قَاعِدًا, وَصَلَّى وَرَاءَهُ رِجَالٌ قِيَامًا"[463] "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) arkasındakiler ayakta namaz kılarken oturarak namaz kıldı." hadisini kullanırken Suyûtî de aynı hadisin başka bir rivâyeti olan " صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ) جَالِسًا وَصَلَّى وَرَاءَهُ رِجَالٌ قِيَامًا"[464] hadisini delil olarak kullanmaktadır.

İbn Akîl munfasıl ve muttasıl zamirlerin kullanımının anlatıldığı yerde hadis istişhâdı yapmazken[465] Suyûtî ise burada "إِنْ يَكُنْهُ فَلَنْ تُسَلَّطَ عَلَيْهِ, وَإِنْ لَا يَكُنْهُ فَلَا خَيْرَ لَكَ فِي قَتْلِهِ" "Eğer o (iddia edilen kişi) gerçekten o ise, ona karşı güç yetiremezsin; eğer o değilse, onu öldürmende senin için hiçbir hayır yoktur"[466] hadisiyle istişhâdda bulunmaktadır.

2.8.3. Arap Şiiri

Nahiv delillerinden birisi de Arap şiiridir. Hz. Ömer (ö. 23/644) minberde bulunduğu sırada Nahl sûresi'nin 47. âyetini[467] okurken âyette geçen "tehavvuf" kelimesinin manasını kendisini dinleyenlere sormuştur. Huzeyl kabilesinden yaşlı bir adam bu kelimenin, dilinde

---

[455] Nusrettin Bolelli, "Nahivde Hadisle İstişhâd Meselesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5-6 (1988 1987), 166-169.
[456] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/216.
[457] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/162.
[458] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/178.
[459] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/383.
[460] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/105.
[461] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/112.
[462] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/153; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/382.
[463] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/178.
[464] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/395.
[465] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/76-77.
[466] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/105.
[467] "أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُوفٌ رَحِيمٌ" "Yoksa Allah'ın içlerine felâket korkusu salarak onları cezalandırmayacağına dair bir güvenceleri mi var? Ama Rabbiniz hiç şüphe yok ki çok şefkatli, çok merhametlidir." (Nahl 16/47).

"eksilme" anlamına karşılık geldiğini ifade etmiştir. Hz. Ömer ise bu anlamın, dillerine şiir yoluyla geçip geçmediğini sormuştur. Yaşlı adam bu soruya cevaben, "şâirimiz" şeklinde tanıttığı kişinin devesini tasvir ettiği şiiri okumuştur.[468] Hz. Ömer bunun akabinde yanındaki kimselere, "عَلَيْكُمْ بِدِيوَانِكُمْ لَا تَضِلُّوا" "(Ey insanlar) divanınıza sahip çıkın ki yanılmayasınız!" şeklinde bir uyarıda bulunmuştur. O kimseler divanlarının ne olduğunu sorduklarında, Hz. Ömer câhiliyye şiiri olduğunu ve câhiliyye şiirinde Kur'ân'ın tefsirinin bulunduğunu zikretmiştir.[469]

Şiirle istişhâdı tespit etmek ve bunu sınıflandırmak maksadıyla dil âlimlerinin zamanı dikkate alarak yaptıkları tasnifte şairler dört tabakaya ayrılmıştır.[470] Bu tabakalardan ilki, İslâmiyet'ten önce yaşayan câhiliyyûn tabakasıdır. Bir diğeri ise yaşamının yarısını câhiliye, yarısını da İslâmiyetin ilk döneminde geçiren Lebid (ö. 41/661) ve Hassân (ö. 60/680) gibi şâirleri de kapsayan muhadramûn tabakasıdır. Diğer bir tabaka İslâmiyyûn'dur (el-Mutekaddimûn). İslâmiyet'in ilk döneminde yaşamış Cerîr (ö. 110/728) ve Ferezdak (ö. 114/732) gibi şairlerin yaşadığı tabakadır. Son olarak ise, Muvelledûn ve Muhdesûn grupları zikredilebilir. Bu grupta yer alan şairler üçüncü tabakanın akabinde gelenlerdir.[471]

İbn Akîl, şiir istişhâdını yaparken (كَقَوْلِهِ),[472] (قَالَ اَلشَّاعِرُ),[473] ve (اَنْشَدَهُ)[474] lafızlarıyla örnekleri getirmiştir. Suyûtî de benzer şekilde (كَقَوْلِهِ),[475] ve (قَالَ الشَّاعِرُ)[476] lafızlarıyla Arap şiirinden delillerini getirmektedirler.

İki şârihin de şerh kitapları incelendiğinde yoğun bir şekilde şiirle istişhâd ettikleri gözlemlenmektedir. İbn Akîl, kitabında toplamda 359[477] şiirle, Suyûtî ise 370[478] şiirle istişhâdda bulunmaktadır. Bu sayı bize iki şârihin de istişhâd noktasında şiire olan teveccühünü göstermektedir.

---

[468] İhtiyar adamın okuduğu beyit şudur:
"تَخَوَّفَ الرَّحْلُ مِنْهَا تَامِكًا قَرِدًا كَمَا تَخَوَّفَ عُودَ النَّبَعَةِ السفنُ"
"Neba ağacından yapılan tahtaları gemilerin eksilttiği gibi kervan da yünlü ve semiz develeri eksiltti."
[469] Turan Bahşi, *Mu'tezilî Düşüncenin Temellendirilmesinde Arap Dilinin Rolü (Keşşâf Örneği)* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020), 46-47.
[470] el-Bağdâdî, *Hizânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arab*, 1/5-6.
[471] Hüseyin Tural, "Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhâd Meselesi", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 9 (1990), 68; Muhammed Çetkin, "Suyûtî'nin Nahivdeki Yöntemi", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/11 (2016), 78.
[472] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/159.
[473] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/194.
[474] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/126.
[475] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/258.
[476] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/108.
[477] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 4/148. İbn Akîl'in kullandığı şiirler üzerine yapılan bir çalışmada bu 359 beyitten 106'sının söyleyeninin belli olmadığı, 6'sının ise ihtilaflı olduğu zikredilmiştir.[477] Bkz. Hekimoğlu, *Şerhu İbn Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi*, 199.
[478] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 2/497.

Başlıklar altında yer verilen şiirler mukayese edildiğinde, iki şârihin de neredeyse her bâb altında şiirle istişhatta bulunmaya gayret gösterdikleri gözlemlenmektedir. Örneğin "لَيْسَ ve benzerleri" konusunda, İbn Akîl 9, Suyûtî ise 7 şiir ile istişhâd etmiştir. Benzer şekilde "mevsûl" konusunda, İbn Akîl 11, Suyûtî ise 16 şiire yer vermektedir. Bununla birlikte iki şârih mef 'ûlun fîh, sıfat-ı müşebbehe, istiğâse, nudbe, ihtisâs, esmâu'l-efâl ve'l-esvât, te'nîs, tasğîr, imâle ve idğâm gibi konularda şiirle istişhâtta bulunmadığı da gözlemlenmektedir.

Şârihlerin delil olarak başvurdukları şiirler karşılaştırıldığında, bazı meselelerde farklı şiirlerle istişhâdda bulundukları, bazı meselelerde ise aynı şiirleri delil olarak kullandıkları görülmektedir. Bu durum, her iki müellifin şiiri önemli bir istişhâd kaynağı olarak değerlendirmekle birlikte, delil seçiminde zaman zaman farklı tercihlerde bulunduklarını göstermektedir. Örneğin hem İbn Akîl hem de Suyûtî, "harf-i cer" bahsinde şu şiirle istişhâd etmektedir:

إِذَا رَضِيَتْ عَلَيَّ بَنُو قُشَيْرٍ لَعَمْرُ اللَّهِ أَعْجَبَنِي رِضَاهَا

"Kuşeyroğulları benden razı olursa,

Allah'a yemin ederim ki, onların hoşnutluğu beni mutlu eder"[479]

Benzer şekilde her iki şârih "كَانَ ve kardeşleri" konusunda şu şiire yer vermektedir:

"سَلِي إِنْ جَهِلْتِ النَّاسَ عَنِّي وَ عَنْهُمْ فَلَيْسَ سَوَاءً عَالِمٌ وَجَهُولُ"[480]

"Ben ve onlar hakkında eğer bilgin yoksa insanlara sor.

Çünkü bilenle bilmeyen bir değildir."[481]

Bu örneklerin yanı sıra İbn Akîl'in "fâil" konusunda şu şiiri delil olarak kullandığı ancak Suyûtî'nin bu şiire yer vermediği de görülmektedir.[482]

يَلُومُونَنِي فِي اشْتِرَاءِ الْخَيْلِ أَهْلِي فَكُلُّهُمُ يَعْذِلُ

"At satın aldığım için ailem beni ayıplıyor.

Zaten onların hepsi kınayıcıdır"

İstişhâd metotları başlığı altında verilen örneklerde de görüldüğü üzere, İbn Akîl ve Suyûtî nahiv meselelerini temellendirirken Kur'ân-ı Kerîm, hadis ve Arap şiirinden yoğun biçimde yararlanmışlardır. Bununla birlikte, her iki şârihin bazı konularda aynı delillere başvurdukları, bazı meselelerde ise farklı âyet, hadis ve şiirleri tercih ettikleri de görülmektedir. Bu durum, bir taraftan onların nahiv kaidelerinin delillendirilmesi hususunda benzer bir yaklaşım sergilediklerini, diğer taraftan istişhâd unsurunun seçiminde ise müstakil tercihlerde bulunduklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla aynı metni şerh etmelerine rağmen farklı

---

[479] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 3/18; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/430.
[480] İmruʾu'l-Kays'ın şiiridir.
[481] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/197; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/190.
[482] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/56; es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/276-277.

istişhâd örneklerine yer vermeleri, İbn Akîl ve Suyûtî'nin eserlerinin özgün yönlerinden birini teşkil etmektedir. Şârihlerin metot yönünden incelenmesinin diğer bir unsuru, müelliflerin dil ekolleri arasındaki ihtilaflara karşı tutumlarıdır.

2.9. İhtilaflara Yaklaşım

Nahiv tarihinde ekoller genel tasnife göre beş grupta ele alınmaktadır. Bunlar Basra, Kûfe, Bağdat, Mısır ve Endülüs ekolleridir. İlk nahiv çalışmalarını gerçekleştiren Basra ekolüne bağlı nahivciler, dil malzemesinin bir araya getirilmesi ve kaidelerin belirlenmesi hususunda oldukça titiz bir metot takip etmişlerdir. Zamanla ortaya çıkan diğer nahiv ekolleri de büyük ölçüde bu ekolden etkilenmiştir. Kûfe dil ekolüne mensup olan nahiv âlimleri Basra dil ekolü mensubu âlimlere muhalefet etmişler ve kendilerine yeni bir ekol kurmuşlardır. İki ekol arasındaki belirleyici fark ise Basralıların gramer kurallarının tespitinde Kûfelilere göre daha seçici davranmalarıdır. Şöyle ki, Basra dil ekolü, Araplardan işitilen her rivayeti dil malzemesi olarak kabul etmeyip seçici bir yöntem benimsemiştir. Buna karşılık Kûfe dil ekolü, Araplardan nakledilen dil malzemesini daha geniş bir çerçevede değerlendirmiş ve bu hususta daha müsamahakâr bir yaklaşım sergilemiştir. Bağdat ekolüne mensup âlimler başlangıçta Basra ve Kûfe ekollerinin görüşlerini benimsemişlerdir. Ancak hicrî IV. asrın başlarından itibaren ise kendilerine özgü bir çizgi belirlemişler ve bu doğrultuda devam etmişlerdir. Diğer bir ifadeyle Bağdat dil okulu, Basra ve Kûfe ekollerini birleştirici ve uzlaştırıcı bir yöntem takip etmiştir. Mısır ekolü âlimleri, Basra ve Kûfe dilcilerinin görüşlerini benimsemiş ve onların eserlerine muhtasar ve şerh türü kitaplar yazmışlardır.[483]

İbn Akîl ve Suyûtî de daha önce belirtildiği gibi Mısır mektebi âlimleri içerisinde yer almaktadır.[484] Bundan hareketle de iki şârih, Basra ve Kûfe dil ekollerinin görüşlerine şerhlerinde zaman zaman başvurmuşlardır. Şârihlerin bu iki dil ekolü içerisinde Basra dil ekolünün görüşlerine daha yakın bir pozisyonda yer aldıkları görülmektedir. Örneğin İbn Akîl "ibtidâ" konusunda mübteda ve haberde âmilin tayini hususunda Basra dil ekolünün görüşünü benimsemiştir. Şöyle ki o, Sîbeveyhi ve Basralıların çoğunluğuna göre mübtedanın ibtidâlıkla, haberin ise mübteda ile merfu olduğunu ifade etmekte ardından mübtedadaki âmilin manevi olduğuna dikkat çekmektedir.[485] Suyûtî de bu konuda benzer bir yaklaşım benimseyerek şu ifadeleri kullanmaktadır:

---

[483] Mehmet Musa Şirin, "Nahiv İlmi Ve Ekolleri", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2015), 187-193; Recep Kırcı - Tunahan Erdoğan, "Hicri IV. Yüzyıl Gramercilerinin Nahiv Tanımları Bağlamında Sarf Nahiv İlişkisi", *Turkısh Academıc Research Revıew* 6/3 (2021), 1222-1223. Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, 387-388.
[484] Dayf, *el-Medârisu'n-Nahviyye*, 355.
[485] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/145.

> "Mübtedânın lafzî âmillerden mücerred olması durumunda mübtedâyı ibtidâlıkla refaladılar. İsim kendisinden haber verilmesi için başta tayin edildi denildi. Haberin, mübteda ile merfu oluşu da böyledir. Bu, Sîbeveyhi'nin de benimsediği sahih olan görüştür. Çünkü mübtedâ habere ihtiyaç duymaktadır."[486]

Görüldüğü üzere hem İbn Akîl hem de Suyûtî Kûfeli dilcilerin mübteda haberi, haber de mübtedayı ref eder şeklindeki görüşüne yer vermemiş; buna karşılık Basra dil ekolünün görüşünü aktarmışlardır. Bu husus mübtedayı ref eden âmilin tayini konusunda şârihlerin Basra ekolüne meylettiğini ortaya koymaktadır.

İhtilaflara yaklaşım hususunda yukarıda örneği verilen durumun dışında şârihlerin Kûfe mektebinin görüşlerini de naklettikleri görülmektedir. Örneğin İbn Akîl "tesniye" konusunda ismi mevsûl olan "اَلَّذِي" ve "اَلَّتِي" nin tesniye yapılmasına ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "Şâyet ismi mevsûlü tesniye yapacaksan refa konumunda "yâ" harfini düşürüp bu harfin yerine "اَللَّذَانِ" ve "اللَّتَانِ" gibi elif harfini getirirsin. Mecrûr ve mansûb olduğu durumda ise "yâ" harfini kullanırsın ve "اَللَّذَيْنِ" ve "اللَّتَيْنِ" dersin. Şayet istersen hazfedilen "yâ"dan bedel olarak "nûn" harfini şeddeleyip "اللَّذَانِّ" ve "اللَّتَانِّ" dersin. Bazen de şu şekilde okunabilir: "وَاللَّذَانِّ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ"[487]. Şedde, yâ harfi ile beraber yine câizdir. Bu görüş Kûfeli dilcilere aittir. Buna göre nûn harfinin şeddesiyle beraber "اللَّذَيْنِّ" ve "اللَّتَيْنِّ" dersin."[488]

Suyûtî de İbn Akîl gibi bu konuda Kûfeli dilcilerin görüşünü nakletmekte hazfedilen yâ harfinden bedel olarak nun harfinin şeddelenmesinin câiz olduğunu belirtmektedir. Burada dikkat çeken husus Suyûtî'nin İbn Akîl'den farklı olarak *Elfiyye* yazarı İbn Mâlik'in de bu görüşü tercih ettiği bilgisini aktarmasıdır.[489]

Şârihlerin ekoller arasındaki ihtilaflara yaklaşımlarında kimi zaman Basra ve Kûfe dil ekollerinin her ikisinin de görüşlerini aktardıkları ve bu görüşler arasında herhangi bir tercihte bulunmadıkları da gözlemlenmektedir.

Örneğin İbn Akîl, nahiv ilminde iki 'âmilin bir ma'mûlde amel etme durumlarının tartışıldığı "tenâzu" başlığı altında Basralıların, ikinci 'âmilin ma'mûle daha yakın olmasını dikkate alarak ikinci âmilin amel etmesi görüşünü savunduklarını buna mukabil Kûfeli nahivcilerin ise birinci 'âmilin önce gelmesi sebebiyle onun amel etmesi fikrine sahip olduklarını nakletmektedir.[490] *el-Behcetu'l-Merdiyye* incelendiğinde Suyûtî'nin de İbn Akîl gibi Basra ve Kûfe ekolünün, konu hakkındaki yaklaşımlarına temas ettiği ve söz konusu ekoller arasında bir tercihte bulunmadığı görülmektedir. [491]

---

[486] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/163.
[487] Nisa 4/16.
[488] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 1/102-103.
[489] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/129.
[490] İbn 'Akîl, *Şerhu İbn ʿAkîl*, 2023, 2/109.
[491] es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-merdıyye*, ts., 1/337.

Bu bölümde İbn Akîl ve Suyûtî'nin *Elfiyye* şerhleri; eser adları ve telif amaçları, yararlandıkları kaynaklar, konuların tertibi, üslup ve anlatım özellikleri, şerh yöntemleri, nahiv delilleri, nahiv terimlerine yaklaşımları, istişhâd metotları ve ihtilaflara bakışları çerçevesinde mukayeseli olarak incelenmiştir. Yapılan değerlendirmeler neticesinde nahiv ilminde meselelerin izahı, delillendirilmesi, istişhâd unsurlarının seçimi ve nahiv ihtilafları karşısındaki tutumları gibi hususlarda kimi zaman aynı kimi zaman da farklı yaklaşımlar benimsedikleri tespit edilmiştir. Her ne kadar iki şârih de *Elfiyye* metnini şerh etmelerinin bir sonucu olarak benzerlikler taşısalar da kullandıkları yöntemler, tercih ettikleri örnekler ve nahiv kurallarını izah etme biçimleri her iki şerhe de özgün bir nitelik kazandırmıştır. Bu durum, İbn Akîl'in *Şerhu İbn Akîl*'i ile Suyûtî'nin *el-Behcetu'l-Merdiyye*'sinin klasik nahiv şerh geleneğinin özgün iki önemli eseri olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Nahiv ilminde temel meselelerin özlü ve sistematik bir şekilde sunulduğu metinler ile bu metinler üzerine yapılan çalışmalar, İslâm ilim geleneğinde önemli bir konuma sahiptir. Nahiv ilminde ilk dönemlerden itibaren yazılan mensûr nahiv metinleri zamanla yaygınlık kazanmıştır. Bununla birlikte, didaktik amaçlarla diğer bir ifadeyle nahve dair kuralların daha kolay ve sistemli bir biçimde öğretimini amaçlayan manzûm metinler de kaleme alınmıştır. Bu manzum metinlerden biri olan İbn Mâlik'in *Elfiyye*'si, ifadelerinin kolay bir şekilde anlaşılması, üslûbunun da akıcı olmasından dolayı nahiv öğretiminde en önemli eserlerden biri sayılmaktadır. Bu manzûme İslâm dünyasında büyük ilgi görmüş ve medreselerde ders kitabı olarak ezberletilip okutulmuştur. *Elfiyye* üzerine birçok şerh çalışması yapılmıştır. İbn Akîl ve Suyûtî'nin şerhleri de ibarelerinin akıcılığı ve sadeliği sebebiyle ön plana çıkmış ve aynı şekilde bu iki eser de medreselerde ders kitabı olarak takip edilen eserler arasında yerini almıştır.

İbn Akîl, telif ettiği eserine herhangi bir isim vermemiştir. Bu sebeple kitap, *Şerhu İbn Akîl* ismiyle anılmaktadır. Bununla birlikte İbn Akîl, eserine mukaddime ve hâtime bölümü de yazmamıştır. Suyûtî'nin eseri ise *el-Behcetu'l-merdiyye* adıyla şöhret bulmuştur. Suyûtî, eserine mukaddime ve hâtime bölümü yazmıştır. Dolayısıyla iki şerh karşılaştırıldığında İbn Akîl'e nispetle Suyûtî'nin, eserine bir isim vermesi ve ayrıca eserde kullandığı yöntemlerden bahseden bir mukaddime kaleme alması, Suyûtî'nin şerhini İbn Akîl'in şerhinden farklı kılan durumlardan bir tanesidir.

İbn Akîl ve Suyûtî kendilerinden yararlandıkları nahiv alimleri açısından bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda her iki âlimin genel ortalamada birbirlerine oldukça yakın sayıda alimin ismine yer verdikleri, bununla birlikte bazı isimlerde farklılık gösterdikleri, bir şârihin belirli bir âlime eserinde yoğun biçimde yer verdiği ve kimi durumlarda ise bir şârihin adını zikretmesine karşın diğer şârihin adını hiç anmadığı gözlemlenmektedir.

Kaynak kullanımı noktasında Suyûtî, *el-Behcetu'l-Merdiyye*'de şerhini yaptığı *Elfiyye*'nin müellifi İbn Mâlik'in diğer eserlerine de atıf yapmaktadır. İbn Mâlik'in eserleri arasında da özellikle *Kâfiye* ve *Teshîl* adlı kitaplar öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, Suyûtî'nin İbn Mâlik'in diğer nahiv eserlerine de vakıf olduğunu ortaya koymakta ve onun şerhine özgün bir nitelik kazandırmaktadır. Diğer bir ifadeyle Suyûtî, *Elfiyye*'yi yalnızca kendi metni çerçevesinde açıklamakla yetinmemiş, aynı müellifin diğer eserleriyle kurduğu bağlantılar üzerinden meseleleri izah etmiş ve okuyucuya daha geniş bir perspektif sunmuştur. Bu yönüyle, Suyûtî'nin İbn Akîl'e göre metni, müellifin ilmî mirasını bütüncül bir biçimde ele almayı hedefleyen daha özgün bir yaklaşımı benimsediği söylenebilir.

İbn Akîl ve Suyûtî'nin *Elfiyye* şerhleri incelendiğinde iki şârihin de eserlerini yazarken İbn Mâlik'in *Elfiyye*'sindeki tertibe riâyet ettikleri görülmüştür. Yani İbn Mâlik'in konuları ele alış sırasına göre konular işlenmiştir. Şârihlerin her ikisi de nahiv konularını 81 başlık altında ele almıştır. Bâb başlıklarının isimlendirilmesinde İbn Akîl, herhangi bir değişikliğe gitmeksizin İbn Mâlik'in bâb başlıklarını şerhine birebir yansıtmıştır. Suyûtî ise İbn Akîl gibi başlıkları birebir aynı şekilde vermeyip kendisine has farklı bir metot benimsemiştir.

Her iki şârihin üslubu öğretici ve açıklayıcı bir nitelik taşımakla birlikte İbn Akîl'in konu sonlarında yaptığı özetler; Suyûtî'nin ise yer yer okuyucuyu düşünmeye sevk eden yaklaşımı eserler arasındaki farklılığı ortaya koymaktadır.

İbn Akîl, "mübâşir" şerh metodunu kullanırken Suyûtî ise "mezcî" şerh metodunu kullanmaktadır. İbn Akîl ve Suyûtî'nin, nahiv delillerinden semâ, icmâ, kıyas ve illete birbirlerine yakın oranlarda konuların ispatında başvurdukları tespit edilmiştir. Bu noktada şârihlerin her ikisi de illet konusu içerisinde münâfât, kesretu'l-isti'mâl, müşâbehet, havfu'l-lebs, tahfif ve zarûret illetlerini kullanmışlardır.

İbn Akîl ve Suyûtî, Mısır dil mektebi ekolüne mensup oldukları ve akabinde Basra dil ekolünün görüşlerine yakınlıkları sebebiyle şerh kitaplarında Kûfe dil ekolünün görüşlerine genel olarak mesafeli bir yaklaşım içerisinde olmuşlardır. Bu durum her iki şârihin de nahiv terimlerinde kullandıkları nahiv terimlerinin aynı olmasını gerekli kılmıştır.

İstişhâd metotları başlığı altında verilen örneklerde de görüldüğü üzere, İbn Akîl ve Suyûtî nahiv meselelerini temellendirirken Kur'ân-ı Kerîm, hadis ve Arap şiirinden yoğun biçimde yararlanmışlardır. Bununla birlikte, her iki şârihin bazı konularda aynı delillere başvurdukları, bazı meselelerde ise farklı âyet, hadis ve şiirleri tercih ettikleri de görülmektedir. Bu durum, bir taraftan onların nahiv kaidelerinin delillendirilmesi hususunda benzer bir yaklaşım sergilediklerini, diğer taraftan istişhâd unsurunun seçiminde ise müstakil tercihlerde bulunduklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla aynı metni şerh etmelerine rağmen farklı istişhâd örneklerine yer vermeleri, İbn Akîl ve Suyûtî'nin eserlerinin özgün yönlerinden birini teşkil etmektedir.

Şârihlerin her ikisi de herhangi bir konu içerisinde âlimlerin ve dil ekollerinin farklı görüşleri varsa bu görüşleri açıklamışlardır. Görüş sâhiplerini ve o görüşü öne süren ekolleri zikretmekten geri durmamışlardır.

Bu çalışmanın, ülkemizde iki *Elfiyye* şerhinin mukâyese edileceği müteakip çalışmalara katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Ortaya çıkan bu çalışmanın diğer araştırmacılar için de bir fikir vermesi temenni edilmektedir.

K A Y N A K Ç A

Abdilhamîd el-Mısrî, Muhammed Muhyiddîn. *et-Tuhfetu's-seniyye bi şerhi'l-Mukaddimeti'l Âcurrûmiyye*. Diyarbakır: Seyda Kitabevi, 2013.

Abdulhamîd Ömer, Ahmed Muhtâr. *Mu'cemu'l-luğati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsıra*. 'Âlemu'l Kütub, 1429.

Acar, Mehmet Maşuk. *Şerhu İbn Akîl'deki Şâhid Ayetlerin İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Abdulkerîm Muhammed el-Es' ad *el-Vesît fî târîhi'n-nahvi'l-'arabî*. Riyad: Dâru'ş-Şevvâf, 1., 1413.

Askalânî, Şihâbuddîn *ed-Dureru'l-Kâmine*. thk. Sâlim el-Kerenkevî. 6 Cilt. Hindistan: Dâiratu'l-Meʿârifi'l-ʿOsmâniyye, 2. Basım, 1392.

Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer *Hizânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arab*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârun. 11 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 4. Basım, 1418.

Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyyetu'l-ârifîn*. 1 Cilt. İstanbul: Vekâletu'l-me'ârif, 1955.

Bahşi, Turan. *İbn Mâlik ve Nahiv İlmi Açısından el-Elfiyye Adlı Eseri*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Bahşi, Turan. *Mu'tezilî Düşüncenin Temellendirilmesinde Arap Dilinin Rolü (Keşşâf Örneği)*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020.

Bahşi, Turan. "Nahiv Öğretiminde Manzûm Eserler -İbn Mâlik'in el-Elfiyye'si Örneği-" *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi -Bildiriler Kitabı II*. 2/233-250. İlmi Etüdler Derneği (İLEM), 2016.

Bahşi, Turan. "Sabbân'ın Nahiv Terimlerine Yaklaşımı". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2024), 93-117.

Baylu, Cumali. *Nahiv Usulünde İllet Teorisi ve Temel Nahiv İlletleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.

Becce, Addulfettâh *Zâhiretu Kıyâsi'l-Haml fi'l-Luğati'l-Arabiyye*. Amman: Dâru'l-Fikr, 1430.

Benli, Ali. "Sîbeveyhi'nin el-Kitâb'ı Çerçevesinde Arap Dilbiliminin Başlangıç Safhası". *Genç Akademisyenler İlahiyat Araştırmaları*. thk. Sami Erdem. 359. M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009.

Benli, Mehmet Sami. "İbn 'Akîl, Bahaeddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 300-301. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınları, ts.

Bolelli, Nusrettin. “Nahivde Hadisle İstişhâd Meselesi”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5-6 (1988 1987), 166-169.

Bulut, Ali. “Nahiv Terimlerinin Ortaya Çıkış Süreci”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/3 (2008), 89-104.

Câmî, Nûrüddîn Abdurrahmân *el-Fevâidu’d-Dıyâ’iyye*. thk. İsmail Çelik. İstanbul: Şifâ Yayınları, 2015.

Cürcânî, Ali b. Muhammed *et-Taʿrîfât*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1. Basım, 1983.

Çakar, Habibe. *Celâlüddîn Abdurrahmân b. Bekr es-Süyûtî’nin Şerh Metodu -el-Behcetü’l-Merdiyye Adlı Eseri Özelinde-* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Çetkin, Muhammed. “Suyûtî’nin Nahivdeki Yöntemi”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/11 (2016), 71-98.

Çiçek, Hüseyin. *Nahiv Literatüründe Yöntem ve Sabbân Hâşiyesi Örneği*. Ankara: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Damar, Adnan. *el-Behcetü’l Mardiyye’de Kullanılan Şâhid Beyitlerinin İncelenmesi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Darwich, Melek - Çelik, Muhammet. “Hafiflik İlleti ve Arapçayı Yabancı Dil Olarak Öğrenenler İçin Nahiv ve Sarf Konularının Sıralanmasına Etkisi”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 12/1 (2026), 515-541.

Dâvûdî, Muhammed b. Ali - *Tabakâtu’l-Mufessirîn*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru’l-kutbu’l-’ilmiyye, 1433.

Dayf, Şevkî. *el-Medârisu’n-Nahviyye*. Dâru’l-Meârif, ts.

Demirayak, Kenan. *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*. İstanbul: Cantaş Yayınları, 2016.

Demirayak, Kenan - Bakırcı, Selami. *Arap Dili Grameri Tarihi (Başlangıçtan Günümüze)*. Erzurum: Atatürk Üni. FEF. Yayınları, 2001.

Durmuş, İsmail. “İsferâyînî, İsâmüddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/516-517. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Durmuş, İsmail. “İstişhâd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/397-398. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Efgânî, Saîd *Fî Usûli’n-Nahv*. Beyrut: el-Mektebetu’l-İslâmî, 1987.

Enbârî, Abdurrahmân b. Muhammed *Nuzhetu’l-Elibbâ*. thk. İbrâhîm es-Sâmerrâʾî. Ürdün: Mektebetu’l-Menâr, 1405.

Enbârî, Ebî’l-Berakât - *el-İğrâb fî Cedeli’l-İ’râb ve Lumaʿu’l-Edille*. thk. Sa’îd el-Efgânî. Dımaşk: Dâru’l-Fikr, 1377.

Enbârî, Ebu'l-Berekât *Luma'u'l-edille fi usûli'n-Nahv*. thk. Ahmed Abdülbâsit. Kahire: Dâru's-selam, 2018.

Fadlî, Abdulhâdî - *Fihristu'l-kutubi'n-nahviyyeti'l-matbû'a*. Ürdün: Mektebetü'l-Menâr, 1407.

Fetlî, Hamîd *el-'İlelu'n-Nahviyye*. 1 Cilt. Lübnan: Kitab Nâşirûn, 2011.

Fîrûzâbâdî, Ebû Tâhir Muhammed. *el-Bulga fî terâcimi ei'mmeti'n-nahvi ve'l-luga*. Dâru Sâdeddîn, 1. Basım, 2000.

Fîrûzâbâdî, Mecdeddîn Muhammed *el-Kâmûsu'l-muhît*. thk. Enes Muhammed eş-Şâmî, Zekeriyyâ Câbir Ahmed. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1975.

Gümüş, Sadreddin. "et-Ta'rîfât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29-30. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Güven, Hana. *Abdullah b. Ali Suveydân'ın İbn Mâlik Elfiyesi Üzerine Yaptığı Şerh ve İbn Akîl'in Elfiye Şerhi ile Karşılaştırılması*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020.

Güzel, Mehmet Emin. *Arap Dili Gramerinin Teorik Temeli: İllet Kuramı*. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022.

Güzel, Mehmet Emin. "Manzum Nahiv Geleneğinin Kurulması: Elfiyye, Âcurrûmiyye ve Diğerleri". *Endülüs'te Dil Ve Edebiyat*, 2025.

Hamd, Gânim Kadûrî "Nahiv eserlerinin te'lifinde takip edilen yöntemler". çev. Ali Bulut. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 375-387.

Hamevî, Yâkût b. Abdillah *Mu'cemu'l-Udebâ*. thk. İhsân Abbâs. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, ts.

Hasan Humeys Sa'îd, el-Muleh. *Nazariyyetu't-Ta'lîl fi'n-Nahvi'l-'Arabî Beyne'l Kudemâ ve'l Muhdesîn*. Amman: Daru'ş-Şuruk, 2000.

Hassân, Temmâm. *el-Usûl Dirâse İbistîmûlûciyye li'l-Fikri'l-Luğavî ani'l-Arabi'n-Nahv Fıkhı'l-Luğati'l-Belâğa*. Kâhire: Âlemu'l-Kutub, 1420.

Hekimoğlu, Muhammet. *Şerhu İbn Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Hulvânî, Muhammed Hayr *Usûlu'n-Nahvi'l-'Arabî*. Nâşir el-Atlasî, ts.

İbn 'Akîl, Ebû Muhammed Bahâüddîn. *Şerhu İbn 'Akîl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-gaddi'l-cedîd, 2023.

İbn Cinnî, Ebu'l-Feth. *el-Hasâis*. 3 Cilt. el-Heyʾetu'l-Mısriyyeti'l-ʿAmme li'l-Kuttâb, ts.

İbn Hişâm, Abdullâh b. Yûsuf. *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. Kahire, 15. Basım, 1383.

İbn Mâlik, Cemâluddîn. *Şerhu umdeti'l-hâfız ve uddeti'l-lâfız*. thk. Adnan Abdurrahmân ed-Dûrî. Bağdat: Matbaa'tu'l-â'nî, 1977.

İbn Mu'tî, Ebu'l-Hüseyn. *ed-Durretu'l-elfiyye*. Leipzig: J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1900.

İbnu'l-Cezerî, Şemseddin. *Gâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*. 3 Cilt. y.y.: Mektebetü İbn-i Teymiyye, t.s.

İbnu'l-'İmâd, Abdülhay b. Ahmed. *Şezerâtu'z-Zeheb fî ahbâri min zeheb*. thk. Mahmud el-Arnâûd. 11 Cilt. Şam: Dâru İbn Kesîr, 1. Basım, 1986.

İçli, Ahmet. "Sebeb-i Teliflerin Önemi ve Analizlerine Dair". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 9 (2022), 161-192.

Kafes, Mahmut. "İbnu Cinnî'nin El-Hasâis ve Suyûtî'nin El-Muzhir fî Ulûmi'l-Luga Adlı Eserlerinin Metod ve İçerik Yönünden Karşılaştırılması". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 31 (2014), 77-88.

Kâhire Arap Dili Kurumu. *el-Mu'cemu'l-vasît*. 2 Cilt. Beyrut: Mecma'ul-lugati'l-Arabiyye bi'l-Kâhire, 1392.

Kara, İsmail. *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2018.

Karakaya, Ahmet. *İbn Akîl ve Arap Dili Nahvine Katkıları (Elfiyye Şerhi Özelinde)*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Kâtip Çelebi. *Keşfu'z-zunûn*. thk. Muhammed Şerafeddin. 2 Cilt. Vekâletu'l-me'ârif, 1360.

Kaya, İrfan. "Nahiv Usulünün İki Klasik Kaynağı İktirâh ve Luma'u'l-Edille'nin İçerik ve Yöntem Bakımından Karşılaştırılması". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 137-165.

Kaya, Mesut. "Osmanlı İlim Geleneğinde Şerh ve Hâşiye Yazıcılığı -Ahmed el-Karamânî'nin Tefsiri/Zemahşerî Şerhi Örneği-". *Marife* 1/15 (2015), 9-31.

Kıftî, Cemâluddîn Ebu'l-Hasan *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim. Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1406.

Kılıç, Hulusi. "Basriyyûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/117-118. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Kırcı, Recep - Erdoğan, Tunahan. "Hicri IV. Yüzyıl Gramercilerinin Nahiv Tanımları Bağlamında Sarf Nahiv İlişkisi". *Turkısh Academıc Research Revıew* 6/3 (2021), 1214-1230.

Lugavî, Abdulvâhid *Merâtibu'n-Nahviyyîn*. thk. M. Ebu'l-Fadl İbrâhîm. Beyrut: el-Mektebetu'l-ʿAsriyye, 1430.

Makkarî, Şihâbuddîn *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelusi'r-ratîb*. thk. İhsan Abbas. 7 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sâdır, 1997.

Mâlik, Muhammed b. Abdullah İbn. *Metnu Elfiyyeti İbn Mâlik*. thk. Abdullatif b. Muhammed el-Latîf. Kuveyt: Mektebetu Dâri'l-Urûbeti, 1427.

Meylânî, Muhammed b. Abdurrahim *Şerhu'l-Muğnî fi'n-Nahvi*. Türkiye: Hâşimî Yayınevi, ts.

Müberred, Ebu'l-Abbâs. *el-Muktedab*. thk. Muhammed Abdulhâlik Uzayme. 4 Cilt. Kahire: Matâbi'ul-Ehrâmi't-Ticâriyye, 3. Basım, 1415.

Nebhân, Kemal Arafat. *'Abkariyyetu't-te'lîfi'l-'arabî -'alâkâtü'n-nüsûsi ve'l-ittisâlü'l-'ilmî-*. Kuveyt: el-va'yu'l-islâmî, 1436.

Olçun, Muhammed Mahmud. *Suyûtî'nin el-Behcetu'l-Merdiyye Adlı Eserinde İstişhad Ettiği Ayetler*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Olçun, Muhammed Mahmut. "Cürcânlı Üç Edîbin Klasik Arap Edebiyatına Katkıları". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2021), 61-68.

Olçun, Muhammed Mahmut. "Suyûtî'nin el-Behcetu'l-Merdiyye 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik Adlı Eserindeki İstişhâd Metodu". *Akademik Platform*, 169-176.

Özalp, Mehmet Sıdık. "Arap Dilinde İ'râb Olgusu". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/1 (2019), 197-228.

Özbalıkçı, Mehmet Reşit. "Arap Dilinde İlk İstişhâd". *DEUİFD* 5 (1989), 369.

Özbalıkçı, Mehmet Reşit. "el-Eşbâh ve'n-Nezâir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/457-458. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Özbalıkçı, Mehmet Reşit. "İbnu'n-Nâzım". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/168-169. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Özkan, Halit. "Suyûtî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 188-198. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Öznurhan, Halim. "Istılah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/575-576. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Pilav, Salim. "Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 16/1 (2008).

Rummânî, Ebû'l-Hasen *el-Hudûd fi'n-Nahv*. thk. İbrâhim es-Sâmerrâî. Amman, 1984.

Sabbân. *Hâşiyetu's-Sabbân*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2003.

Safedî, Salâhuddîn *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*. thk. Ahmed Arnaût. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsî, 1420.

Safedî, Salâhuddîn *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*. thk. Ahmed Arnaût. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsî, 1420.

Safyan, Aleyeh - İbn er-Rasûl, Seyyid Muhammed Rızâ. "Mukârenetu Beyne'ş-Şerhayni eş-Şehîrayni li'l-Elfiyyeti Şerhi İbn Akîl ve Şerhi's-Suyûtî". *Mecelletü dirâsât fi'l-luğati'l-'arabiyye ve âdâbihâ* 4 (1389 2011), 59-90.

Sehâvî, Şemsuddîn Ebu'l-Hayr *ed-Dav'u'l-lâmi' li ehli'l-karni't-tâsi'*. 12 Cilt. Beyrut: Menşûrâtu Dâri Mektebeti'l-Hayâh, t.s.

Selmî, Abdullah b. 'Ukayl "el-Mutûnu ve'ş-şurûhu ve'l-hevâşî ve't-takrîrâtu fi't-te'lîfi'n-nahvî". *Mecelletu'l-Ahmediyye*, 249.

Suyûtî, Celâleddîn - *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'n-Nahv*. 6 Cilt, 2009.

Suyûtî, Celâleddîn - *el-Muzhir fî ʿulûmi'l-luga*. thk. Muhammed Ahmed Câd el-Mevlâ bek. 1 Cilt. Kahire: Dâru't-Turâs, 3. Basım, 2008.

Suyûtî, Celâleddîn *Hemʿu'l-hevâmiʿ fî şerhi Cemʿi'l-cevâmiʿ*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. 3 Cilt. Mısır: el-Mektebetu't-Tevfîkıyye, t.s.

Suyûtî, Celâleddîn - *Kitâbu et-Tehaddus bi Ni'metillâh*. thk. Elizabes Mari Sartin. Kahire: el-Heyʾetu'l-ʿÂmme, 2003.

Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman - *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl. 2 Cilt. Lübnan: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1431.

Suyûtî, Celâluddîn - *Hüsnü'l-muhâdara fî târîhi Mısır ve'l-Kâhire*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhim. 2 Cilt. Mısır: Dâru ihyâi'l-kutubi'l-Arabiyye, 1. Basım, 1387.

Suyûtî, Cemâluddîn *el-İktirâh fî usûli'n-nahv*. thk. Abdulhakîm Atiyye. Şam: Dâru'l-Beyrûtî, 1427.

Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâluddîn ʿAbdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-. *Husnu'l-Muhadara fi Tarihi Mısr ve'l-Kahire*. thk. Muhammed ʾEbu'l-Fadl ʾİbrahim. 2 Cilt. Mısır: Daru ʾIhyai'l-Kutubi'l-ʿArabiyye, 1387.

Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâluddîn *el-Behcetu'l-merdıyye fî şerhi'l-elfiyye*. thk. Mustafa Deştî, Sâdık Şîrâzî. 2 Cilt. Diyarbakır: Mektebetu Seydâ, ts.

Şensoy, Sedat. "Şerh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/555-558. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Şensoy, Sedat. "Ta'lîkât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 508-510. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Şirin, Mehmet Musa. "Nahiv İlmi Ve Ekolleri". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2015), 185-196.

Tabbâ', İyâd Hâlid *el-İmâm el-Hâfız Celâluddîn es-Suyûtî Ma'lemetu'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*. Şam: Dâru'l-kalem, t.s.

Tâî, İbn Mâlik - *İkmâlu'l-İ'lâm bi Teslîsi'l-Kelâm*. thk. Sa'd Hamdân el-Ğâmidî. Cidde: Mektebetu'l-Medenî, 1984.

Temiz, İsmail. "Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd'in et-Tuhfetu's-Seniyye bi-Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Âcurrûmiyye Adlı Eseri (Üslup ve Pedagojik Açıdan Bir İnceleme)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 58 (2025), 275-298.

Teyfur, Mensur. *Nahiv İlletleri -İbnu'l-Varrâk Örneği-* İsmail Ekinci. Ankara: İksad Yayınevi, 2020.

Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. "Hâşiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/419-422. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Torbalı, Evren. "Klasik Dönem Belâgat Muhtasarları: Telif Sebepleri ve Özgünlük Problemi". *Harran İlahiyat Dergisi* 54 (2025), 96/123.

Tural, Hüseyin. "Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhâd Meselesi". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 9 (1990), 70-71.

Turan, Abdülbaki. "el-Elfiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/28-29. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Turan, Abdülbaki. "Elfiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/27-28. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Turan, Abdülbaki. "İbn Mâlik et-Tâî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 169-171. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Turhan, Sümeyra. *İbn Akîl ve Şerhu İbn 'Akîl Adlı Eseri*. Uşak: Uşak Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Turhan, Sümeyra. "İbn 'Akîl ve Şerhu İbn 'Akîl Eserinde Metot". *The Journal Of Social Science* 7/14 (2023), 264-279.

Tüccar, Zülfikar. "Sîrâfî, Ebû Saîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/264-265. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Uçar, Hasan. "Şârihlerinin İbn Mâlik'e yönelik bazı eleştirileri". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 487-503.

Ülker, Şehmus. *İbn Akîl ve Şerhu İbn Akîl Adlı Eseri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018.

Ülker, Şehmus. "İbn Mu'tî ve İbn Mâlik'in Elfiyye'lerinin Mukayesesi". *İlahiyat Akademi Dergisi* 19 (2024), 165-180.

Ülker, Şehmus. "Suyûtî'nin el-Behcetu'l-Merdiyye 'ala Elfiyyeti İbn Mâlik Adlı Eserindeki Şerh Metodu". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19-28.

Ülker, Şehmus. "Şerhu İbn 'Akîl'de İstişhâd Yöntemi". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/23 (2019), 806-824.

Yurttaş, Tahsin. "Bir Nahiv Usûlü Delili Olarak İcmâ Olgusu ve Hüccet Değeri" 4/1 (2020), 318.

Zavalsız, Halit. "Üşmûnî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 399-400. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Zebîdî, Muhammed Murtazâ *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. 40 Cilt. Kuveyt: Dâru'l-Hidâye, 1385.

Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım *el-Îdâh fî İleli'n-Nahv*. thk. Mâzen el-Mübârek. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1406.

Ziriklî, Hayruddîn b. Muhammed *el-A'lâm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'ilmi li'l-melâyîn, 15. Basım, 2002.

Zülfikar, Hamza. *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: TDK Yayınları, 1991.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Ahmet YÜCE
EĞİTİM DURUMU	
Lise	Aksu Vali Ertokuş Bey Anadolu İmam Hatip Lisesi (2017)
Lisans	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi (2019-2022)
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı (2023-2026)
Tez Konusu	İbn Akîl ve Suyûtî'nin *Elfiyye* Şerhlerinin Karşılaştırılması
Yabancı Dil / Diller	Arapça
İŞ DENEYİMİ	
2024-…	Diyanet İşleri Başkanlığı, İmam Hatip (Burdur)
YAYINLAR	